

2882

491.99-5
U-47

y-3 x13

w 299

491.99-5

Մ 47

1044

425

87-Մ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(ԱՄԲՈՂՋՈՒԹԵԱՄԸ)

1004
16419

ԿԱԶՄԵՑ Ն. ՄԵԼԻՔ-ԹԱՆԳԵԱՆ.

2002

ՀՈՒՇԻ

Տպարան Մ. Մահարեան-Յանի Բեռնի.

1893

475375

[illegible]

(2003-0402, 0030.0)

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 15-го Января 1893 года.

[illegible]

45405

•၂၄-၁၃၅-၆၈-၇၉-၈၀-၈၁-၈၂-၈၃-၈၄-၈၅-၈၆-၈၇-၈၈-၈၉-၉၀-၉၁-၉၂-၉၃-၉၄-၉၅-၉၆-၉၇-၉၈-၉၉-၁၀၀

8021

ԱՌԱԶԻՆ ՄԱՍՆ — ՄՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆ – ՄՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

• 907m 6-9 July 1971 •

Որովհետեւ այժմեան աշխարհաբար քերականութիւնները չեն կարողանում իբրեւ ձեռնարկ ծառայել աշակերտների ձեռքում աշխարհաբար լեզուն լաւ սովորելու համար, ուստի անհրաժեշտ պէտք է զգացուած մի այնպիսի ձեռնարկ ունենալ, որով՝ աշխարհաբարում գործածուած գլխաւոր ձևերը, կանոնները դիւրութեամբ կարելի լինի աւանդել աշակերտներին և սովորեցնել:

Աշխարհաբարը զարգացման աստիճանի վերայ գտնուելով, նորանոր մշակած ձևեր, ժամանակներ մտցնելով իւր մէջ, իբրեւ կանոն ընդունուած են, այն ինչ անցեալներում կազմուած քերականութիւնների մէջ չկան այդ ձևերը:

(Ը) Բայժմ գործածուող Պալասանեանի աշխարհաբար քերականութեան մէջ, բայերի շատ ժամանակներ չկան կամ երկրորդական անդ են բռնուած, լծորդութիւնները փոխուած են և: Մի և մի բանի այլ կէտեր 'ի նկատի ունենալով սուղ ժամանակում կազմուած ենք հետեւեալ դասագիրքը, որի Մ.—մասը՝ ստուգաբանութիւնը ա. դասարանի (դ.—բաժանմունքի) դասընթաց է, (Ն.—մասն՝ համաձայնութիւնը բ.—դասարանի (ե.—բաժանմունքի) դասընթաց է:

Ուսուցիչը կարող է Վ.—բաժանմունքի համար օգտուել դասագիրքից, բայց ո՛չ աշակերտներին տալ: Էետաբրքիւնների և թեմական դպրանոցների դ.—դասարանի աշակերտների համար հարկաւոր է լինում համեմատել Տաճկահայոց և Ռուսահայոց աշխարհաբարը, իբրեւ համեմատութեան գլխաւոր կէտեր, նմուշներ հաւելուածում առաջ է բերուած Տաճկահայոց հոլովների և խոնարհումների ձևերը: Ձեռնարկս կազմելիս 'ի նկատի առնուած է գլխաւորապէս Մատենանի քերականութիւնը և հայոց ու ռուսաց գործածուող ձեռնարկները:

Ն. Մելիք-Թանգ.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ:

1. Քերականութիւնը մի արուեստ է, ուսմունք է, որ սովորեցնում է մի լեզուով կանոնաւոր խօսելու, ուղիղ գրելու և կարգալու կանոնները:
2. Հայոց լեզուն ունի երկու քերականութիւն, գրաբարի և աշխարհաբարի:
3. Աշխարհաբարի քերականութիւնը մեզ սովորեցնում է աշխարհիկ լեզուով կանոնաւոր խօսելու և ուղիղ կարգալու գրելու կանոնները: Սա բաժանուած է երկուսի, Տաճկահայոց և Ռուսահայոց բարբառների քերականութեան, որոնք որոշ մասերում տարբերուած են միմեանցից:
4. Աշխարհաբարի քերականութիւնը բաժանուած է երկու գլխաւոր մասի. Ստուգաբանութեան և Համաձայնութեան:
5. Ստուգաբանութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարագում է նախադասութիւնների և սորա բառերի կազմութեան կանոններով, նշանակութեամբ, նոցա զանազան մասերի բաժանմամբ և դասաւորութեամբ:
6. Համաձայնութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարագում է նախադասութիւնների, բառերի կազակցութեան կանոններով, միմեանց հետ ունեցած և ունենալիք յարաբերութեամբ և համաձայնութեամբ:

Ս). ՆՍԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

1. Եթէ արտասանենք մի քանի բառեր առանց միմեանց հետ համաձայնեցնելու, այն ժամանակ մի միտք՝ մի խօսք չենք հասկանալ, միայն բառեր կլսենք: Օր. արւն, շուն, գնաց: Այս երեք բառերը ջոկջոկ արտասանած մի միտք չեն արտայայտում:
2. Եթէ նոյն բառերը անկապ չ'թողնենք, միմեանց հետ համաձայնեցնենք, այն ժամանակ մի միտք կ'հասկանանք, կ'իմանանք ինչի համար է խօսում: Օր. շունը գնաց արւն: Այս երեք բառերը մի միտք են արտայայտում, իմանում ենք որ շուն համար ասում է թէ գնաց արւն:
3. Այդպիսի մի քանի բառերով արտայայտուած միտքը կոչւում է նախադասութիւն, շունը գնաց արւն մի նախադասութիւն է: (ո՞վ կ'ասի մի նախադասութիւն. դո՞ւ դո՞ւ ել):
4. Եթէ մի քանի նախադասութիւններ միմեանց ետեւից ասենք և զրեւնք առանց ձայնի և զրի միջոցով բաժանելու, այն ժամանակ մտքերը կ'շփոթենք, չենք իմանալ ո՞ւմ մասին ինչ ասուեց: Օր. շունը գնաց արւն հայ արւելու էն էնէլ մէն: Այստեղ պարզ չէ միտքը, չենք իմանում, շունը զնաց տուն հաց ուտելո՞ւ, թէ մենք եկել ենք հայ արւելու: Բայց եթէ ասենք և զրեւնք, շունը գնաց արւն. հայ արւելու էն էնէլ մէն. միտքը կ'պարզուի. կ'հասկանանք ինչ է ասում: (բացադրի՞ր ուրիշ օրինակներով):
5. Այն նշանները, որոնք գրւում են նախադասութիւնների, բառերի մէջերքում, որպէս զի մտքերը պարզ հասկացուեն—կոչւում են կէտեր: Կէտերը սոքա են. Վերջիկէտ (.), Դիւիկէտ (.), սարսիկէտ (,), Բաւ ('), ապաւորիկ (կ'), Դաւաւիկ (ի), չափէրիկ (ա):
6. Այն նշանները, որոնք գրւում են բառերի վերայ արտասանութիւնը ճիշդ անելու և խօսքը ընթանելու համար, կոչւում են նշաններ. հարմարեցնելու ('), հարցնելու նշան

- (ո՞ր) (') և զարմայան նշան ('): Օր. գնաց: Ո՞ր է գնաց: Ի՞նչ գնաց: Կէտիկէտ (.) և (բեր ուրիշ օրինակ և) տարբերութիւնը որոշիր):
7. Իւրաքանչիւր նախադասութեան մէջ մի քանի վերայ պիտի խօսուի, ապա թէ ոչ միտք չի դուրս գալ: Օր. շունը գնաց արւն. այստեղ խօսում է շան վերայ, նախադասութեան նիւթը, առարկան՝ շունն է. ո՞վ զնաց—շունը: (ո՞վ կ'ասի մի նախադասութիւն. ո՞ւմ վերայ է խօսում. նիւթը ո՞րն է. ինչ է ասում):
8. Երբ որ իմացանք նախադասութեան մէջ ո՞ւմ վերայ են խօսում, այն ժամանակ պիտի իմանանք առարկայի վերայ ինչ են ասում. եթէ ոչ, միայն առարկան իմանալով նախադասութեան միտքը չ'ենք հասկանալ: Օր. եթէ գրած լինէր շունը արւն, միտք չէր դուրս գալ. չէինք իմանալ շունը ինչ արաւ, իսկ եթէ ասենք, շունը գնաց արւն, միտք դուրս կ'գալ. գնաց—ը ցոյց է տալիս շան արածը, գործածը. իմանում ենք՝ որ շան (առարկայի) համար ասում են թէ գնաց. շունը ինչ արաւ—գնաց: (ուրիշ օրինակ ո՞վ կ'ասի):
9. Նախադասութեան մէջ այն առարկան, զործող անձը, որի վերայ որ խօսւում է, կոչւում է ենթակայ: Ի՞նչ էլ որ խօսւում ասւում է ենթակայի մասին, այն կոչւում է Ստորոգեալ: շունը գնաց արւն. շունը ենթակայ է. գնաց ստորոգեալ: (ո՞վ կ'ասի մէկ նախադասութիւն. ո՞րն է ենթակայ. ո՞րն է ստորոգեալ):
10. Կարող ենք ասել այնպիսի նախադասութիւն, որի մէջ ստորոգեալ կայ, բայց ենթակայ չկայ. նախադասութիւնը էլ միտք է արտայայտում: Օր. անշուք է արարած է. անշուք է. սրանք ենթակայ ունեն, որովհետեւ դրանք ենթակայի արածն են, ենթակայի գործածն են. բայց ո՞վքեր են, չ'զիտենք: Իսկ եթէ ասենք Թորոս—գնաց էն գնաց

၂၇၆၈

բ) ՊԱՐԶ և ԲԱՂԱԴՐԵԱԼ, ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԲՆԱԳՐՈՒՄ: Բնագրվել է Գեորգի Գրիգորյանի և Գրիգոր Գրիգորյանի ընտանիքի անդամների կողմից:

19. Բաղադրեալ նախադասութեան մէջ անկախ և գլխաւոր միտք պարունակողը կոչւում է Գլխաւոր նախադասութիւն, իսկ մնացած նախադասութիւնները որոնք գլխաւորի զանազան կողմերը—Հանգամանքները են ցոյց տալիս, պարզաբանում, կոչւում են Երկրորդական: Սորաբնի վերայ հան, որպէս շէն խաւսը յագեցնի, առաջինը—գլխաւորն է, երկրորդը—երկրորդական նախադասութիւն է: (Ո՛վ կ'ասի մի

5. Մի որ և է բան պատմելիս, եթէ այնպիսի նախա-

29. Կարող ենք մեր իմացած հինգ նախադասութիւնները զանազան ձևերով արտայայտել: Օր. Կորի՛ր գնա՛ն. գնա՛յի՛ր դու. այո՛, գնա՛յի՛ր դու. ի՛նչ գեղ էիք դուք է: Սրբո՛ր

- Աստուծոյ արեւելեան Արարիւն, այն... Տէր Աստուծոյ, իրիկի մէջ
 Սուաջին նախագասութիւնը հրաման է արտայայտուած.
 երկրորդը հարցմունք է անուած. երրորդը պատասխան է
 տալիս, չորրորդը զարմացած բացազանչում է հինգերորդը
 պատմում է. վեցերորդը — կանչում, դիմում է Աստուծուն:
30. Այն նախագասութիւնը, որի մէջ գործողութիւնը հրա-
 մանի ձեւով է արտայայտուած, կոչուած է Հրամայական,
 իրիկի ֆէնոփոն. հրաման ցուցնող բառի վերայ դրուած
 է շեշտ. իրիկի ֆէնոփոն — հրամայական նախագասութիւն է:
31. Այն նախագասութիւնը, որի մէջ գործողութիւնը հար-
 ցումով է արտայայտուած, կոչուած է Հարցական, հարց
 ցուցնող բառի վերայ դրուած է հարցական նշան (պա-
 րոյկ). իրիկի ֆէնոփոն — սա հարցական նախագասութիւն է:
32. Այն նախագասութիւնը, որը գործողութիւնը պատաս-
 խանի ձեւով է դրուած, կոչուած է Պատասխանական: Օր.
 այո, էս նորոն արեւելեան: Սա հարցական նախագասութիւն է:
33. Այն նախագասութիւնը, որը գործողութիւնը բացա-
 զանչութեամբ է յայտնուած, կոչուած է Զարմացական կամ
 Բացազանչական: Բացազանչութիւն ցուցնող բառի վերայ
 դրուած է զարմացական նշան: իրիկի ֆէնոփոն է: Սա
 բացազանչական նախագասութիւն է:
34. Այն նախագասութիւնը, որը գործողութիւնը պատմելու
 զրոյցի ձեւով է արտայայտուած, կոչուած է Պատմողական
 Օր. նորոն նախագասութիւնը իմանալ էին զանազան բաներ,
 սա պատմողական նախագա-
 սութիւն է:
35. Այն նախագասութիւնը, որը գործողութիւնը կատարուած
 է կանչելու ձեւով, մէկին դիմումով, կոչուած է Կոչական:
 Ում դիմում է, այն կոչուած է կոչական բառ, որի վերայ
 դրուած է շեշտ: Տէր, իրիկի մէջ: Սա կոչական նախա-
 գասութիւն է. Տէր կոչական բառ է:
36. Եթէ նախագասութեան մէջ ստորոգեալը բացաս-
 ւում է, ժխտում է, այն ժամանակ ստանում ենք Բացաս-
 ական նախագասութիւն: Եթէ ստորոգեալը չի բացաս-

- ւում, ստանում ենք Հաստատական նախագասութիւն:
 — Ես չեմ գրում. ես գնայի եւ: Ես գրում եմ, ես գնայի:
 իմանալի երկուսը բացասական են. երկրորդ երկուսը
 — Հաստատական: (Ով կասի մի պատմողական, պատասխա-
 — նական, հարցական, ով մի հրամայական, մի կոչական,
 բացասական, հաստատական նախագասութիւն, դու,
 — մարդ):
37. Այսպիսով նախագասութիւնները բաժանեցինք կազմու-
 լիմութեան, ձևին և ստորոգեալին նախելով: Ըստ կազմու-
 լիմութեան — Պարզ, Բարդ, Միաբարդ, Միջանկեալ և
 — Յաւելեալ: Ըստ ձևի — Հարցական, Պատասխանական,
 Պատմողական, Հրամայական, Կոչական և Բացազանչա-
 կան: Ըստ ստորոգեալի — Բացասական և Հաստա-
 տական: (Կրկին, համեմատիր, օրինակներ բեր):

Բ. Բ Ա Ո Ւ Ր.

1. Եթէ խօսքի մասերը (բառերը) միացնում համաձայնե-
 ցնում էինք, մի միտք էր արտայայտուած (նախագասութիւն): Օր. Շունը ֆէնոփոն: Եթէ նոյն մասերը չմիա-
 ցնենք, ստորակէտներով բաժանենք, այն ժամանակ միտք
 չի դուրս գալ. որոն, շուն, ֆէնոփոն. բայց շուն — ունի առանձին
 նշանակութիւն, որը արտաբերելիս իմանում ենք որ
 կենդանու անուն է, որը տեսնում ենք, որը շարժուած
 է և: Գնաց — իր չէ, բայց նշանակում է շարժուել, մի
 տեղից հեռանալ: Տուն — էլի իրի անուն է, որը տեսնում
 ենք, մէջում բնակուած և:
 2. Խօսքի այն մասերը, որոնք առանձնակի գործածուելիս
 նշանակութիւն ունին, կոչուած են բառեր. Օր. Գիրք,
 խոսք, հարց. նշանակութիւն ունին և բառ են: Սոսք, հարց,
 դիմում — նշանակութիւն չունին և բառ չեն:
- ա) Վ Ա Ն Կ Ե Ր:
3. Բառերը կարելի է արտասանել՝ հնչել կամ մի բերանով՝

11. Յատուկ անդենները գրում են զլխատառով: Գեղե՛հն,

- Աւանդան, Աւանդ, շիշ, Էջմածին. Հայաստան:
12. Մի գոյական անուն ասելիս, կարող ենք իմանալ թէ քանիսի համար է խօսում, մէկի թէ շատի: Օր. մի հարկ եկաւ. եկողը մէկն է: Մարդիկ են զալիս—եկողները շատ են, մէկից աւելի:
13. Այն գոյականները, որոնք մէկ թուով են դրւում, մէկ առարկայ են ցոյց տալիս, կոչւում են Յզակի թուով գոյականներ: Իսկ այն գոյականները, որոնք շատ առարկաներ են ցոյց տալիս, կոչւում են Յոգնակի թուով գոյականներ. հարկ, չի, չարս—եղակի է, հարկի, չիւր չարս—յոգնակի:
14. Մի գոյական եզակի թուից յոգնակի դարձնելու համար պիտի աւելացնել եզակի բառի վերջում յետադաս մի ածանց—էր կամ ներ: Մագ—եզակի թիւ է, մագ—եր յոգնակի, գրիչ, գրիչ—ներ. խօսք—խօսք—էր, սեղան—սեղան—ներ:
15. Ներ—էր յետադաս ածանցը կոչւում է Յոգնակիացուցիչ ածանց: Միավանկ բառերի վերայ աւելցնում է եր, բազմավանկ բառերի վերայ ներ: Օր. կովեր, մագեր, ձիեր. տախտակ—ներ, թանաք—ներ, գրիչ—ներ:
16. Գոյական անունները կարող են լինել պարզ—մի արմատից բաղկացած. կարող են լինել բարդ, երկու կամ աւելի արմատներից բաղկացած, և ածանցական, երբ բառի վերայ աւելացած են յետադաս և նախադաս ածանցներ. առիծ, որս, պարզ բառ են. պարսկեր, բարդ բառ է. պարսկ—ածանցական է:
17. Գոյականները բարդութեան և ածանցման ժամանակ յօդակասներ են ընդունում. առիծ—ա—սիրտ. գրք—ա—կալ. թագ—ա—ւոր: Նախադաս բացասական ածանցները և ուրիշ մի քանի բառեր յօդակասով չեն միանում բառերի հետ. Թ—գոհութիւն. ան—միտ, ան—գէտ—տանաէր—տան—տէր, փող—հար յօդակաս չունեն:
18. Գոյականների վերայ զանազան ածանցներ աւելանալով, միևնոյն գոյականին զանազան նշանակութիւն են տա-

- լիս: Օր. մարդ, մարդային, մարդկութիւն, մարդաւ, մարդաւոր, մարդաւոր, մարդաւորայ, մարդաւոր, մարդիկ, մարդիկայ ևլ: Այդի—վերան աւելացնենք որս ածանցը—կդառնայ այգեպահ—այգի պահող. դռնապահ, բազմահ, պահապահ. որս—ածանցը նշանակում է անող—գնացող, կատարող, առաջնորդ, ճանապարհորդ, ժառանգորդ, փոխանորդ: Ոչ—ածանցով, գպրայ, սղայ, ծաղկայ, վարժայ, տեղ ցոյց տուող: Ունիւն—ածանց, մաքրութիւն, մարդկութիւն ևլ:
19. Ու, ույ, ուլ, ում, ի, իյ, ածանցները աւելանալով գոյականների վերջերում, նոցա զանազան նշանակութիւն են տալիս. այդ ածանցները փոփոխում են գոյականների վերջաւորութիւնները: Մարդ, մարդաւ, մարդայ, մարդաւ, գործ, գործի, գործաւ, գործում, գործել ևլ:
20. Գոյականի այդպիսի առանձնակի փոփոխութիւնը կոչւում է Հոլով (փոփոխութիւն). Հոլով կազմող ածանցները կոչւում են Հոլովացուցիչ ածանցներ, որոնք են—ույ, ուլ, ում, ու, ի, իյ ևլ:
21. Գոյականի սկզբնական ձևը, որի վերայ ածանց չի աւելանում, կոչւում է ուղղական Հոլով (առաջին փոփոխութիւն): Տուն է քանդուել: Ընչ է քոնդուել, որս. հարկ եկաւ. ով եկաւ. հարկ: Տուն, հարկ անորոշ ուղղական են:
22. Եթէ ուղղական Հոլովը որոշեալ է, այն ժամանակ ուղղականի վերջում աւելանում է լ—ն տառը և կոչւում է Որոշեալ ուղղական, անորոշ ուղղականից զանազանելու համար: Օր. չի եկաւ, որսորդ վայր ընկաւ, չի, որսորդ որոշեալ ուղղական են:
23. Անորոշ ուղղականի վերայ եթէ ի, աւ, ու ածանցները աւելացնենք, այն ժամանակ կ'ստանանք գոյականի երկրորդ փոփոխութիւնը—Սեռական Հոլովը, որ ցոյց է տալիս մի որ և է անուան պատկանելիութիւնը: Օր. որսորդի կէտը, հարկաւ պատկեր. ընչի կէտը. ում պատկերը—որսորդի, հարկաւ սեռական Հոլով են:
24. Սեռականի ածանցները կազմում են և երրորդ—

տրական հոլովը, որ ցոյց է տալիս գործողութեան սխալականեղութիւնը: Նա ծէծի արժանի է վարդը ընծայեցի նրա՝ ինչի է արժանի, ում ընծայեցի—արժանի է, ընծայեցի գործողութիւն ցոյց տուող բառերի մօտ գրուած պատի, նրա—բառերը տրական են և ցոյց են տալիս թէ գործողութիւնը իրենց է սխալականում:

25. Անորոշ տրական հոլովի վերայ աւելանում է—ը—ն տառը և դառնում է որոշեալ: Օր. նա արժանի է այս պատի. ես խփեցի ծառային. պատիին, ծառային որոշեալ տրական են:

26. Եթէ անորոշ տրականի վերջում աւելացնենք—յ—տառը, կամ որոշ գէպքերում (գ. հոլովման մէջ) ուղղականի վերջում—ից—ածանցը, այն ժամանակ կստանանք չորրորդ հոլովը—բացառականը, որը ցուցնում է թէ գործողութիւնը ումնից է սկսւում: Ես Գրիգորից տփգոհ եմ. ես գալիս իմ Երեմիայ. ումնից. ուրտեղից. այս, փայտից է շինած, ինչից: Երեմիայ, Գրիգորից, փայտից, ուրտեղից—ից—բաց. հ. են:

27. Եթէ անորոշ ուղղականի վերայ աւելացնենք—ու—ածանցը, այն ժամանակ կստանանք հինգերորդ հոլովը, գործիականը. որ ցուցնում է թէ գործողութիւնը ումնով է կատարւում: Սրով խփեցի, Պետրոսով լաղթեցի, ինչով, ումնով: Սրով, Պետրոսով—գործիական հոլով են:

28. Անորոշ ուղղականի վերայ եթէ աւելացնենք—ու—մէջ ածանցը, կ'գառնայ վեցերորդ հոլովը ներգոյականը, որ գործողութիւնը մի բանում կատարուելն է ցուցնում: Զբոսն աչկներ կային. փայտն—որդեր կան, Պետրոսն մէջ շատ բանէ նկատւում. ուրտեղ, ինչում, ումնում: Փայտն, ջրոն, Պետրոսն—ներգոյական հոլով են: Յատուկ անունների ներգոյականները և անձ ցոյց տուող անուններինը—աւելի ընտիր է ու—ի փոխանակ մէջ գործածել. այս մէջ չափտի շփոթել յարաբերութիւն ցոյց տուող մէջ նախադրութեան հետ:

28. Որոշեալ բացառականի, գործիականի և ներգոյականի վերջում աւելանում են—ը—ն տառերը: Զբոսն, ջրոն, ջրից, որոշեալ են. ջրոն, ջրով, ջրից—անորոշ:

29. Անորոշ ուղղականի նման է և եօթերորդ հոլովը—հայցականը. որոշեալ հայցականը նման է որոշեալ ուղղականին: Ես հարց տեսայ, ես փայտ տեսայ. ինչ: Ես փայտ տեսայ. ես էլք տեսայ, ինչը: Մարդ, փայտ, անորոշ և հարց, փայտ որոշեալ հայցական են:

30. Հայցականը նման է տրականին, երբ մարդկանց անունները, անձնաւորութիւն ցոյց տուող բառերը որոշեալ են: Օր. ես տեսայ հօր. հօր. հարս. Պետրոսն և: Բոլորը որոշեալ են և հայցականը—տրականի նման: Իսկ եթէ անորոշաբար գործածենք, ուղղականի նման կ'լինեն հայցականները: Օր. ես թ հայտ տեսայ, որ որդուն մահը ողբում էր: Մի հայտ—անորոշ հայց. է—ուղղականի նման

31. Այն տառերը, ածանցները որոնք եօթ տեսակ հոլովներ են կազմում, կոչւում են հոլովացուցիչ տառեր, ածանցներ, իւրաքանչիւր հոլով կազմող տառը, ածանցը նոյն հոլովի անունով է կոչւում. սեռականացուցիչ (ի, ու, ան) տրականացուցիչ (ի, ու, ան), բացառականացուցիչ (ից, ուց), գործիականացուցիչ (ով, ում), ներգոյականացուցիչ (ուս, մէջ):

32. Բոլոր գոյականները միևնոյն հոլովացուցիչները չունեն. մի խմբի սեռականացուցիչն է—ի, երկրորդ խմբինը—ու, երրորդինը—ան—ան: Առաջի խմբի բացառականացուցիչն է (ի)ց, միւսինը—(ու)ց: Գործիականացուցիչն է—ով: Ներգոյականացուցիչը—ուս: Այդ հոլովները ունեն և իրենց յոգնակները:

33. Գոյականների այդ երեք խմբերը, որոնք տարբեր սեռականներ ունեն և փոփոխւում են թուով էլ, կոչւում են հոլովումներ:

34. Երեք հոլովումների յոգնակները միևնոյն են, բոլորի

ուղղականը վերջանում է երկամասնականը—ի, բաց—էյ, գործ—ու, ներգ—ու:

ԱՆՈՐԾ

Առաջին հոլովում. Երկրորդ հոլովում. Երրորդ հոլովում.

ԵԶԱԿԻ

Ու. Սեղան, Հոգի, Ողորմութիւն—տուն
Սեռ. Սեղանի, Հոգու, Ողորմութեան—տան
Տրակ. Սեղանի, Հոգու, Ողորմութեան—տան
Բաց. Սեղանից, Հոգուց, Ողորմութիւնից—տանից
Գործ. Սեղանով, Հոգով, Ողորմութիւնով—տանով
Ներգ. Սեղանում, Հոգում, Ողորմութեան մէջ—տանում
(տան մէջ)
Հաց. Սեղան, Հոգի, Ողորմութիւն—տուն

ՅՈՒՆԱԿԻ

Ու. Սեղաններ, Հոգիներ, Ողորմութիւններ—տներ
Ս. Սեղանների, Հոգիների, Ողորմութիւնների—տների
Տ. Սեղանների, Հոգիների, Ողորմութիւնների—տների
Բ. Սեղաններից, Հոգիներից, Ողորմութիւններից—տներից
Գ. Սեղաններով, Հոգիներով, Ողորմութիւններով—տներով
Ն. Սեղաններում, Հոգիներում, Ողորմութիւններում—տներում
Հ. Սեղաններ, Հոգիներ, Ողորմութիւններ—տներ.

ԱՆՈՐԾ

ԵԶԱԿԻ

Ու. Սեղանը, Հոգին, Ողորմութիւնը—տունը
Ս. Սեղանի(ն), Հոգու(ն), Ողորմութեան—տանը
Տ. Սեղանին, Հոգուն, Ողորմութեանը—տանը
Բ. Սեղանիցը, Հոգուցը, Ողորմութիւնիցը—տանիցը
Գ. Սեղանովը, Հոգովը, Ողորմութիւնովը—տանովը
Հ. Սեղանը, Հոգին, Ողորմութիւնը—տունը
Ն. Սեղանումը, Հոգումը, Ողորմութեան(ը) մէջը—տանումը
(տանումը)

ՅՈՒՆԱԿԻ

- Ու. Սեղանները, Հոգիները, Ողորմութիւնները—տները
Ս. Սեղանների, Հոգիների, Ողորմութիւնների—տների
Տ. Սեղաններին, Հոգիներին, Ողորմութիւններին—տներին
Բ. Սեղաններիցը, Հոգիներիցը, Ողորմութիւններիցը—տներիցը
Գ. Սեղաններովը, Հոգիներովը, Ողորմութիւններովը—տներովը
Ն. Սեղաններումը, Հոգիներումը, Ողորմութիւններումը—տներումը
(տներումը)
Հ. Սեղանները, Հոգիները, Ողորմութիւնները—տները
35. ա. Հոլովման վերայ հոլովում են բազմութիւ գոյականներ, փայտ, գործ, ասեղ, խնձոր, ծառ, թռչուն, թանաք, գիրք, տախտակ, գրչակութիւն:
36. բ. Հոլովման պէս հոլովում են ուղղականում—ի—վերջացած բառերը. եկեղեցի, մատանի, ձի, հայելի, բանալի, Սնի, քաղաքացի, Երևանցի, կենդանի, աղանի, տանձենի ևլ: բ) Բայերի սկզբնական ձևերը—էլ—ած վերջացած բառերը բ—հոլովման վերայ են հոլովում, ուտել, կարգալ, գրել, նստել, ծեծել ևլ:
37. Գ—Հոլովման վերայ հոլովում են բոլոր Ինչ—վերջացած բառերը բացի Յարութիւն յատուկ անունից. գրութիւն, քաջութիւն, մարդկութիւն, գործունէութիւն: Բացի Համբարձում յատուկ անունից բ). Ու—կամ—վերջացած բառերը. հարցում(ն), խաւարում(ն), գրաւում(ն), դատարում(ն), օծում(ն), խոստում(ն), ուսում(ն) ևլ: գ). Սյն բառերը, որոնց արմատի ն տառը զեղջուել է. նուռ(ն), դուռ(ն), մուկ(ն), եղ(ն), գառ(ն), գարուն, թոռ(ն), լեռ(ն). շատերը էլ այսպէս չեն հոլովում, այլ առաջին հոլովման պէս:
դ) Ժամանակ ցոյց տուող բառերը. ձմեռ, ամառ, աշուն, օր, կէսօր, գիշեր, ժամ ևլ: Սոքա հոլովում են նաև ա. հոլովման պէս:
38. Ազգակցութիւն ցոյց տուող բառերը հոլովում են առանձնակի կերպով:

ፍጋህህኮ

[illegible]

3092441

Ու. Հայրեր,	Քոյրեր,	Տիկիներ,
Ս. Հայրերի,	Քոյրերի,	Տիկիների,
Տ. Հայրերի,	Քոյրերի,	Տիկիների,
Բ. Հայրերից,	Քոյրերից,	Տիկիներից,
Գ. Հայրերով,	Քոյրերով,	Տիկիներով,
Ն. Հայրերում,	Քոյրերում,	Տիկիներում,
Հ. Հայրեր,	Քոյրեր,	Տիկիներ,

በጽሕፈቱ ውስጥ ሲገኝ

ᄒᄒᄒᄒᄒ

Ու. Հալըը,	Քոլըը,	Տիկինը,
Ս. Հօրը,	Քրոջը,	Տիկնոջը,
Տ. Հօրը,	Քրոջը,	Տիկնոջը,
Բ. Հօրեցը,	Քրոջեցը,	Տիկնոջեցը,
Գ. Հօրովը,	Քրոջովը,	Տիկնոջովը,
Ն. Հօրը մէջը,	Քրոջը մէջը,	Տիկնոջը մէջը
Հ. Հօրը,	Քրոջը,	Տիկնոջը,

3 0 9 2 4 4 1

Ու. Հայրերը,	Քոյրերը,	Տիկիւնները,
Ս. Հայրերի(ն),	Քոյրերի(ն),	Տիկիւնների(ն),
Տ. Հայրերին,	Քոյրերին,	Տիկիւններին,

Բ. Հայրերիցը, Գոյրերիցը, Տիկիներիցը,
Գ. Հայրերովը, Գոյրերովը, Տիկիներովը,
Ն. Հայրերում, Գոյրերում, Տիկիներում,
Հ. Հայրերին, Գոյրերին, Տիկիներին,

38. չօր—նման հորովւում են մայր, եղբայր, հօրեղբայր, և Բրոշ նման հորովւում են—կին, որի չոգնակին լինում է կանայք, կանանց, կանանցից, կանանցով, բնկեր, տէր, հօրաքոյր, մօրաքոյր։ Իսկ Յաւաջցի— զայն

39. Աղջիկ բառը տարբեր հոլովում ունի աղջիկ, աղջկայ(ն), աղջկանից, աղջկանով, աղջիկներ, աղջիկների և։ Մարդու յոգնակին լինում է մարդիկ կամ մարդիկներ և ոչ մարդեր, մարդիկներ, մարդիկներից և։

40. Յատուկ անունները հղովում են ա. հղովման պէս, — ամիայն գրաբարի նման յոգնակի սեռականը մի քանի տեղերում աչ, այ, իչ, են վերջանում՝ փոխանակելի կամ նշի, հայերի, յոյների, հրէաների՝ սովորական ձև է. բայց ասում են հայոց պատմութիւն, յաւայի հրէից պատմութիւն։

41. Երեք տեսակ հոլովումները փոփոխվում են՝ լինում են երկու ձևով, որոշեալ և անորոշ:

42. Որոշեալ հղովում կոչում է այն հղովումը, որի մէջ հղովուող բառերը յայտնի են, ծանօթ են մեզ: Օր. հայր, աստուծոյ, Գեղի:

43. Որոշեալ բառերի վերջում գրուում է—**բ**— տառը, եթէ բառը բաղաձայնով է վերջանում: Օր. գիրք—**բ**. և **ն**— երբ բառը ձայնաւորով է վերջանում: Օր. ձիւ, ծառան, երեսան: Շատ բաղաձայնով վերջացած բառի վերջը **ն** է գրուում **բ**—ի փոխարէն, երբ յաջորդ բառը ձայնաւորով է սկսւում: Օր. նորա գիրքն է (նորա գիրքը է):

44. Անորոշ հօլովում տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ բառը անյայտ է, անորոշ է, անծանօթ է, այն ժամանակ ը կամ ն չի աւելանում այդպիսի բառերի վերայ: Օր. հարկ եկաւ. ասիւհա՛յ վէր ընկաւ, հարբ, ասիւհա՛յ անորոշ է, ո՞ր մարդը, ո՞ր տախտակը, յայտնի չէ:

[illegible]

Կան այնպիսի ածականներ, որոնք այնպիսի յատկութիւն են ցոյց տալիս, որ հէնց իրենց է պատկանում—իրենց բնութիւնից է առնուած, կարող է այդ յատկութիւնը զօրեղանալ և թուլանալ։ Օր. յիմար մարդ, աւելի յիմար, ամենայնիմար մարդ. հազար տուն, աւելի մաքուր և ամենահազար տուն։

Կան այնպիսի ածականներ, որոնք (յատկութիւնը) ուրիշ առարկայի հետ ունեցած յարաբերութիւն են ցոյց տալիս. ինչ նիւթի, շինուած լինելը, Խելք, Ժամանակը, որոնք զօրեղանալ և թուլանալ չեն կարող։ Օր. հարկ տալակի, ամենահարկ տալակի ասել չի կարելի և ցոյց է տալիս ապակու ինչից շինած լինելը. Գէշայի մարդ, այսպսեւ

խնջոյքը եւ:

6. Որպիսութիւն ցոյց տուող առաջին տեսակ ածականները կոչւում են Որակական: փոքր, աւելի փոքր, ամենափոքր: փոքր— խոյստորակական ածական է: անոթ, անոթի, անոթային, անոթաւոր— խոյստորակական ածական է:
7. Յարաբերական—որպիսութիւն ցոյց տուող ածականները կոչւում են Յարաբերական: Ազգանուն ցոյց տուող էան— էանց մասնիկաւոր բառերը յարաբերական ածական են, Պ—Աւելիան, Պ—Մեծան, Յաւելանց—Պ: Դոյականից կազմուած—այն, եղև, ախ, ախ ածականները յարաբերական են: Կարգային, հաջիկ, փոքր-աւելի, ամենափոքր, երկուսից, երկուսից էլ կամ երկուսից, որից, որից էլ—այն էլ:
8. Որակական ածականները կարող են զօրեղանալ և թուլանալ ածա երեք աստիճաններով: Օր. մեծ, աւելի մեծ, ամենամեծ, վառ, աւելի վառ, ամենավառ:
9. Այն որակական ածականները, որոնք թէև համեմատուում են ուրիշ նման յատկութիւնների հետ և ածականի սկզբնական ձևն են, ածելութիւն չեն ցոյց տալիս կոչւում են Որակական աստիճանով ածականներ: Օր. վառ, հառ, արեւմտ, խելոյ ևլ—Որակական աստիճան են: ցոյց տալիս:
10. Այն որակական ածականները, որոնք համեմատուում են րդանուրիշ նման ածականների հետ և նոցանից աւելի կամ պակաս լինելն են ցոյց տալիս, կոչւում են Բաղդատական աստիճանով ածականներ: Աւելի քան, (իմարագոյն) աւելի վառ, աւելի խելոյ, բաղդատական աստիճան են: Բաղդատական աստիճանից էլ աւելի բառը և փոյն—ածանցը:
11. Այն որակական ածականները որոնք համեմատուում են ուրիշ նման ածականների հետ և ցոյց են տալիս իրենց գերազանցութիւնը կամ ստորութիւնը նոցանից, կոչւում են Դերադրական աստիճանով ածականներ: Դերադրականացուցիչն է ան, շատ ևլ: Օր. ամենազիջիկ, ամենամեծ, ամենափոքր, ամենազիջիկ, գերադրական աստիճան են: Դերադրականը կարող է լինել բացարձակ, երբ համեմատութիւն յատկութիւնը համեմատողից շատ բարձր կամ ցած է: Օր. ամենից ամենից մեծ, ամենից փոքր ևլ:

12. Ածականները դրւում են գոյականներից առաջ և չեն հօլովւում, եթէ գոյականաբար են գործ ածւում, հօլովւում են գոյականների նման:

13. Որոշեալ հօլովման ժամանակ յօդը (ը, ն) դրւում է գոյականի վերայ, իսկ յե անորոշ յօդը ածականից առաջ: Մի շատ հար. շատ հար. յե անախտ փոյն անախտ փոյն:

Ածականների հօլովումն.

(Անորոշ հօլովում) Եղևի

(ամենից)

Ուղղական	գեղեցիկ պարտէզ,	հարուստ,
Սեռական	գեղեցիկ պարտէզի,	հարստի,
Տրական	գեղեցիկ պարտէզի,	հարստի,
Բացառական	գեղեցիկ պարտէզից,	հարստից,
Դործիական	գեղեցիկ պարտէզով,	հարստով,
Ներգոյական	գեղեցիկ պարտէզում	հարստում (մէջ)
Հայցական	գեղեցիկ պարտէզ,	հարուստ,

Յ 4 ն ա չ ի

Ուղղական	գեղեցիկ պարտէզներ,	հարուստներ,
Սեռական	պարտէզների,	հարուստների,
Տրական	պարտէզների,	հարուստների,
Բացառական	պարտէզներից,	հարուստներից,
Դործիական	պարտէզներով,	հարուստներով,
Ներգոյական	պարտէզներում,	հարուստներում,
Հայցական	պարտէզներ,	հարուստներ,

Ե չ ա չ ի (Որոշեալ հօլովում)

յ ա չ ն ա չ ի

Ու.	գեղեցիկ պարտէզը,	գեղեցիկ պարտէզները,
Ս.	պարտէզի(ն),	պարտէզների(ն),
Տ.	պարտէզին,	պարտէզներին,
Բ.	պարտէզիցը,	պարտէզներիցը,
Դ.	պարտէզովը,	պարտէզներովը,
Ն.	պարտէզումը,	պարտէզներումը,
Հ.	պարտէզը,	պարտէզները,

մէջ մի քանի զոյականութիւնք մի նուազ ցոյցմամբ ած. 21
 -իոյն, նուազ ծոյր մի դադարաւոր լինի, նուազ լինի
 7) ԹՈՒՍԱՍՆ ԱՆՈՒՆ

1. նուազ (մ, ց) ցոյց քանակաւ մանկայն յաճոյն 21

1. Եթէ գոյականն անունները առանձնակի արտաբերենք, չենք իմանալ քանի առարկայի վերայ է խօսուած: Օր. ձի, տներ, եզ, գրքեր. իմացանք որ շատ ու քչերի համար է խօսուած, բայց քանի հատ է չգիտենք, երկու է, երեք է, չորս է. պիտի ասենք մէկ ձի, երեք տուն. չորս գիրք որ հասկանանք քանիոն է:

2. Այն բառերը, որոնք առարկաների թիւը քանակը ցոյց են տալիս, կոչուած են թուական անուններ: Օր. մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, վեց, եօթ, ութ, ինը, տասը, տասնը մէկ, քսան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, եօթանասուն, ութսուն, ինքսուն, հարիւր, հարիւր մէկ, երկու հարիւր, հազար, միլիոն ևլ:

3. Եթէ ուզուած ենք իմանալ քանի առարկայ կայ, պիտի համարենք մէկ, երկու—երեք... ևլ: Իսկ եթէ կամենում ենք իմանալ որ առարկան որ տեղում որ կարգումն է, որն է առաջ, որն յետոյ, պիտի այսպէս համարենք— առաջին, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, տասերորդ, քսաներորդ, երեսներորդ, հարիւրերորդ, հազարերորդ ևլ:

4. Քանի հատ լինել ցոյց տուող թուականները կոչուած են Քանակական. դաս ցոյց տուող թուականները կոչուած են Պատական, դասականացուցիչ ածանցն է բար. եր—բար. չոր—բար. (բացառութիւն է մէկը, որի դասականը է առաջին և չոր մէկերորդ):

5. Այս ածանցը թուականի վերայ տեւեալուով, չափ ցոյց տուող թուական է դարձնում, մէկանոց, երկուանոց, չորսանոց ևլ:

6. Թուականները դրուած են գոյականից առաջ և չեն հոլովուած, իսկ եթէ գոյականի տեղ են դրուած, առանձին են հոլովուած գոյականների նման:

Հ. և Ու. մէկ, մի(ն), երկու(ս), երեք,
 Տ. և Սեռ. մէկի, մինի, երկուսի, երեքի,
 Բաց. մէկից, մինից, երկուսից, երեքից,
 Գործ. մէկով, մինով, երկուսով, երեքով,
 Ներգ. մէկում, մինում, երկուսում, երեքում,
 Յոգ. (մէկեր, երկուսներ, երեքներ),

Հ. և Ուղ. չորս, տաս(ը), վեցերորդ,
 Տ. և Սեռ. չորսի, տաս(ն)ի, վեցերորդի,
 Բաց. չորսից, տաս(ն)ից, վեցերորդից,
 Գործ. չորսով, տաս(ն)ով, վեցերորդով,
 Ներգ. չորսում, տասնում, վեցերորդում,
 Յոգ. չորսեր, տասներ, վեցերորդներ),

7. Սոցա յոգնակին ցոյց է տալիս զանազան առարկաների խմբեր, որոնցից իւրաքանչիւրը չորսերից հինգերից ևլ. պիտի բաղկացած լինի:

8. Գոյականի հետ—երեք հոգի, երեք հոգու, երեք հոգով ևլ. հազար զինուոր, հազար զինուորի, հազար զինուորից: Երկրորդ կարգ, երկրորդ կարգի, երկրորդ կարգերում. հարիւր հազարերորդ տող, հարիւր հազարերորդ տեղում:

7) Գ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն.

1. Եթէ ունենանք մի քանի պարզ նախադասութիւններ, որոնց ենթական միւսնոյն անունը լինի, այն ժամանակ կրկնուող անունը ամէն անգամ չենք ասում, այլ դնում ենք նորա տեղը մի ուրիշ բառ: Օր. Պէտք ունեւ գնաց տուն, Պէտք ունեւ կերաւ հաց, Պէտք ունեւ քնեց. այդպէս չենք ասում, այլ այսպէս. Պէտք ունեւ տուն, նա հաց կերաւ, նա քնեց: Պէտք ունեւ դրուած է նա բառը:

2. Այն բառերը, որոնք դրուած են անունների տեղ, կոչուած են դերանուններ: Օր նա գնաց. դա խմեցիր. ձեռք կերանք ևլ. նա, դա, ձեռք—դերանուններ են:

3. Այն դերանունը, որ դրուած է անձի տեղ. մարդու տեղ, կոչուած է անձնական դերանուն: Օր. ես, դու, նա, մենք

4. Այն դերանունը, որ մի որևէ առարկայ է ցոյց տալիս, կոչւում է Յուցական: Օր. ա՛յս (մարդ) ա՛յդ, ա՛յն, ա՛ն, գա՛ն, նա՛ն:
5. Այն դերանունը, որ պատկանելիութիւն, ստացուածք է ցոյց տալիս, կոչւում է Ստացական: Անձնական դերանունների սեռական հօլովը ստացական է, որովհետև առարկայի պատկանելիութիւն ցոյց տուողը միայն սեռական հօլովն է: Իճ, Գո, Դեր, Զեր, Իւր, Երբ ստացական են, Իճ (գիրքը), Դեր (տունը) ևլ:
6. Այն դերանունը, որ մի անուան յարաբերութիւն է ցոյց տալիս, կոչւում է յարաբերական: Պետրոսը, որք եկաւ: Որ—յարաբերական դերանուն է:
7. Այն դերանունը, որը անորոշ անունի տեղ է դրուած, կոչւում է Անորոշ: Օր. ա՛նէն, միւս, որիչ, որան, ոչ ինչ, ոչ մէկ. ոչ ոք:
8. Այն դերանունը, որ հարցում է ցոյց տալիս, հարցնում է, կոչւում է հարցական: Օր. ո՞վ եկաւ, ո՞րք ես ասում, ո՞րպիսի ևլ. ո՞վ, ո՞րն, ո՞րպիսի—հարցական դերանուններ են:
9. Այն դերանունը, որ յատկութիւն է ցոյց տալիս, կոչւում է Որական: Օր. այսպիսի, այնպիսի, որպիսի, այնպիսիներ: Այն դերանունը, որ քանակութիւն, չափ է ցոյց տալիս, կոչւում է քանակական: Օր. այսքան, այնքան, որքան, այդչափ, այնչափ ևլ:
10. Այն դերանունները, որոնք գոյականի հետ են դրուում, գոյականից առաջ են լինում, չեն հօլովւում. իսկ առանձին դործածուող դերանունները հօլովւում են:
11. Անձնական դերանունները իբրև որոշեալ անձինքների տեղ դրուող բառեր որոշեալ հօլովում ունեն, հայցականը տրականին նման:

Անձնական դերանուններ.

Ե զ ա կ ի

Ուղ.	ես,	դու,	նա,	ինքը,
Սեռ.	իմ,	քո,	նրա (նորա),	իւր (իրա)
Տրակ.	ինձ,	քեզ,	նրան (նորան)	իրան (իրեն)
Բաց.	ինձնից,	քեզնից,	նրանից,	իրանից,
Գործ.	ինձնով,	քեզնով,	նրանով,	իրանով,
Ներգ.	ինձնում,	քեզնում,	նրանում,	իրանում,
Հայց.	ինձ,	քեզ,	նրան,	իրան,

Ի ո գ ն ա կ ի

Ուղ.	մենք,	դուք,	նրանք (նոքա)	իրանք (ենք)
Սեռ.	մեր,	ձեր,	նրանց,	իրանց,
Տրակ.	մեզ,	ձեզ,	նրանց,	իրանց,
Բաց.	մեզնից,	ձեզնից,	նրանից,	իրանից,
Գործ.	մեզնով(մեզա.)	ձեզնով(զա.)	նրանցով,	իրանցով,
Ներգ.	մեզնում(զա.)	ձեզնում(զա.)	նրանում,	իրանում,
Հայց.	մեզ,	ձեզ,	նրանց,	իրանց.

Յուցական դերանուններ.

Եզակի

Երկու

Ուղ.	սա,	դա,	սրանք(սոր)	դրանք(դոր)
Սեռ.	սրա(սորա)	դրա(դորա)	սրանց,	դրանց,
Տրակ.	սրան(սորան)	դրան(դորան)	սրանց,	դրանց,
Բաց.	սրանից,	դրանից,	սրանցից,	դրանցից,
Գործ.	սրանով,	դրանով,	սրանցով,	դրանցով,
Ներգ.	սրանում,	դրանում,	սրանցում,	դրանցում,
Հայց.	սրան,	դրան,	սրանց,	դրանց,

12. Յուցական, այս, այդ, այն, սոյն ևլ. գոյականի հետ վարուէներուն պատճառով չեն հօլովւում. այս գիրքը. այդ մարդը. այն տետրակը, առանձին գործածուելուս էլ չեն հօլովւում, այս արև, այն վերան ևլ:

13. Ստացական դերանունները եթէ գոյականի հետ են դըր-
ւում, միշտ անփոփոխ են մնում, չեն հոլովւում: Ի՞նչ
գիրքը. քո տները. նորա ձիերը. մեր ալգիներէց. չէր տնե-
րում. իրանց սենեակներով. չէր ապարանքներով. քո դա-
սարանում եւ:

13. Իսկ եթէ Ստացական դերանունները առանձին են գործ-
ածւում, ալն ժամանակ հոլովւում են որոշեալ յօդով:

Առանց գոյականի
եզակի

Ուղ. իմը,	քոնը,	ձերը,
Սեռ. իմի(ն)	քոնի(ն)	ձերի(ն)
Տրակ. իմին,	քոնին,	ձերին,
Բաց. իմիցը	քոնիցը	ձերիցը
Գործ. իմովը,	քոնովը,	ձերովը
Ներգ. իմում,	քոնում,	ձերում,
Հայց. իմին,	քոնին,	ձերին,

Ե զ ա կ ի

Ու. իմերը(իմոնքը)	քոները(քոնոնքը)	ձերերը(ձերոնքը)
Ս. իմերի(իմոնցը)	քոների(քոնոնցը)	ձերերի(ձերոնցը)
Տ. իմերին(իմոնցը)	քոներին(քոնոնցը)	ձերերին(ձերոնցը)
Բ. իմերից(իմոնցից)	քոներից(քոնոնցից)	ձերերից(ձերոնցից)
Գ. իմերով(իմոնցով)	քոներով(քոնոնցով)	ձերերով(ձերոնցով)
Ն. իմերում(իմոնցում)	քոներում(քոնոնցում)	ձերերում(ձերոնցում)
Հ. իմերին(իմոնցը)	քոներին(քոնոնցը)	ձերերին(ձերոնցը)

Գ ո յ ա կ ա ն ո վ.

եզակի. յոգնակի եզակի յոգնակի

Ու. իւրը, (իրանը)	իրանցը,	մեր տունը,	մեր տները,
Ս. իրանի(ն)	իրանցի,	մեր տան,	մեր տների,
Տ. իրանին,	իրանցին,	մեր տանը,	մեր տներին,
Բ. իրանիցը	իրանցիցը,	մեր տնիցը,	մեր տներիցը,
Գ. իրանովը,	իրանցովը,	մեր տնովը,	մեր տներովը,

Ն. իրանումը, իրանցումը, մեր տնումը, մեր տներումը,
Հ. իրանին, իրանցը, մեր տունը, մեր տները,

14 Ստացական դերանունները առանձին երկու ձևով են
հոլովւում, մէկը նշանակում է իմ ունեցածը: Օր. իմը,
քոնը, ձերը, մերը, իւրը եւ. միւսը նշանակում է իմ
ունեցածի(անձի) ունեցածը, որը կազմւում է առաջին-
ների սեռականից: Օր. իմինը, քոնինը, մերինը,
15. Որ եթէ գոյականի հետ է չի հոլովւում. եթէ առանձին
է, հոլովւում է: Օր. որ տունը, որ տնից, որ կողմով,
որ կողմերով եւ:

Եզակի որ, որի, որին, որից, որով, որի մէջ. Հայցական
եթէ անձի տեղ է որին, եթէ անորոշ է, որ, յոգնակի-

որոնք, որոնց, որոնցից, որոնցով, որոնցում:
Գոյականների երեք հոլովման պէս Հոլովուող դերանուն-
ների բացառականը գործ. և ներգոյականը—կազմւում են
տրականից շատ անգամ հոլովացուցիչ ածանցների առաջ
տառը ընդունելով, ով, ում—ումնից, ումնով. ձեզ—ձեզ-
նից, ձեզնով. դու, քեզ, քեզնով, քեզնում, քեզնից եւ:

16. Անորոշ դերանունները եթէ գոյականի հետ են վարւում,
չեն հոլովւում: Օր. մարդ, մարդով. մարդու,
մարդում: Եթէ առանձին են գործածւում, հոլովւում են:

Անորոշ դերանուններ.

ե զ ա կ ի

Ու. ոչոք,	իրարու,	մէկմէկու,	միւսը,	ուրիշը,
Ս. ոչոքի,	իրարու,	մէկմէկու,	միւսի,	ուրիշի,
Տ. ոչոքին,	իրարու,	մէկմէկու,	միւսին,	ուրիշին,
Բ. ոչոքից,	իրարուց,	մէկմէկուց,	միւսիցը,	ուրիշիցը,
Գ. ոչոքով,	իրարով,	մէկմէկով,	միւսովը,	ուրիշովը,
Ն. ոչոքում,	իրարում,	մէկմէկում,	միւսումը,	ուրիշումը,
Հ. ոչոք,	իրար,	մէկմէկ,	միւսը,	ուրիշը,

յ ո զ ն ա կ ի

Ու. չուների, չուների, չուների, միւսները, ուրիշները,
Ս. " " միմեանց, միւսներին, ուրիշներին,

ԼԷ:

Ե զ ա կ ի

Ու. իւրաքանչիւր, ամէն(ամեն) ոչինչ,

Ս. իւրաքանչիւրի, ամէնի, ոչնչի,

Տ. իւրաքանչիւրի(ն) ամէնի(ն) ոչնչին,

Բ. իւրաքանչիւրից, ամէնից, ոչնչից,

Գ. իւրաքանչիւրով, ամէնով, ոչնչով,

Ն. իւրաքանչիւրում, ամէնում, ոչնչում,

Հ. իւրաքանչիւր, ամէն, ոչինչ,

յ ո զ ն ա կ ի

Ու. չուների, ամէնքը, չուների,

Ս. " " ամէնքի, " "

ԼԷ:

17. Անեղական է—ոմանք, ոմանց, ոմանցից, ոմանցով, ոմանց
մէջ(ոմանցում):

18. Ուրիշը, միւսը, ամէնքը, իբրեւ ստացական գործ են
ածուում, ուրիշինի, միւսինի, ամէնքինի, ԼԷ. ուրիշներինից,
միւսներինով, ամէնքինով ԼԷ:

19. Հարցական դերանուններից որը առանձին գործ է ած-
ւում, հոլովւում է. գոյականի հետ չի հոլովւում: Օր. Բնչ
մարդ, Բնչ մարդու, Բնչ մարդիկներ ԼԷ:

Հարցական դերանուններ.

Եզակի.

յոգնակի.

Ու. ո՞վ, Բնչ, ո՞վքեր, Բնչեր,

Ս. ո՞ւմ, Բնչի, (որոնց) Բնչերի,

Տ. ո՞ւմ, Բնչին, (,) Բնչերին,

Բ. ո՞ւմից, Բնչից, (որոնցից) Բնչերից,

Գ. ո՞ւմով, Բնչով, Բնչերով,

Ն. ո՞ւմում, Բնչում, ինչերում,

Հ. ո՞ւմ, Բնչ, ինչեր,

20. Որակական և քանակական դերանունները գոյականի հետ
չեն հոլովւում, իսկ առանձին հոլովւում են:

Ո Ր ա կ ա կ ա ն ն ե Ր

Ե զ ա կ ի

Ուղ. այսպիսի, նոյնպիսի, այնպիսի,

Սեռ. չուների, չուների, (չուների, ոչ)

Տրակ. " " " " " " " " " " " "

Բաց. " " " " " " " " " " " "

Գործ. " " " " " " " " " " " "

Ներգ. " " " " " " " " " " " "

Հայց. " " " " " " " " " " " "

յ ո զ ն ա կ ի

Ուղ. այսպիսիներ, նոյնպիսիներ, այնպիսիներ,

Ս. Տ. այսպիսիների, նոյնպիսիների, այնպիսիների,

ԼԷ:

ԼԷ:

ԼԷ:

Ք ա ն ա կ ա կ ա ն ն ե Ր.

Ե զ ա կ ի

Ուղ. այսքան, նոյնքան,

Սեռ. այսքանի, նոյնքանի,

Տրակ. այսքանի, նոյնքանի,

Բաց. այսքանից, նոյնքանից,

Գործ. այսքանով, նոյնքանով,

Ներգ. այսքանում, նոյնքանում,

Հայց. այսքան, նոյնքան,

յ ո զ ն ա կ ի.

Ուղ. այսքաններ, (այսքանիներ) նոյնքաններ,

Ս. Տ. այսքանների, (այսքանիների) նոյնքանների,

ԼԷ:

ԼԷ:

ԼԷ:

31. Մի քանի, մի քանիներ ևլ. հորովում է և այսպէս մի քանիսը, մի քանիսի, ից, ով ևլ. մի քանիսներ, մի քանիսների, ից--ով ևլ:
22. Ստացական դերանունների տեղ ս. դ. ն. տառերը գրելու եւն գոյականների վերջում, ցոյց են տալիս իրը ումն է: Փոխանակ ասելու իմ գիրքը, ասում ենք գիրքս. տետրակդ (քո տետրակը) գրքերս (իմ գրքերը). գրքերներս (մեր գրքերը). գրքերդ (քո գրքերդ) գրքերներդ (նիդ)—ձեր գրքերը. գրքերնին (նրանց գրքերը). կրկնակի յոգնակիով: Ն—ը տառերը նոյն պաշտօնով եթէ վարում են, գր-
 ժուարդութեամբ են հասկացւում թէ նորա—ի տեղ են: Օր. ձին—իմ ձին, ձիդ—քո ձին, ձին—աւելի նշանակում է ան ձին իբրեւ որոշեալ քան թէ նորա ձին. իսկ նախա-
 դասութեան մէջ հասկացւում է: Օր. խեղճ, ձին սատ-
 կեց—այսինքն նրա ձին և ոչ ան: Երբ դերանունները գոյականից առաջ են գրւում՝ նոցա հետ գործ են ածւում, այն ժամանակ շատ անգամ. ը-
 որոշեալ տառը գրւում է գոյականի վերջում: Օր. իմ գիրքը, քո տունը, մեր տները, և ոչ քո տուն, քո գիրք, մեր տներ ևլ:

Ե) Բ Ա Յ.

1. Նախադասութեան մէջ մէկ առարկայ՝ մէկ գործող պիտի լինի որի վերայ խօսուի, բացի դրանից մի բան էլ պիտի որ գործողի արածը, գործածը ցոյց տայ: Օր. Էս գրած է՛. Էս գրած է՛. ով է գրում. ով է քնում—Էս. Էս գոր-
 ծողն է, Էս վերայ է խօսւում: Ես—ի համար քնէ է ասում. ասում է որ գրած է, գրած է, Էս—ի գործածը արածը—հեշտ գրել է: Ես—ը կլինի գործողը, գրած է՛, գրած է՛ գործողութիւն ցոյց տուող բառերը:
2. Այն մասունք բանիները, որոնք գործողութիւն են ցոյց տալիս, կոչւում են Բայեր: Եունը Էս, կատուն չանիւն, մուկը փախաւ: Կէրաւ—ը շան գործողութիւնն է, չանիւնը կատուի, իսկ փախաւ—մկան գործողութիւնը. Էս, չանիւն, փախաւ—բայ են:
3. Բայերի գործողութիւնը կարող է կատարուել երկու առարկաների մէջ, այսինքն գործողութիւնը կտայ գոր-
 ծող առարկան միւս առարկային, կամ գործողը կ'ստանայ միւս առարկայից: Օր. Լեւոնը գրած է դասը: Գործողու-
 թիւնն է գրելը, գրողը Լեւոնն է, գրուողը դասը. գրելու համար պէտք է մէկը՝ որ գրի, և միւսը որ գրուի, այս-
 ինքն երկու առարկայ գրող և գրուող: Տաշելու համար հարկաւոր է քաշող և քաշուող. ծեծուելու համար հարկա-
 ւոր է երկու առարկայ ծեծող և ծեծուող: (ո՛վ կասի մի բառ, որի գործողութիւն կատարողը լինի երկու հոգի, երկու առարկայ....):
4. Բայերի գործողութիւնը կարող է կատարուել միայն մի առարկայի մէջ և ուրիշ առարկայի վերայ չի անցնի: Օր. Լեւոնը գրած է. գործողը—Լեւոնն է. գործողութիւնը հեշտ. քնելու համար բացի Լեւոնից էլ ուրիշ մի առար-
 կայ հարկաւոր չէ, Լեւոնը բաւական է. գործողութիւնը Լեւոնից ոչ մէկի վերայ չ'անցկացաւ, Բայց եթէ ասեմ Լեւոնը գրած է հաց. մենակ որ Լեւոնը լինի՝ հաց չ'լինի,

- կարող է ուտել, իհարկէ ոչ. բացի Լեոնից հաց էլ է հարկաւոր ուտելու համար. այստեղ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում—Լեոնի և հացի: Մենք արդէն գիտենք որ գործողը—ենթական է, գործողութիւնն ցոյց տուող բառը ստորոգեալ, երկրորդ առարկան լրացուցիչը: Լեոնը ուտում է հաց. Լեոնը ենթակայ է, ուտում է—ստորոգեալ, հաց—լրացուցիչ:
5. Երբ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում, կարող է պատահել որ ենթական (գործողը) գործողութիւնը անց կացնի երկրորդ առարկայի վերայ՝ լրացուցչի վերայ: Օր. Պետրոսը խփէ ծառային. Պետրոսը ենթակայ է, ծառան լրացուցիչ. խփեց—ը էլ գործողութիւնն ցոյց տուող բառ. ո՞վ ձեռքը բարձրացրեց և տարաւ ծառային խփեց.—Պետրոսը—ենթական. գործողութիւնը ենթակայից անցաւ երկրորդ առարկայի վերայ: (Ո՞վ կ'ասի մի այդպիսի օրինակ):
6. Երբ գործողութիւնը երկու առարկայի մէջ է կատարուում, կարող է դորա հակառակը պատահել, որ երկրորդ առարկան գործողութիւնը անցկացնի ենթակայի վերայ: Օր. էշը ծէծուէ տիրոջից. ո՞րն է ենթական—էշը, ո՞րն է երկրորդ առարկան—տէրը, ծէծուէ—ը էլ գործողութիւնն է. ո՞վ է ծէծոււմ—էշը, ենթական. ենթակային էշին ո՞վ է ծեծում, տէրը—երկրորդ առարկան. տիրոջից գործողութիւնը—ծեծը անցաւ էշի վերայ—ենթակայի վերայ: (Ո՞վ կ'ասի մի այսպիսի օրինակ....ևլ)
7. Այն բայերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը գլխաւորից այսինքն ենթակայից անցնում է երկրորդականի այսինքն լրացուցչի վերայ, կոչուում են ներգործական: Օր. ապել, խեշ, գրել, տաշել ևլ. ներգործական բայեր են:
8. Այն բայերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը անցնում է երկրորդական առարկայից գլխաւորի, ենթակայի վերայ, կոչուում են Կրաւորական: Օր. ապաւում է, խաւում է գրում է, պաշտէ ևլ:
9. Այն բառերը, որոնց ցոյց տուած գործողութիւնը ուրիշի

- վերայ չէ անցնում, հէնց առարկայի մէջ է մնում, կոչուում են չեղորքական: Նստել, գնալ, քնել, յոգնել, Լուսն, շրջել ևլ.
10. Բայերի այդ երեք տեսակը կոչուում է երեք սեռ, և հարցնում է ինչ սեռի բայ է, ներգործական սեռի, կր. սեռի թէ....ևլ: Մնալ, խոստանալ, կարգացուել, խոստացուել, ասուել ևլ:
- Բայերի եղանակները
11. Բայերի ցոյց տուած գործողութիւնները զանազան ձևերով կարող են կատարուել. որոշակի, կասկածաւոր, թէականապէս, հրամայական ձևով. այդպիսի ձևերը կոչուում են եղանակներ: Օր. գնա՛ (հրամայական ձև). պիտի գնայի՞ս (կասկածաւոր), թէ՞ գնա՞ս (կասկածաւոր)։ Ես գնում եմ (որոշակի):
12. Բայերի այն եղանակը, որը գործողութեան սկզբնական ձևն է, բայց գործութեան ոչ թիւը, ոչ ժամանակը և ոչ ո՞վ կատարողն է ցոյց տալիս, կոչուում է Անորոշ: Օր. ապել, խեշ, գնալ, երբ, ո՞վ ևլ. անյայտ է:
13. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կատարուում է որոշ կերպով, որոշ սահմանով, առանց կասկածանքի, կոչուում է Սահմանական: Օր. ես գնում եմ, գրեցի, պիտի գրեմ ևլ:
14. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կատարուում է պայմանով, կոչուում է Պայմանական: Օր. ես պիտի գնայի, եթէ անձրև չկար. պիտի գնայած լինեի—եթէ....:
15. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ գործողութիւնը կասկածանքով, թէականապէս է կատարուում, կոչուում է Ստորադասական: Օր. Ի՞նչ որ գնում—ինչ ծեծիր. Ի՞նչ որ գնայի. որ գնայած չլինեմ ևլ:
16. Բայերի այն եղանակը, որը ցոյց է տալիս թէ բայերի գործողութիւնը կատարուում է հրամանի ձևով, կոչուում

Ներկայ ժամանակ.

եզակի յոգնակի
 գործում եմ. գործում ենք.
 գործում ես. գործում էք.
 գործում է. գործում են.

Անցեալ անկատար.

գործում էի. գործում էինք.
 գործում էիր. գործում էիք.
 գործում էր. գործում էին.

Անցեալ կատարեալ.

գործեցի. գործեցինք.
 գործեցիր. գործեցիք.
 գործեց. գործեցին.

Ապառնի ժամանակ.

պիտի գործեմ (կ'գործեմ) պիտի գործենք (կ'գործենք)
 " գործես. " գործէք.
 " գործի(է). " գործեն.

Պայմանական եղանակ.

պիտի գործէի. պիտի գործէինք.
 " գործէիր. " գործէիք.
 " գործէր " գործէին.

Ստորադասական եղանակ.

թէ որ գործեմ. որ գործենք.
 " գործես. " գործէք.
 " գործի(է). " գործեն.

Ստորադասական անցեալ.

թէ որ գործէի. որ գործէինք.
 " գործէիր. " գործէիք.
 որ գործէր " գործէին.

Հրամայական եղանակ.

գործիր, մի գործիր. գործեցէք, մի գործէք.

31. Ներկայ և անցեալ անկատարի ցուցիչ ածանցն է ու՛մ,
 որը գոյականների ու՛մ—մէջ մասնիկն է. գործ—ու՛մ էի
 (անցեալ անկատար) այսինքն գործելու մէջ եմ, գործելու
 մէջ էի:

31. Պարզ խոնարհման անցեալը երկու է՝ կատարեալ և ան-
 կատար. անկատարը այն անցեալ ժամանակն է, որ ցույց
 է տալիս թէ բայի գործողութիւնը թէ և անցել է բայց
 չի վերջացել. իսկ կատարեալը այն անցեալն է, որ ցույց
 է տալիս թէ բայի գործողութիւնը անցել վերջացել է:
 Օր. խոսում էի, խմել, նստում էի, նստել ևլ. խոսեմ էի, նստեմ
 էի—անկ. խմել, նստել—կատ.:

32. Իսկ անցեալ դերբայով կազմուած անցեալ ժամանակները
 8-են, յարակատարներ, վաղակատարներ, գերակատարներ:
 Յարակատար ժամանակը անցեալ կատարեալ է—աւելի
 շուտ կատարուած քան կատարեալը. վաղակատարը աւելի
 շուտ կատարուած քան յարակատարը: Գերակատար ժա-
 մանակը աւելի վաղ կատարուած քան վաղակատարը:
 Յարակատարը և վաղակատարը, շատ ժամանակ միմեանց
 փոխարէն գործ են ածուում առանց զգալի ասարեբոու-
 թեան: Տեսած էմ, տեսած էմ չեստ, տեսած էի յարակատար.
 տեսած եմ եղել, տեսած էի եղել, գերակատար. տեսել
 էմ, տեսել էի, վաղակատար:

33. Ապառնի դերբայով կազմուած են բաղադրեալ ժամանակ-
 ներ, որոնք հարկադրական նշանակութիւն ունին: Տես-
 նելու էմ, տեսնելու էի, տեսնելու որ չեստ, տեսնելու որ չեսի:

34. Անորոշ դերբայի ներդոյականով և լինել օժանդակ բայ-
 ով կազմուած են բաղմաթիւ ժամանակներ. տեսնելիս էմ
 չեստ, տեսնելիս էմ եղել, ևլ:

35. Բայերը ունեն երկու լծորդութիւն էլ և ալ, ել—ը շատ
 քիչ է լինում, միայն բացասական բայերի խոնարհման
 մէջ է գործածուում. էլ—լծորդութեան բայերը խոնարհ-
 ման մէջ պահում են է—տառը. ալ—լծորդութեան
 բայերը—ա—տառը: Առաջինի կատարեալը—լինում

է էյի, երկրորդինը—այի, իսկ ածանցական բայերում
 ն—չ—տառեր ունեցողների կատարեալը այայ—այ է վեր-
 ջանում, կարդալ—կարդայի, գործէլ—գործէյի, գտնէլ—գտայ
 խոստանալ—խոստայայ:

36. Բայերի լծորդութիւնները կլինեն—էլ, ալ և խառն—(ն—ալ
 և ն—էլ): Որոնք տարբերում են գլխաւորապէս կա-
 տարեալով:

Ա). ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ—ԵՆ.

Սահմանական եղանակ. ել—բայի

Ներկայ ժամանակ. անցեալ անկատար.

ե զ ա կ ի

ես եմ ես էի
 դու ես դու էիր
 նա է նա էր

յ ո գ ն ա կ ի

մենք ենք մենք էինք
 դուք էք դուք էիք
 նոքա են նոքա էին

37. Ել չէզոք բայը ուրիշ ժամանակներ չունի: Ել չ, ինչ
 նալ—չէզոք բայերը կոչւում են օժանդակ բայեր, որով-
 հետև ուրիշ բայերի հետ միանալով իբրև օգնականներ
 զանազան ժամանակներ են կազմել տալիս:

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ (ԼԻՆԵՆ)

Ներկայ ժամանակ անցեալ անկատար անցեալ կատարեալ
 ե զ ա կ ի

ես լինում եմ ես լինում էի ես եղայ
 դու լինում ես դու լինում էիր դու եղար
 նա լինում է նա լինում էր նա եղաւ

յ ո գ ն ա կ ի

մենք լինում ենք մենք լինում էինք մենք եղանք
 դուք լինում էք դուք լինում էիք դուք եղաք
 նոքա լինում են նոքա լինում էին նոքա եղան

յարակատար յարակատար անցեալ վաղակատար
 ե զ ա կ ի

ես եղած եմ ես եղած էի ես եղել եմ
 դու եղած ես դու եղած էիր դու եղել ես
 նա եղած է նա եղած էր նա եղել է

յ ո գ ն ա կ ի

մենք եղած ենք մենք եղած էինք մենք եղել ենք
 դուք եղած էք դուք եղած էիք դուք եղել էք
 նոքա եղած են նոքա եղած էին նոքա եղել են

վաղակատար անց. ապառնի ներկայ ապառնի անցեալ
 ե զ ա կ ի

ես եղել էի պիտի լինեմ (կ'լինեմ) պիտի եղած լինեմ (եղ. է'լինեմ)
 դու եղել էիր պիտի լինես „ պիտի եղած լինես „
 նա եղել էր պիտի լինի(է) „ պիտի եղած լինի(է) „

յ ո գ ն ա կ ի

մենք եղել էինք պիտի լինենք „ պիտի եղած լինենք „
 դուք եղել էիք պիտի լինէք „ պիտի եղած լինէք „
 նոքա եղել էին պիտի լինեն „ պիտի եղած լինեն „

ՊԵՏՄԵՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԵՆԻ

ներկայ

անցեալ

եզ. ես պիտի լինեի (կ'լինեի) պիտի եղած լինեի (եղած կ'լինեի)	
դու պիտի լինեիր	պիտի եղած լինեիր
նա պիտի լինէր	պիտի եղած լինէր
յոգ. մենք պիտի լինէինք	պիտի եղած լինէինք
դուք պիտի լինէիք	պիտի եղած լինէիք
նոքա պիտի լինէին	պիտի եղած լինէին

ՍՏՈՐԵԴԱՍԵԿԱՆ ԵՂԱՆԵՆԻ

ներկայ

անցեալ անկատար

եզ. որ լինեմ	ես (որ) լինեի
որ լինես	դու որ լինեիր
որ լինի(է)	նա որ լինէր
յոգ. որ լինենք	մենք որ լինէինք
որ լինէք	դուք որ լինէիք
որ լինեն	նոքա որ լինէին

յարակատար

վաղակատար

եզ. որ եղած լինեմ	որ եղած լինեի
„ եղած լինես	„ եղած լինեիր
„ եղած լինի(է)	„ եղած լինէր
յոգ. „ եղած լինենք	„ եղած լինէինք
„ եղած լինէք	„ եղած լինէիք
„ եղած լինեն	„ եղած լինէին

ՀՐԵՄԵՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԵՆԻ

եզակի. եղբի (դու), մի լինիր. յոգնակի. եղէք, մի լինէք:

Անորոշ դերբայ—լինել, ներկայ—լինող—եղող, Անցեալ դերբայ—եղած, եղել, Սպառնի—լինելու:

38. Կանոնի համաձայն երրորդ դէմքը պիտի լինի—լինէ (լինեմ, լինես, լինէ), է—տառը փոխւում է է—ի, բայց

գործ են ածում լինի, է փոխւում է է—ի:

39. Սպառնի ժամանակը երկու ձևով է լինում, մէկը պիտի —ով, միւսը էլ—ով

40. Անցեալ դերբայները երկու վերջաւորութիւն ունեն ւած և էլ, օր. կարգալ, անցեալ դերբայը կլինի կարգացած և կարգացել, խօսել—խօսած և խօսել ևլ:

Ա. լծորդութիւն—ել.

Բ. լծորդութիւն—Ալ.

ՍԱՀՄԵՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԵՆԻ

ներկայ ժամանակ

եզակի	ես գրում եմ	մնում եմ
	դու գրում ես	մնում ես
	նա գրում է	մնում է
յոգնակի	մենք գրում ենք	մնում ենք
	դուք գրում էք	մնում էք
	նոքա գրում են	մնում են

անցեալ անկատար

եզակի	գրում էի	մնում էի
	գրում էիր	մնում էիր
	գրում էր	մնում էր
յոգնակի	գրում էինք	մնում էինք
	գրում էիք	մնում էիք
	գրում էին	մնում էին

անցեալ կատարեալ

եզակի	գրեցի	մնացի
	գրեցիր	մնացիր
	գրեց	մնաց
յոգնակի	գրեցինք	մնացինք
	գրեցիք	մնացիք
	գրեցին	մնացին

յարակատար

եզակի	գրած եմ	մնացած եմ
	գրած ես	մնացած ես
	գրած է	մնացած է
յոգնակի	գրած ենք	մնացած ենք
	գրած էք	մնացած էք
	գրած են	մնացած են

† յարակատար ներկայ

եզակի	գրած եմ լինում	մնացած եմ լինում
	գրած ես լինում	մնացած ես լինում
	գրած է լինում	մնացած է լինում
յոգնակի	գրած ենք լինում	մնացած ենք լինում
	գրած էք լինում	մնացած էք լինում
	գրած են լինում	մնացած են լինում

յարակատար անցեալ

եզակի	գրած էի	մնացած էի
	գրած էիր	մնացած էիր
	գրած էր	մնացած էր
յոգնակի	գրած էինք	մնացած էինք
	գրած էիք	մնացած էիք
	գրած էին	մնացած էին

† Սա ունի և իւր անկատար ձեւը, որը քիչ գործածական է:

անկատար ձև

եզակի	գրած էի լինում	մնացած էի լինում
	գրած էիր լինում	մնացած էիր լինում
	գրած էր լինում	մնացած էր լինում
յոգնակի	գրած էինք լինում	մնացած էինք լինում
	գրած էիք լինում	մնացած էիք լինում
	գրած էին լինում	մնացած էին լինում

վաղակատար

եզակի	գրել եմ	մնացել եմ
	գրել ես	մնացել ես
	գրել է	մնացել է
յոգնակի	գրել ենք	մնացել ենք
	գրել էք	մնացել էք
	գրել են	մնացել են

վաղակատար անցեալ

եզակի	գրել էի	մնացել էի
	գրել էիր	մնացել էիր
	գրել էր	մնացել էր
յոգնակի	գրել էինք	մնացել էինք
	գրել էիք	մնացել էիք
	գրել էին	մնացել էին

դերակատար

եզակի	գրած եմ եղել	մնացած եմ եղել
	գրած ես եղել	մնացած ես եղել
	գրած է եղել	մնացած է եղել
յոգնակի	գրած ենք եղել	մնացած ենք եղել
	գրած էք եղել	մնացած էք եղել
	գրած են եղել	մնացած են եղել

դերակատար անցեալ

եզակի	գրած էի եղել	մնացած էի եղել
	գրած էիր եղել	մնացած էիր եղել
	գրած էր եղել	մնացած էր եղել
յոգնակի	գրած էինք եղել	մնացած էինք եղել
	գրած էիք եղել	մնացած էիք եղել
	գրած էին եղել	մնացած էին եղել

ապառնի ներկայ

եզակի	սլիտի գրեմ (կ'գրեմ)	սլիտի մնամ (կ'մնամ)
	սլիտի գրես	սլիտի մնաս
	սլիտի գրէ(ի)	սլիտի մնայ
յոգնակի	սլիտի գրենք	սլիտի մնանք
	սլիտի գրէք	սլիտի մնաք
	սլիտի գրեն	սլիտի մնան

ապառնի անցեալ

եզակի	սլիտի գրած լինեմ (գրած կ'լինեմ).	սլիտի մնացած լինեմ
	սլիտի գրած լինես	սլիտի մնացած լինես
	սլիտի գրած լինի(է)	սլիտի մնացած լինի
յոգնակի	սլիտի գրած լինենք	սլիտի մնացած լինենք
	սլիտի գրած լինէք	սլիտի մնացած լինէք
	սլիտի գրած լինեն	սլիտի մնացած լինեն

ապառնի հարկադրական

եզակի	գրելու եմ	մնալու եմ
	գրելու ես	մնալու ես
	գրելու է	մնալու է
յոգնակի	գրելու ենք	մնալու ենք
	գրելու էք	մնալու էք
	գրելու են	մնալու են

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂՆԱԿ

ներկայ

եզակի	սլիտի գրէի (կ'գրէի)	սլիտի մնայի (կ'մնայի)
	սլիտի գրէիր	սլիտի մնայիր
	սլիտի գրէր	սլիտի մնար
յոգնակի	սլիտի գրէինք	սլիտի մնայինք
	սլիտի գրէիք	սլիտի մնայիք
	սլիտի գրէին	սլիտի մնային

ա ն ց ե ա լ

եզակի	սլիտի գրած լինէի (գրած կ'լինէի).	սլիտի մնացած լինէի
	սլիտի գրած լինէիր	սլիտի մնացած լինէիր
	սլիտի գրած լինէր	սլիտի մնացած լինէր
յոգնակի	սլիտի գրած լինէինք	սլիտի մնացած լինէինք
	սլիտի գրած լինէիք	սլիտի մնացած լինէիք
	սլիտի գրած լինէին	սլիտի մնացած լինէին

հարկադրական

եզակի	գրելու էի	մնալու էի
	գրելու էիր	մնալու էիր
	գրելու էր	մնալու էր
յոգնակի	գրելու էինք	մնալու էինք
	գրելու էիք	մնալու էիք
	գրելու էին	մնալու էին

ՍՏՈՐԱԴԱՆԱԿԱՆ ԵՂՆԱԿ

ներկայ

անցեալ անկատար

եզակի	որ գրեմ	որ մնամ	որ գրէի	որ մնայի
	գրես	մնաս	գրէիր	մնայիր
	գրէ(ի)	մնայ	գրէր	մնար
յոգնակի	գրենք	մնանք	գրէինք	մնայինք
	գրէք	մնաք	գրէիք	մնայիք
	գրեն	մնան	գրէին	մնային

յարակատար

եզակի	որ գրած լինեմ	որ մնացած լինեմ
	գրած լինես	մնացած լինես
	գրած լինի(է)	մնացած լինի(է)
յոգնակի	գրած լինենք	մնացած լինենք
	գրած լինէք	մնացած լինէք
	գրած լինեն	մնացած լինեն

Վաղակատար

եզակի	որ	գրած	լինէի	որ	մնացած	լինէի
		գրած	լինէիր		մնացած	լինէիր
		գրած	լինէր		մնացած	լինէր
յոգնակի		գրած	լինէինք		մնացած	լինէինք
		գրած	լինէիք		մնացած	լինէիք
		գրած	լինէին		մնացած	լինէին

Հարկադրական ներկայ

եզակի	որ	գրելու	լինեմ	որ	մնալու	լինեմ
		»	լինես		»	լինես
		»	լինի		»	լինի
յոգնակի		»	լինենք		»	լինենք
		»	լինէք		»	լինէք
		»	լինեն		»	լինեն

Հարկադրական անցեալ

եզակի	որ	գրելու	լինէի	որ	մնալու	լինէի
		»	լինէիր		»	լինէիր
		»	լինէր		»	լինէր
յոգնակի		»	լինէինք		»	լինէինք
		»	լինէիք		»	լինէիք
		»	լինէին		»	լինէին

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

եզակի	գրել, մի գրել	մնա, մի մնա
յոգնակի	գրեցէք, մի գրէք	մնացէք, մի մնաք
անորոշ զերբայ		անցեալ զերբայ
գրել	մնալ,	գրած — գրել մնացած — մնացել
ներկայ		ապագանի
զրոյ	մնացող	գրելու մնալու

Գ — ԽԱՈՆ ԸՏՈՐԳՈՒԹԻՒՆ — Ն — ԱՆ — ԵՆ — ԵՆ ՍՏՆԱՍԽԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ ներկայ ժամանակ

եզակի	իմանում եմ	գտնում եմ
	իմանում ես	գտնում ես
	իմանում է	գտնում է
յոգնակի	իմանում ենք	գտնում ենք
	իմանում էք	գտնում էք
	իմանում են	գտնում են

անցեալ անկատար

եզակի	իմանում էի	գտնում էի
	իմանում էիր	գտնում էիր
	իմանում էր	գտնում էր
յոգնակի	իմանում էինք	գտնում էինք
	իմանում էիք	գտնում էիք
	իմանում էին	գտնում էին

անցեալ կատարեալ

եզակի	իմացայ	գտայ
	իմացար	գտար
	իմացաւ	գտաւ
յոգնակի	իմացանք	գտանք
	իմացաք	գտաք
	իմացան	գտան

յարակատար

եզակի	իմացած եմ	գտած եմ
	իմացած ես	գտած ես
	իմացած է	գտած է
յոգնակի	իմացած ենք	գտած ենք
	իմացած էք	գտած էք
	իմացած են	գտած են

յարակատար — ներկայ †

եզակի	իմացած եմ լինում	գտած եմ լինում
	իմացած ես լինում	գտած ես լինում
	իմացած է լինում	գտած է լինում
յոգնակի	իմացած ենք լինում	գտած ենք լինում
	իմացած էք լինում	գտած էք լինում
	իմացած են լինում	գտած են լինում

յարակատար — անցեալ

եզակի	իմացած էի	գտած էի
	իմացած էիր	գտած էիր
	իմացած էր	գտած էր
յոգնակի	իմացած էինք	գտած էինք
	իմացած էիք	գտած էիք
	իմացած էին	գտած էին

վաղակատար

եզակի	իմացել եմ	գտել եմ
	իմացել ես	գտել ես
	իմացել է	գտել է
յոգնակի	իմացել ենք	գտել ենք
	իմացել էք	գտել էք
	իմացել են	գտել են

† Սա ունի և իւր անկատար ձևը, որը քիչ գործածական է:
անկատար ձև

եզակի	իմացած էի լինում	գտած էի լինում
	իմացած էիր լինում	գտած էիր լինում
	իմացած էր լինում	գտած էր լինում
յոգնակի	իմացած էինք լինում	գտած էինք լինում
	իմացած էիք լինում	գտած էիք լինում
	իմացած էին լինում	գտած էին լինում

վաղակատար — անցեալ

եզակի	իմացել էի	գտել էի
	իմացել էիր	գտել էիր
	իմացել էր	գտել էր
յոգնակի	իմացել էինք	գտել էինք
	իմացել էիք	գտել էիք
	իմացել էին	գտել էին

գերակատար

եզակի	իմացած եմ եղել	գտած եմ եղել
	իմացած ես եղել	գտած ես եղել
	իմացած է եղել	գտած է եղել
յոգնակի	իմացած ենք եղել	գտած ենք եղել
	իմացած էք եղել	գտած էք եղել
	իմացած են եղել	գտած են եղել

գերակատար անցեալ

եզակի	իմացած էի եղել	գտած էի եղել
	իմացած էիր եղել	գտած էիր եղել
	իմացած էր եղել	գտած էր եղել
յոգնակի	իմացած էինք եղել	գտած էինք եղել
	իմացած էիք եղել	գտած էիք եղել
	իմացած էին եղել	գտած էին եղել

ապառնի — ներկայ

եզակի	պիտի իմանամ	պիտի գտնեմ
	պիտի իմանաս	պիտի գտնես
	պիտի իմանայ	պիտի գտնէ(ի)
յոգնակի	պիտի իմանանք	պիտի գտնենք
	պիտի իմանաք	պիտի գտնէք
	պիտի իմանան	պիտի գտնեն

ապառնի — անցեալ

եզակի	պիտի իմացած լինեմ	պիտի գրած լինեմ
	պիտի իմացած լինես	պիտի գրած լինես
	պիտի իմացած լինի	պիտի գրած լինի
յոզնակի	պիտի իմացած լինենք	պիտի գրած լինենք
	պիտի իմացած լինէք	պիտի գրած լինէք
	պիտի իմացած լինեն	պիտի գրած լինեն

ապառնի հարկադրական

եզակի	իմանալու եմ	գտնելու եմ
	իմանալու ես	գտնելու ես
	իմանալու է	գտնելու է
յոզնակի	իմանալու ենք	գտնելու ենք
	իմանալու էք	գտնելու էք
	իմանալու են	գտնելու են

ՊԵՏԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ ներկայ

եզակի	պիտի իմանայի	պիտի գտնէի
	պիտի իմանայիր	պիտի գտնէիր
	պիտի իմանար	պիտի գտնէր
յոզնակի	պիտի իմանայինք	պիտի գտնէինք
	պիտի իմանայիք	պիտի գտնէիք
	պիտի իմանային	պիտի գտնէին

անցեալ

եզակի	պիտի իմացած լինէի	պիտի գտած լինէի
	պիտի իմացած լինէիր	պիտի գտած լինէիր
	պիտի իմացած լինէր	պիտի գտած լինէր
յոզնակի	պիտի իմացած լինէինք	պիտի գտած լինէինք
	պիտի իմացած լինէիք	պիտի գտած լինէիք
	պիտի իմացած լինէին	պիտի գտած լինէին

հարկադրական

եզակի	իմանալու էի	գտնելու էի
	իմանալու էիր	գտնելու էիր
	իմանալու էր	գտնելու էր
յոզնակի	իմանալու էինք	գտնելու էինք
	իմանալու էիք	գտնելու էիք
	իմանալու էին	գտնելու էին

ՄՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ ներկայ

եզակի	որ իմանամ	որ գտնեմ
	իմանաս	գտնես
	իմանայ	գտնէ(ի)
յոզնակի	իմանանք	գտնենք
	իմանաք	գտնէք
	իմանան	գտնեն

անցեալ անկատար

եզակի	իմանայի	գտնէի
	իմանայիր	գտնէիր
	իմանար	գտնէր
յոզնակի	իմանայինք	գտնէինք
	իմանայիք	գտնէիք
	իմանային	գտնէին

յարակատար

եզակի	որ իմացած լինեմ	որ գտած լինեմ
	„ լինես	„ լինես
	„ լինի(է)	„ լինի(է)
յոզնակի	„ լինենք	„ լինենք
	„ լինէք	„ լինէք
	„ լինեն	„ լինեն

Վաղակատար

եզակի	որ իմացած լինէի	որ գտած լինէի
„	„ լինէիր	„ լինէիր
„	„ լինէր	„ լինէր
յոգնակի	„ լինէինք	„ լինէինք
„	„ լինէիք	„ լինէիք
„	„ լինէին	„ լինէին

Հարկադրական ներկայ

եզակի	որ իմանալու լինեմ	որ գտնելու լինեմ
„	„ լինես	„ լինես
„	„ լինի	„ լինի
յոգնակի	„ լինենք	„ լինենք
„	„ լինէք	„ լինէք
„	„ լինեն	„ լինեն

Հարկադրական անցեալ

եզակի	որ իմանալու լինէի	որ գտնելու լինէի
„	„ լինէիր	„ լինէիր
„	„ լինէր	„ լինէր
յոգնակի	„ լինէինք	„ լինէինք
„	„ լինէիք	„ լինէիք
„	„ լինէին	„ լինէին

ՀՐԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

եզակի	իմացիր, մի իմանար	գտիր մի գտնիր
յոգնակի	իմացէք, մի իմանաք	գտէք մի գտնէք

անորոշ դերբայ սնցեալ գերբայ
 իմանալ գտնել իմացած—իմացել գտած—գտել

ներկայ ապառնի
 իմացող գտնող իմանալու գտնելու

40. Ա. լծորդութեան վերայ խոնարհուում են, խմել, հանել, ազատել, ուզել, բռնել, սպանել, կանչել, աշխատել, ապրել, հաւանել, նստել, սլառկել, համարել, նախել, խօսել, ամաչել ևլ:

Բ. լծորդութեան պէս խոնարհուում են, կարգալ, աղալ, խաղալ ևլ:

Գ. լծորդութեան վերայ բացի—ն—ածանցական տառից և—չ—տառով բայերը են խոնարհուում. թռչել, փախչել, դաչել, կաչել, տեսնել մտնել, հազնել, մեռնել, անցնել, բուսնել, հասնել, իջնել, հեծնել, մոռանալ, խոստանալ, հասկանալ, դառնալ, գողանալ վախենալ ևլ:

41. Բուն հրամայականը կազմուում է կատարեալի եզակի և յոգնակի բ—դէմքերից, իսկ արգելական հրամայականը ստորադասականի եզակի և յոգնակի բ—դէմքերից: (բեր հրամայականը, կատարեալը և ստորադասականը, համեմատիր և կազմիր):

42. Նալ և ալ վերջացող բայերից եթէ ուզուում ենք կրաւորական կազմել, պիտի անցեալ էլ վերջ. դերբայի սկզբից աւելացնենք. իսկ նէլ—էլ վերջացողներից կր. կազմելու համար, պիտի անորոշ դերբայի էլ—ից առաջ աւելացնենք. իմանալ—անցեալ դերբայ—իմացել, կրաւորական իմացուել կարգալ—անցեալ դերբայ—իմացալ, կրաւորական իմացալ: Գրել կրաւորական գրուել. գտնել—գտնուել:

43. Բոլոր կրաւորական բայերը իբրեւ աւել վերջացող խոնարհուում են ա—լծորդութեան պէս, իսկ շատ անգամ և գ—ի պէս:

Կրաւորականների խոնարհումը

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ. գրուում եմ, իմացուում եմ, գտնուում եմ, համարուում եմ
 Անցեալ անկատար. գրուում էի, իմացուում էի, գտնուում էի, համարուում էի:

Անցեալ կատարեալ. գրուեցի, իմացուեցի, գտնուեցի, համարուեցի. (ցալ, ցալ):

Յարակատար. գրուած եմ, իմացուած եմ, գտնուած եմ
Համարուած եմ:

Յարակատար ներկայ. գրուած եմ լինում, իմացուած եմ լինում
գտնուած եմ լինում, Համարուած եմ լինում

Յարակատար անցեալ. գրուած էի, իմացուած էի, գտնուած էի
Համարուած էի:

Վաղակատար. գրուել եմ, իմացուել եմ, գտնուել եմ, Հա-
մարուել եմ:

Վաղակատար անցեալ. գրուել էի, իմացուել էի, գտնուել էի,
Համարուել էի:

Գերակատար. գրուած եմ եղել, իմացուած եմ եղել, գտնուած
եմ եղել, Համարուած եմ եղել:

Գերակատար անցեալ. գրուած էի եղել, իմացուած էի եղել,
գտնուած էի եղել:

Ապառնի ներկայ. պիտի գրուեմ, պիտի իմացուեմ, պիտի գրտ-
նուեմ

Ապառնի անցեալ. պիտի գրուած լինեմ, պիտի իմացուած
լինեմ, պիտի գտնուած լինեմ:

Ապառնի Հարկադրական. գրուելու եմ, իմացուելու եմ, գրտ-
նուելու եմ,

ՊԵՏԱՆԿԱՆ ԵՂԱՆԵԿ

Պայմանական ներկայ. պիտի գրուէի, պիտի իմացուէի, պիտի
գտնուէի:

Պայմանական անցեալ. պիտի գրուած լինէի, պիտի իմացուած
լինէի, պիտի գտնուած լինէի:

Պայմանական Հարկադրական. գրուելու էի, իմացուելու էի,
գտնուելու էի,

ՍՏՈՐԱԴԱՍԿԱՆ ԵՂԱՆԵԿ

Ստորադասական ներկայ որ գրուեմ, որ իմացուեմ, որ գտնուեմ:

Ստորադասական անցեալ որ գրուէի, որ իմացուէի, որ գտնուէի:

Ստորադասական յարակատար որ գրուած լինեմ, որ իմացուած

լինեմ, որ գտնուած լինեմ

Ստորադասական գերակատար. որ գրուած լինէի, որ իմա-
ցուած լինէի, որ գտնուած լինէի:

Ստորադասական Հարկադրական, որ գրուելու լինեմ, որ իմա-
ցուելու լինեմ, որ գտնուելու լինեմ:

Ստորադասական Հարկադրական անցեալ. որ գրուելու լինէի,
որ իմացուելու լինէի, որ գտնուելու լինէի:

Հրամայական. գրուիր, գրուեցէք, իմացուիր, իմացուէք, գտ-
նուիր, գտնուեցէք:

մի գրուիր, մի գրուէք, մի իմացուիր մի իմա-
ցուէք, մի գտնուիր, մի գտնուէք:

44. Սորա գործ են ածուած և գ—լծորդութեան պէս. Հա-
մարուեցայ, գտնուեցայ, գրուեցայ ևլ:

45. Բացի այդ 10 տեսակ անցեալից, էլի ունենք ուրիշ ան-
ցեալներ, որոնք կազմուած են լինեմ օժանդակ բայով
և խոնարհուող բայի անորոշ գերբայի ներգոյականով կամ
ներկայ ժամանակով. այս ժամանակները այն դէպքում
են գործ ածուած, երբ մի անցեալ գործողութեան վերայ
խօսում է պատմողը և ներկայ ժամանակի կերպարանք
տալով է ասում: Օր. Պետրոսը երբ անցնում է, ես նորան
տեսնելիս եմ լինում կամ տեսնում եմ լինում (ում և
լիս—միևնոյն է—մէջ է նշանակում, այսինքն տեսնելու
մէջ եմ)

անցեալ պատմողական ժամանակներ

Ներկայ. գրելիս եմ լինում, կամ գրում եմ լինում:

Անցեալ անկատար. գրելիս էի լինում, կամ գրում էի լինում:

Վաղակատար. գրելիս եմ եղել, կամ գրում եմ եղել:

Վաղակատար անցեալ. գրելիս էի եղել, կամ գրում էի եղել:

Ապառնի ներկայ. գրելիս պիտի լինեմ, կամ գրում պիտի լինեմ:

Պայմանական ներկայ. գրելիս պիտի լինէի, գրում պիտի լինէի:

Ստորադասական ներկայ. որ գրելիս լինեմ, կամ գրում լինեմ:

Ստորադասական անցեալ. որ գրելիս լինէի, կամ գրում լինէի:

51. Բացասական բայերի խոնարհումը լինում է նույն ձևով, ինչ ձևով որ հաստատական բայերը խոնարհվում են, միայն չ—տառը պիտի աւելացնել խոնարհուող բայի սկզբին եթէ պարզ է, չ'խօսեմ, չխօսեցի ևլ. իսկ եթէ բայը օժանդակով է՝ չ—տառը պիտի դնել օժանդակ բայերի վերայ, չեմ խօսում, չէի գնում. պիտի գնացած չլինեմ—չպիտի գնացած լինէի. բոլոր ժամանակները էլ խոնարհվում են. ապառնի—չ'պիտի գնամ. անցեալ—ապառնի—պիտի գնացած չլինեմ. չեմ գնալու. պայմանական—չ'պիտի գնալի, պիտի գնացած չլինէի. չէ գնալու:
52. Այդ սովորական ապառնու և պայմանականի տեղ կարելի է գործածել չ—է՛մ—ը և բայի անորոշ դերբայը, ել—երը իլ—ի փոխած: Օր—չեմ խօսել—անցեալ է, չէ՛ խօսիլ—ապառնի. չեմ խփել անցեալ է, չէ՛ խփիլ—ապառնի: Չեմ խփիլ, չէի խփիլ ևլ: (2' գործել—բայը խոնարհեցէք—հաստատականի բոլոր ձևերով):
53. Կրաւորական բացասակա նբայերը խոնարհվում են այնպէս, ինչպէս կրաւորական հաստատականները—միայն չ—աւելացնել պէտք է պարզերի և օժանդակ բայերի վերայ. չ'քանդուեցի, չեմ քանդուել, չ'պիտի քանդուեմ ևլ:
54. Կան այնպիսի կրաւորական բայեր, որոնք նշանակում են թէ գործողութիւնը մէկից կրելը և թէ փոխադարձաբար միմեանց տալը: Օր. ես ծեծուեցի նորանից և ես—մենք ծեծուեցինք միմեանց հետ. ես կռուեցի նորա—միմեանց հետ: Մենք տեսնում ենք նրանից, մենք տեսնուեցինք նրան հետ: Սոքա կոչւում են կրաւորական փոխադարձ բայեր:
- զ) ԴԵՐԲԱՅ.
1. Եթէ վերցնենք գործողութիւն ցոյց տուող մի բառ, դորա արմատի վերայ աւելացնենք էլ, ալ, երբեմն իլ, այն ժամանակ կ'կազմուեն բայերի սկզբնական ձևերը, որոնք ո՛չ թիւ, ո՛չ ժամանակ և ո՛չ դէմք ցոյց կտան: Օր. դործ—ել, խօս—ել, կարդալ, մնալ ևլ:

7) ԴԵՐԲԱՅ.

1. Եթէ վերցնենք գործողութիւն ցոյց տուող մի բառ, դորա արմատի վերայ աւելացնենք էլ, ալ, երբեմն իլ, այն ժամանակ կ'կազմուեն բայերի սկզբնական ձևերը, որոնք ո՛չ թիւ, ո՛չ ժամանակ և ո՛չ դէմք ցոյց կտան: Օր. դործ — ել, խօս — ել, կարդալ, մնալ ևլ:

2. Այսպիսի անորոշութիւն ցուցնող բայերի սկզբնական ձևերը կոչւում են Անորոշ գերբայներ:
3. Ել—ի տեղ՝ բայի վերայ եթէ աւելացնենք ոչ, և, էլ. կամ Ալ—վերջացող բայերի անցեալ կատ. Գ—դէմքի վերայ, այն ժամանակ կտանանք բայերի այնպիսի ձևեր, որոնք ոչ թիւ ունեն, ոչ դէմք—միայն ժամանակ ցոյց տուող են. խօսած—խօսել, հարկադրած—հարկացել, փնայած—փնայել: Ոչ—երը ներկայ ժամանակ են ցոյց տալիս—խօսող, հարկադրող, փնայող: Ել—ած վերջացածները կոչւում են անցեալ գերբայ, խօսող—ներկայ գերբայ:
4. Բայերի անորոշ ձևի վերայ եթէ աւելացնենք ու, կըստանանք ապառնի ժամանակ ցոյց տուող գերբայ—որ կոչւում է ապառնի գերբայ: Օր. խօսել—խօսելու, կարդալ—կարդալու, փնայալ—փնայալու:
5. Այդ չորս ձևերը իբրև բայերի պաշտօն կատարողներ, կոչւում են գերբայներ, որոնք առանձին չեն խոնարհւում այլ օժանդակ բայերի հետ: Խօսել եմ, խօսած էի, խօսելու եմ, գնացող եմ ևլ: միայն անորոշ գերբայը և ներկան՝ բաղադրեալ ժամանակներ չեն կազմում. իսկ միւսները կազմում են բաղադրեալ ժամանակներ:
6. Անորոշ գերբայը իբրև գործողութեան անուն հոլովւում է. խօսել խօսելու, խօսելուց, ներգոյական—խօսելիս, խօսելով. խօսելներդ (յօգով), խօսելներուդ, խօսելներուցդ, խօսելներովդ: Բայերի բաղադրեալ ժամանակներ չի կազմում:
7. Ներկայ գերբայը ածականի պաշտօն է կատարում և անփոփոխ մնում, իսկ երբ առանձին է՝ հոլովւում է ա—հոլովման պէս. խօսող. խօսողի ևլ: Գոյականով, խօսող մարդ, խօսող մարդուց ևլ—անփոփոխ է մնում գոյականի հետ:
8. Անցեալ գերբայներից միայն ած վերջացածն է իբրև ածական վարւում, էլ—վերջացածը ոչ. առաջինը իբրև ածական չի հոլովւում. երբ առանձին է. գոյականաբար է

- վարւում և հոլովւում առաջին հոլովման վերայ. խօսած—ի, խօսածից ևլ: Ել—անցեալ գերբայացուցիչը եթէ զրաբարի հին ձևովն է վարւում, հոլովւում է: Օր. ննջեցեալի բարեկամները (ննջեցեալ մարդու—ննջեցած մարդու):
9. Ապառնի գերբայը առանձին գործ չէ ածւում, այլ իբրև ածական անփոփոխ մնում. խօսելու տեղ. ասելու բան ևլ:
10. Ոչ—ածանցի տեղ շատ անգամ իչ ածանցն է դրւում: Օր. գործող—գործիչ. հրատարակող—հրատարակիչ. բոլոր ող—երի տեղ իչ դնել չի կարելի: Խուզող—(ոչ խուզիչ), ուզող—(ոչ ուզիչ) ևլ:
11. Լա ապառնի գերբայացուցիչ ածանցը շատ անգամ գործ է ածւում շի, շի—ածանցների ձևով, ուտելու կերակուր ուտելի կերակուր—ուտելիք. խմելու ջուր, խմելի ջուր—խմելիք: Լիք վերջաւորութիւնները գոյական են դարձնում գերբայներին.

է) ՆԱԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

1. Կան այնպիսի բառեր, առանց որոնց նախադասութեան միտքը չի լրանալ, առանց որոնց առարկաների յարաբերութիւնը չի իմացուիլ: Օր. ես խօսեցի նորա հետ, ես խօսեցի նորա—չի կարելի ասել. Էս բառը պիտի աւելացնենք որ ես—ի և նորա—ի յարաբերութիւնը իմանանք, կանգնեցի սեղանի առաջ, չի կարելի ասել կանգնեցի սեղանի, առաջ բառը պիտի դրուի, որ հասկացուի սեղանի և իմ (ես—ի) յարաբերութիւնը—դրութիւնը, դիրքը:
2. Առարկաների յարաբերութիւն ցոյց տուող բառերը կոչւում են Նախադրութիւն (բառի սկզբում դրուող բառ). որոնք լինում են յետադաս և նախադաս: Բեզ Տօս, նորա առաջ. Բայի բեզնից, առաջ ինձ, Տօս առաջ, Բայի, առաջ նախադրութիւններ են:
3. Յետադաս նախադրութիւնները դրւում են տրական հոլովով բառի մօտ. քեզ համար. ինձ Տօս. քեզ պէս ևլ:

- Նախագահներից շատերը նույնպես տրական հոլով են պահանջում, առանց քեզ, դեպի մեզ, մենք քեզ: Հայցական հոլովով—մենք տունը, դեպի տուն: Բացառական հոլովով գրվում է բայի նախադրութիւնը. բայի քեզնից. բայի մեզնից: Իբրեւ, ինչպէս բոլոր հոլովներով, իբրեւ թշնամի իբրեւ թշնամուց եւ:
4. Կան նախադրութիւններ որոնք նախդիրով են գործ ածւում. մանկութիւնից 'ի վեր. բայի քեզնից. օրն 'ի բան եւ:
5. Շատ անգամ գոյականները իբրեւ նախադրութիւն, գործ են ածւում եւ հոլովւում. ծառի երեսից—ետեւում. մեզ վրայ, վրաներովս, ծառերի մէջը, մէջերներովս եւ:

ը) ՄԱԿԲԱՅ.

1. Այն բառերը որոնք նախադասութեան մէջ զանազան հանգամանքներ, ժամանակ, տեղ—գործողութեան կերպ են ցոյց տալիս, կոչւում են Մակբայներ: Այսպէս մարդ շատ կայ. երբեք զաս. Այսպէս, երբեք—մակբայներ են, այստեղ—տեղ է ցոյց տալիս, երբ որ—ժամանակ:
2. Մակբայները կազմւում են հետեւեալ ածանցների աւելացմամբ բառերի վերայ, եւր, լէն, ան, աւ, էն, պէ. եղբայրաբար. հայերէն, սրտանց, հնուց, երբեմն. վերջապէս եւ:
3. Գոյականներից կազմւում են մակբայներ եւ հոլովւում. ետեւից, այս տեղից, տեղերում: Գերանուններից կազմւում են, այսպէս, այնպէս, այդպիսով:
4. Կան տեղ ցոյց տուող մակբայներ. այստեղ, այնտեղ, տակը, վերեւը, առաջը, հեռուից, ներքեւից եւ:
- Կան ժամանակ ցոյց տուող մակբայներ—այժմ, միշտ, ոչ երբեք, այսօրուանից, հիմա, վաղը եւ:
- Որակական եւ քանակական դերանուններից կազմուած մակբայները նոյն անունն են կրում: Այսպէս, նոյնպէս, այնքան այնչափ եւ. քանակական եւ որակական մակբայներ են:

թ) ՇԱՂԿԱՊ.

1. Այն բառերը, որոնք երկու բառ, երկու նախադասութիւն միմեանց հետ կապւում են, կոչւում են Շաղկապներ. ես եւ դու, մենք եւ դուք. նա եւս դու: Էս (եւ), ու, եւս, շաղկապ են:
2. Այն շաղկապները, որոնք համաձայն խօսքեր են կապւում, կոչւում են բաղհիւսական. եւ, ու, էլ, նաեւ, այլ եւ, իսկ—զամայն:
3. Այն շաղկապները, որոնք անհամաձայն խօսքեր են կապւում, կոչւում են Ներհակական. իսկ, բայց, այլ, սակայն, երբեք եւ:
4. Ու շաղկապը շատ է գործ ածւում այն բառերից յետոյ, որոնք բաղաձայնով են վերջանում: Մարդ ու կին, օրն ու գիշերը եւ: (բեր նախադասութիւններ, զանազան շաղկապներ եւ կապելու ձևը ցոյց տուր):

ժ) ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ.

1. Այն բառերը, որոնք մարդու ներքին յուզմունքները, զգացմունքները են յայտնում, ուրախական, զարմացական եւ. կոչւում են Ձայնարկութիւններ: Ա՛ի, Ա՛ծ, ա՛հ, Տէր Աստուած, ափսոս: Բացազանչական Ձայնարկ—ո՛հ, ա՛հ, եւ: Տրտմական եւ ափսոսանք ցոյց տուող—վա՛յ, վա՛հ, վա՛խ, ո՛հ, ափսոս եւ:
- Ցանկութիւն յայտնող—երանի՛, Բարկութիւն յայտնող—ա՛յ, հա՛յ: Զգուանք յայտնող—ո՛հ, է՛հ: եւ:
- (Բեր նախադասութիւններ զանազան ձայնարկութիւններով եւ ցոյց տուր նշանակութիւնները եւ զանազանութիւնները) է:
2. Ձայնարկութիւնով վերջանում է տասը մասունք—բանիներ ի որոշումը, բոլոր մասունք բանիները սոքա են. Գոյական անուն, Ածական անուն, Թուական անուն, Գերանուն, Բայ. Գերբայ, Նախադրութիւն, Մակբայ, Շաղկապ եւ

Ձայնարկութիւն:

3. Դոցանից առաջին վեցը փոփոխական են կոչուում, որովհետեւ դոցա վերջաւորութիւնները փոխուում են. իսկ վերջին չորսը անփոփոխ, որովհետեւ դոցա վերջաւորութիւնները չեն փոխուում, բացի այն դոյականներից և դերանուններից որոնք իբրեւ նախադրութիւն կամ իբրեւ մակբայ գործ են ածուում:
4. Մասունք բանինները սովորելուց լետոյ կարելի է մի նախադասութիւն Ստուգաբանական վերլուծման ենթակել:

Ստուգաբանական վերլուծումն (լուծում)

Մենք—գնացինք տուն, հաց կերանք, մի ժամից լետոյ վերադարձանք:

Մենք—անձնական դերանուն, յոգնակի թիւ, ուղղական հոլով:

Գնացինք—չէզորք բայ, սահմանական—եղանակ. անցեալ կատարեալ ժ. յոգնակի առաջին դէմք:

Տուն—հասարակ դոյական անուն, եղակի թիւ հայցական հոլով:

Հաց—հասարակ դոյական անուն, եղակի թիւ հայցական հոլով:

Կերանք—ներգործական բայ, սահմանական եղանակ անցեալ—կատարեալ ժ. յոգնակի—առաջին դէմք:

Մի—թուական (քանակական) անուն, եղակի թիւ ուղղական հոլով:

Ժամից—հասարակ դոյական, եղակի թիւ, բացառական հոլով:

Յետոյ—նախադրութիւն:

Վերադարձանք—չէզորք—բայ, սահմանական—եղանակ, կատարեալ—յոգնակի առաջին դէմք:

(ո՞վ կասի ի՞նչ է նախադասութիւնը, ի՞նչ է ցոյց տալիս, քանի տեսակ է լինում. ենթակայ, ստորոգեալ և լրացուցիչ. քանի մասն բանի կայ, ո՞րն է առաջինը.... վերջինը, փոփոխական և անփոփոխ մասն բանինները ասո՞ւ, հոլովի՞ր, խոնարհի՞ր, լուծի՞ր արդ. նախադասութիւնը և):

Բ. ՄԱՍՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

Գր. 1. մասն միւս մասի տարադիւզ. զմեկի տարաշահութ. 1. մասի տարաշահութ. 2. մասի տարաշահութ. 3. մասի տարաշահութ. 4. մասի տարաշահութ. 5. մասի տարաշահութ. 6. մասի տարաշահութ. 7. մասի տարաշահութ. 8. մասի տարաշահութ. 9. մասի տարաշահութ. 10. մասի տարաշահութ. 11. մասի տարաշահութ. 12. մասի տարաշահութ. 13. մասի տարաշահութ. 14. մասի տարաշահութ. 15. մասի տարաշահութ. 16. մասի տարաշահութ. 17. մասի տարաշահութ. 18. մասի տարաշահութ. 19. մասի տարաշահութ. 20. մասի տարաշահութ. 21. մասի տարաշահութ. 22. մասի տարաշահութ. 23. մասի տարաշահութ. 24. մասի տարաշահութ. 25. մասի տարաշահութ. 26. մասի տարաշահութ. 27. մասի տարաշահութ. 28. մասի տարաշահութ. 29. մասի տարաշահութ. 30. մասի տարաշահութ. 31. մասի տարաշահութ. 32. մասի տարաշահութ. 33. մասի տարաշահութ. 34. մասի տարաշահութ. 35. մասի տարաշահութ. 36. մասի տարաշահութ. 37. մասի տարաշահութ. 38. մասի տարաշահութ. 39. մասի տարաշահութ. 40. մասի տարաշահութ. 41. մասի տարաշահութ. 42. մասի տարաշահութ. 43. մասի տարաշահութ. 44. մասի տարաշահութ. 45. մասի տարաշահութ. 46. մասի տարաշահութ. 47. մասի տարաշահութ. 48. մասի տարաշահութ. 49. մասի տարաշահութ. 50. մասի տարաշահութ. 51. մասի տարաշահութ. 52. մասի տարաշահութ. 53. մասի տարաշահութ. 54. մասի տարաշահութ. 55. մասի տարաշահութ. 56. մասի տարաշահութ. 57. մասի տարաշահութ. 58. մասի տարաշահութ. 59. մասի տարաշահութ. 60. մասի տարաշահութ. 61. մասի տարաշահութ. 62. մասի տարաշահութ. 63. մասի տարաշահութ. 64. մասի տարաշահութ. 65. մասի տարաշահութ. 66. մասի տարաշահութ. 67. մասի տարաշահութ. 68. մասի տարաշահութ. 69. մասի տարաշահութ. 70. մասի տարաշահութ. 71. մասի տարաշահութ. 72. մասի տարաշահութ. 73. մասի տարաշահութ. 74. մասի տարաշահութ. 75. մասի տարաշահութ. 76. մասի տարաշահութ. 77. մասի տարաշահութ. 78. մասի տարաշահութ. 79. մասի տարաշահութ. 80. մասի տարաշահութ. 81. մասի տարաշահութ. 82. մասի տարաշահութ. 83. մասի տարաշահութ. 84. մասի տարաշահութ. 85. մասի տարաշահութ. 86. մասի տարաշահութ. 87. մասի տարաշահութ. 88. մասի տարաշահութ. 89. մասի տարաշահութ. 90. մասի տարաշահութ. 91. մասի տարաշահութ. 92. մասի տարաշահութ. 93. մասի տարաշահութ. 94. մասի տարաշահութ. 95. մասի տարաշահութ. 96. մասի տարաշահութ. 97. մասի տարաշահութ. 98. մասի տարաշահութ. 99. մասի տարաշահութ. 100. մասի տարաշահութ.

ՀԱՄԱՃԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

1. Համաձայնութիւնը քերականութեան այն մասն է, որ պարապում է նախադասութիւնների և նախադասութեան անդամների (մասունք բանիների) կապակցութեան կանոններով, միմեանց հետ ունենալիք յարաբերութեամբ և համաձայնութեամբ:
2. Համաձայնութիւնը բաժանուում է երեք մասի. Ա. նախադասութեան անդամների (մասունք բանիների) համաձայնութեան. Բ. նախադասութիւնների համաձայնութեան և Գ. Ուղղադրութեան:

Ե.

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՃԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ:

Ա.

Նախադասութեան և սորա անդամների համաձայնական կազմութիւնը.

ա) Որոշիչ, յատկացուցիչ բացայայտիչ և պարագայական բառեր.

1. Նախադասութեան մէջ միտք արտայայտելու համար հարկաւոր են գլխաւոր անդամներ—ենթակայ և ստորոգեալ. միտք լրացնելու համար հարկաւոր է լրացուցիչ բառ: Օր. Գեորգիսը **գնաց**, առաջինը ենթակայ է, երկրորդը ստորոգեալ, միտք կայ. բայց լրացած չէ. Գեորգիսը **ո՛ւր** գնաց: Եթէ ասենք Գեորգիսը **գնաց** **հոռն**, տունը կ'զառնայ լրացուցիչ—միտք լրացնող բառ: (Տես զրբիս սկիզբը և կրկնիր անցածները):
2. Աշակերտը **գնաց** **հոռն**, այս նախադասութիւնը թէև լրացած միտք է արտայայտում, բայց ամեն մի անդամը պարզաբանուած չէ. ինչպիսի տուն է, մեծ, փոքր, մաքուր ևլ. չգիտենք. եթէ ասենք, աշակերտը **գնաց** **հոռն**

- հոռն**: այն ժամանակ կ'պարզուի թէ տունը ինչպիսի է: Միայն ստուգաբանութեան մէջ կոչուում էր ածական:
3. Համաձայնական նախադասութեան մէջ բոլոր ածականները կոչուում են Որոշիչ, այսինքն այնպիսի բառեր, որոնք առարկայի յատկութիւնը որոշում են. **հոռն**—**Որոշիչ** է:
 4. Աշակերտը **գնաց** **հոռն** **հոռն**, նախադասութիւնը էլի պարզաբանուած չէ, որովհետև չգիտենք տունը **ո՛ւր** է. եթէ ասենք, աշակերտը **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն** **հոռն** այն ժամանակ իմանում ենք որ տունը պատկանում է Պետրոսին, Պետրոսի—սեռական հոլովով դրուած անունը ցոյց է տալիս պատկանելիութիւն, ցոյց է տալիս տուն անուան **ո՛ւր** պատկանեալ լինելը:
 5. Նախադասութեան մէջ պատկանելիութիւն ցոյց տուող բառերը, որոնք անուան մօտ են դրուում սեռական հոլովով և անուան **ո՛ւր** պատկանելն են ցոյց տալիս, կոչուում են Յատկացուցիչներ: Պետրոսի—յատկացուցիչ է:
 6. Աշակերտը **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն** **հոռն**—այս նախադասութիւնը էլի անորոշ կողմեր ունի, **ո՛ր** աշակերտը, չենք իմանում. եթէ ասենք **Լեւոն** **աշակերտը** **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն**, այն ժամանակ կ'իմանանք աշակերտը **ո՛րն** է. **Լեւոնը** բացայայտում է թէ աշակերտը **ո՛րն** է:
 7. Այն բառերը նախադասութեան մէջ, որոնք բացայայտում են մի որ և է անուն, թէ **ո՛րն**—**ո՛վ** է, կոչուում են բացայայտիչներ: **Լեւոն** բացայայտիչ է աշակերտ բառին: **Լեւոն** **աշակերտը** **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն**. **Լեւոն**—բացայայտիչ, աշ.—բացայայտեալ, Պետրոսի յատկացուցիչ, տունը յատկացեալ. մեծ—որոշիչ: Յատկացուցիչը գտնուում ենք **ո՛ւմ**, բացայայտիչը **ո՛րն** է, Որոշիչը—**ինչպիսի**—հարցումներով:
 8. **Լեւոն** **աշակերտը** **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն** **հոռն**—նախադասութիւնը զեռ էլի անորոշ կողմեր ունի. երբ, **ո՛ր** ժամանակ գնաց, յայտնի չէ. եթէ ասենք, այս **Լեւոն** **աշակերտը** **գնաց** **Պետրոսի** **հոռն**, իմանում ենք որ գնացել է այսօր և **ո՛չ** երէկ, այսօր բառը ժամանակ ցոյց տուող բառ է և ստուգաբանութեան մէջ կոչուում է Մակբայ—ժամանակական:

9. Նախադասութեան մէջ ժամանակ, տեղ, հանգամանքներ — պարագաներ ցոյց տուող բառերը կոչուում են մակբայներ պարագայական բառեր: Այսօր, երբ, պարագայական բառեր են կամ մակբայներ:
10. Պարագայական բառերը, որովհետեւ մակբայներ են, ուստի նրանց նման լինում են ժամանակ, տեղ, պատճառ, հետեւանք եւ. ցոյց տուող պարագայականներ: Նա փայտ հոս օրհնում պարագայական: Բնչու համար գնաց. ուստի ու պատրուակով — պատճառական պարագայական բառ է:
11. Կարող ենք մի օրեւ է նախադասութիւն համաձայնական վերլուծման ենթարկել:

Համաձայնական վերլուծում (լուծում)

Գարնան օրերում Վարդանի զօրքը ջարդեց Պարսկական Մատեան գունդը:

Սա մի պարզ ընդարձակ նախադասութիւն է, որովհետեւ բացի գլխաւոր անդամներից սորա մէջ կան և երկրորդական անդամներ:

Ստորոգեալ — կ'լինի ջարդեց. զօրքը Բնչ արաւ (ջարդեց):

Ենթական — կ'լինի զօրքը, ով ջարդեց. (զօրքը):

Լրացուցիչ — գունդը, զօրքը Բնչը ջարդեց (գունդը):

Պարագայական խօսք կամ ժամանակական մակբայ — գարնան օրերում. երբ ջարդեց (գարնան օրերում):

Յատկացուցիչ — կ'լինի Վարդանի, զօրքը յատկացեալին, ում զօրքը ջարդուեց. (Վարդանի):

Որոշիչ — պարսկական, Բնչալիսի գունդ էր — սլարսկական:

Բացայայտիչ — կ'լինի Մատեան, ո՞ր գունդը — Մատեան:

(Ո՞վ նոյն նախադասութիւնը ստուգաբանական լուծման կ'ենթարկի — մասն բանի):

բ). ԲԱՆԱԴԱՐԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Աշաֆէրալ ֆնայ Կուան — պարզ նախադասութեան մէջ աշա-

- ֆնչալիսի աշակերտ է. Կաշաֆէրալի աշաֆէրալ ֆնայ Կուան. այս պարզ նախադասութիւնը կարող ենք բաղադրեալ շինել աշաֆէրալ, որը Կաշաֆէրալի է, ֆնայ Կուան: Սա բաղադրեալ նախադասութիւն է, գլխաւորը սա է — աշակերտը գնաց տուն, որովհետեւ գլխաւոր իմաստը դրանումն է. որը քաղաքավարի է, երկրորդական է և որոշում է թէ ենթական — աշակերտը Բնչալիսի է:
2. Բաղադրեալ նախադասութեան մէջ այն երկրորդական նախադասութիւնը, որը որոշում է գլխաւոր նախադասութեան մի անդամի յատկութիւնը, կոչուում է երկրորդական Որոշիչ նախադասութիւն. (որը Կաշաֆէրալի է, երկրորդական Որոշիչ նախադասութիւն է):
3. Որոշիչ նախադասութիւնը բաժանուում է գլխաւորից ստորակէտով եթէ սկզբումն է, իսկ եթէ մէջումն է երկու ստորակէտներով է բաժանուում գլխաւորից. աշակերտը, որը Կաշաֆէրալի է, գնաց տուն:
4. Աշաֆէրալ, որը Կաշաֆէրալի է, ֆնայ Կուան — բաղադրեալ նախադասութեան մէջ, Որոշիչ նախադասութիւնը կարող ենք կրճատել, Կաշաֆէրալի աշաֆէրալ ֆնայ Կուան —
5. Աշաֆէրալ ֆնայ Կուան — պարզ նախադասութեան մէջ, գնաց բալի գնալու պատճառը յայտնի չէ, եթէ ասեմ, աշաֆէրալ ֆնայ Կուան, որպէս ինչ Կուան, պատճառը իմացուեց: Միւսաւոր նախադասութիւնն է աշաֆէրալ ֆնայ Կուան, երկրորդ նախադասութիւնը է — որպէս ինչ Կուան և Բնչալիսի երկրորդական. պատճառական է, որովհետեւ գնալու պատճառն է ցոյց տալիս:
6. Այն երկրորդական նախադասութիւնները, որոնք գլխաւոր նախադասութեան ստորոգեալի գործ. պատճառը, ժամանակը, տեղը են ցոյց տալիս, կոչուում են Պարագայական երկրորդական նախադասութիւններ (մակբայների նման): Որպէս ինչ Կուան Կուան պարագայական նախադասութիւն է:
7. Սոքա նոյնպէս ստորակէտով բաժանուում են գլխաւոր նախադասութիւնից: Աշակերտը գնաց տուն, որպէս ինչ Կուան:

8. Պարագայական երկրորդական նախադասութիւնը կարելի է կրճատել. աշակերտը գնում է հոսանքի հաշիւը:
9. Աշակերտը ասում է՝ ինչ գնում է հոսանքի հաշիւը — այս բաղադրեալ նախադասութեան մէջ գլխաւորն է՝ աշակերտը ասում է, երկրորդականը կլինի — ինչ գնում է հոսանքի հաշիւը. աշակերտը ինչ է ասում, դորա միտք լրացնողն է այս — թէ գնում եմ տուն հաց ուտելու: Թէ գնում է հոսանքի հաշիւը լրացուցիչ է:
10. Այն երկրորդական նախադասութիւնները, որոնք գլխաւոր նախադասութեան իմաստը լրացնում են, կոչւում են լրացուցիչ երկրորդական նախադասութիւններ, ինչ գնում է հոսանքի հաշիւը լրացուցիչ երկրորդական նախադասութիւն է:
11. Երկրորդական լրացուցիչ նախադասութիւնը բաժանւում է գլխաւորից ստորակէտով կամ բուժով: Աշակերտը ասում է՝ ինչ գնում է հոսանքի հաշիւը:
12. Երկրորդական — ենթակայ նախադասութիւն կոչւում է բաղադրեալ նախադասութեան մէջ այն՝ որ գլխաւոր նախադասութեան ենթակայի տեղ է զբաղում: Ո՛վ որ դասը լսուողի, պիտի գնայ իրենց տուն: Գլխաւոր նախադասութիւնը է պիտի գնայ իրենց տուն. մի — ենթական է «ով որ դասը լսուողի, կլինի երկրորդական — ենթակայ նախադասութիւն»:
13. Այդ նախադասութիւնը կրճատւում է — դասը լսուողը պիտի գնայ իրենց տուն: Երկրորդական ենթակայ նախադասութիւնները բաժանւում են գլխաւորից ստորակէտով:
14. Այսպիսով բաղադրեալ նախադասութիւնները երկու մասից են բաղկացած, գլխաւորից և երկրորդականից: Սորա էլ լինում են, Որոշիչ, Լրացուցիչ, Պարագայական և Ենթական — երկրորդական նախադասութիւններ.
15. Հետեւեալ բաղադրեալ նախադասութիւնը պիտի երկրորդականների վերածել: Այն աշակերտը, որը աշխատասէր է, ասաց, թէ՛ գնում եմ տուն:

Գլխաւոր նախադասութիւնն — է. այն աշակերտը ասաց. Լրացուցիչ նախադասութիւնն — է. թէ գնում եմ տուն (ինչ ասաց աշակերտը): Որոշիչ նախադասութիւնն — է. որը աշխատասէր է (ինչ պիտի աշակերտ է):

Բ. ՆԱԽ. ԱՆԳԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախադասութեան անդամները են. Ստորոգեալ, ենթակայ, լրացուցիչներ, յատկացուցիչ, բացայայտիչ և պարագայական բառեր:

ա) ՍՏՈՐՈԳԵԱԼ (ԲԱՅ).

2. Նախադասութեան մէջ ստորոգեալները լինում են բայեր, օժանդակ բայերով գոյական, ածական և թուական անուններ: Օր. ես նրան խօսեցի, նա յիմար է, մենք մարդ էնք. նա մէկ է, մենք երեւ էնք. թանաքը այս է, խօսեցի, յիմար է, մարդ էնք, մէկ է, երեւ էնք, այս է, ստորոգեալներ են, բայից, ածականից, գոյականից և թուականներից բաղկացած:
3. Ստորոգեալները լինում են պարզ և բաղադրեալ ժամանակներով. բաղադրեալ ժամանակները կազմւում են օժանդակ բայերով և զերբայներով:
4. Սահմանականի ներկայ ժամանակը ցոյց է տալիս գործողութեան ներկայումս կատարուելը. էս գնում է տուն. նորա գնում է տուն ևլ: բ). գործ է ածւում անցեալ որ և է պատմութեան ներկայ ժամանակով պատմելիս: Օր. Վահանը միտում է Գուրն և ուրախութեամբ ուղևորում է ժողովրդին և հաջողութեամբ է հաղթապետի աչքը: գ). ներկայ ժամանակը գործ է ածւում ապառնի ժամանակի տեղ երբ գործողութիւնը ստուգիւ շուտ է կատարուելու. ես այսօր գնում էմ. փոխ. ես պիտի գնամ:
5. Սահմանականի անցեալ անկատարը ցոյց է տալիս թէ՛ գործողութիւնը անցել է բայց չի վերջացել: Մենք գնում էինք նորա ետեւից: դ). Նկարագրութիւնների մէջ գործ

- է ածւում: Արագածը գեղեցիկ փայլ աւելի, ձիւնից ան-
դրագարձող ճառագայթների ցումունքը աչքեր էր հոս-
ցում...: (զ). Կատարեալի տեղ է դրւում, եթէ գործո-
ղութիւնը նոր է անցել. դու այստեղ էիր. փոխանակ էլաւ
6. Սահմանականի կատարեալը ցոյց է տալիս որ գործողու-
թիւնը կատարուած, վերջացած է: Նոքա գնացի՞ն տուն,
հաց կերո՞ւ...:
7. Սահմանականի յարակաւարը ցոյց է տալիս, որ գործո-
ղութիւնը կատարուած, վերջացած է, անցեալ կատա-
րեալից—առաջ: Ես գնացի—(մի քիչ առաջ). ես գնացած
եմ (ես գնացի—ից առաջ):
8. Սահմանականի յարակատար—ներկան ցոյց է տալիս
անցեալ գործողութեան ներկայ ժամանակով պատմելը.
ես նորան տեսած եմ լինում, այո՛, այն ժամանակ:
9. Սահմանականի յարակատար—անցեալը ցոյց է տալիս որ
անցեալ գործողութիւնը յարակատարից առաջ է կատա-
րուել: Օր. Ես նրան տեսած էի:
10. Վաղակատարը գործ է ածւում այն ժամանակ, երբ անցեալ
գործողութիւնը վերջացել է յարակատարից քիչ առաջ:
Հայրը երէկ էի: (երէկ եկած է—չի կարելի ասել). Բ.
երբ անցեալ գործողութեան հետեւանքը մնում է, ասում
էն թէ կառուցելու հասարակութիւն է:
11. Վաղակատար—անցեալը ցոյց է տալիս դրանից աւելի
վաղ կատարուած մի գործողութիւն. կառուցելու հասարակութիւն
էր, երբ դու...:
12. Գերակատարները ցոյց են տալիս այնպիսի գործողու-
թիւններ, որոնք կատարուած վերջացած են վաղակատա-
րից առաջ. Ես գնացած էի եղբւր, Ես գնացած էի եղբւր—երբ նա...:
13. Անցեալ պատմութիւնները ներկայ ժամանակով պատկե-
րացնելու համար գործ է ածւում անորոշ դերբայի լիս—
վերջաւորութիւնը լինել բայի բոլոր ժամանակների հետ:
Ես նորան տեսնելիս եմ շնորհ, երբ նա ինչ հարգում (լիս) էր
շնորհ: Ես նրան տեսնելիս եմ եղբւր, երբ...: Եւ այսպէս
շարունակաբար այն աստիճանական գործողութեան չա-

- փով, ինչոր ասացինք սահմանականի անցեալների համար:
14. Լինել բայը շատ անգամ խոնարհուող բայի հետ խոնարհ-
ւում է (լիս) վերջաւորութեան նշանակութեամբ, անցեալ
գործողութիւններ ցոյց տալով: Տեսնում եմ լինում,
փոխանակ տեսնելիս եմ լինում, տեսնում էի լինում...
Լլ: Ու—նշանակում է Բլ. լի—նշանակում է Բլ, Կե-
սում և Կեսնելիս—միևնոյն նշանակութիւն ունեն ինչ որ
տեսնելու մէջ—ը:
15. Սահմանականի ապառնին ցոյց է տալիս որ գործողու-
թիւնը դեռ նոր պիտի կատարուի. որի համար երկու
մասնիկ կայ, կը—և պիտի—բառը: Ես պիտի նորս հարգում.
Ես կ'հարգեմ նորս հարգ (Տաճհաւայոց շնորհ—պիտի է գործածում,
ուստի ասելի պիտի պիտի—ին պիտիցին):
16. Կը—ով ապառնին աւելի մօտակայ գործողութեան նշա-
նակութիւն ունի քան պիտի—ով ապառնին: Ես նորան կ'ասեմ
Ես նորան պիտի ասեմ—ապրեքութիւնը երեւում է. առաջինը
(կ'ասեմ) ներկային մօտ է:
17. Ապառնի—անցեալը գործ է ածւում երբ ապառնի
գործողութիւնը անցեալ համարուելով է պատմւում. Ես
շնորհ պիտի գնացած լինեմ:
18. Հարկադրական ապառնին գործ է ածւում այն ժամանակ,
երբ ապագայ գործողութիւնը պիտի կատարուի դիտա-
ւորութեամբ, ստիպմամբ, հարկադրուած: Ես նրան պիտի լուսնի:
19. Պայմանական ներկան գործ է ածւում, երբ բայի ապագայ
գործողութիւնը պայմանի տակ է դրած: Ես պիտի գնացի,
եթէ անցիկ չի:
20. Պայմանական անցեալը գործ է ածւում, երբ գալիք
գործողութիւնը պայմանով և անցած ժամանակով է
պատմւում. Ես պիտի գնացած լինեի, եթէ անցիկ էի: Եւ չի:
21. Հարկադրական պայմանականը ցոյց է տալիս որ գալիք
գործողութիւնը դիտաւորուած պայմանի տակ է դրուած.
Ես գնալու էի, եթէ անցիկ չի:
22. Ստորագասականի ժամանակները ցոյց են տալիս, որ
գործողութիւնները դեռ կատարուելու են և կասկածա-

Լորուծիւն կայ սոցա կատարուելա մէջ. որ—գնահ—կ'աւնէ,
որ գնայի—հասէի, որ գնայած լինէ՛ս—ասած էլ չ'լինէ՛ս. որ
գնայած լինէի—ասած էլ չ'լինէի, որ գնայաւ լինէ՛ս, հասէ՛ս,
որ գնայաւ լինէի—հասէի ևլ:

բ). ՍՏՈՐՈԳԵԱԼ և ԵՆԹԱԿԱՅ.

23. Ենթական լինում է գոյական, ածական—գոյականաբար
վարուած, դերանուն գոյականի տեղ զրուած, դերբայ-
ներ—որոնք գոյականաբար են վարուում: Մարդը է՛կա-
թի՛սարը է՛կա. նա է՛կա. գայլը լաւ է քան չ գայլը. գնայալը է՛կա-
բան արածը լաւ է քան բան չարածը ևլ. մարդը, յի՛սարը, նա,
գայլը, գնայալը, բան արածը—ենթականներ են:
24. Նախադասութեան մէջ ստորոգեալը համաձայնում է
ենթակայի հետ թուով և դէմքով: Մէնք գնայինք պարտեղ-
էս գնայի պարտեղ ևլ:
25. Հաւաքական գոյական ենթակաները եթէ եզակի թուով
և նշանակութեամբ են վարուած, բայր զրուում է եզակի.
եթէ յոգնակիաբար են վարուում, բայր զրուում է յոգնակի.
Ժողովուրդը խնորեց. զբոսը ջարդեց. զբոսերը ջարդեցին. հոգեբը
յրաւեցին:
26. Թուական ենթակայի մօտ բայը եզակի է զրուում. երէն-
հարիւր մարդ ընէալ դաշտաւ. հազար հոգի սպանուեց ևլ:
27. Երկու և աւելի թուով ենթակայի մօտ բայը զրուում է
յոգնակի. էս ու դա գնանք: Հայր ու մայրս էլան: Մէնք և
դա գնայինք:
28. Երկու եզակի ենթակայ եթէ իբրեւ մի բառ են գործ
ածուում եզակի մտքով, այն ժամանակ եզակի բայ էլ
պահանջում են. ամէն բանի մէջ չափ ու սահման կայ:
29. Մի քանի եզակի ենթակաների ստորոգեալը զրուում է
եզակի, երբ իւրաքանչիւր ենթակայի մօտ ենթադրուում
է չ'զրուած բայը և ստորոգեալը իբրեւ վերջին ենթա-
կայի պատկանող բայ—եզակի է զրուում: Իշխանաւթեան,
հարստաւթեան, անուան, ամէն ինչ հորաւ. այսինքն իշխանաւթեանը
հորաւ, հարստաւթեանը հորաւ...ևլ: Ոչ միայն հայաստանը, այլ և

պարսկաստանը ընէալ արաբներ իշխանաւթեան պահ:

30. Ենթականների զանազան դէմքերով զրուած ժամանակ,
ստորոգեալը զրուում է յոգնակի այն դէմքով, որը նախա-
ւղատիւ է: Ես և դա գնանք. դա և նա գնայեք, էս և նա գնայինք:
31. Օժանդակ բայերը գոյականով և ածականով զրուելիս,
ենթական համաձայնում է օժանդակի հետ, իսկ ածական
և գոյականը անփոփոխ են մնում: Ես մեղաւոր էմ. մէնք
մեղաւոր էնք: Կովը ու էղը ընդհանի կենդանի էն. (կովն ու եղը
ընտանի կենդանիներ են—նոյնպէս կարելի է ասել):
32. Միաւորեալ նախադասութեան մէջ օժանդակ բայերը
զեղջուում են և մի անգամ կրկնուում սկզբում կամ վերջում:
Մէնք ուսումնասիրեցինք, իմում և քննում. կամ մէնք ուսումնասիրեցինք,
և քննեցինք:
33. Դիմաւոր բայերի ենթական զրուում է ուղղական հօլով.
նոյն գնային, մարդը է՛կա, իմէրը փոխան:
34. Տրական հօլով ենթակայ զրուում է ունեւ բայի մօտ,
բայց աւելի ռամկական է քան զրականական. աշխատեց
սպան շահի, փեշ շահի, նրան հայր էլ ունի մայր էլ փոխանակ
ասելու նա հայր էլ ունի մայր էլ:
Տրական հօլով ենթակայ զրուում է անդէմ նախադա-
սութեան մէջ անորոշ դերբայի մօտ. հարկաւոր է ինչ գնալ
այսպէս ևլ. պէտք է մեղ քննել այսպէս կամ գնալ:

գ). ՈՐՈՇԻՋ և ՈՐՈՇԵԱԼ (ԿՈՑԱԿԱՆ).

1. Նախադասութեան մէջ բոլոր ածականները կոչուում են
որոշիչ, և այն մասունք բանիները, որոնք ածականաբար
են վարուում, այն է դերբայներ, դերանուններ, թուա-
կաններ և գոյականներ—նոյնպէս որոշիչներ են: Տեսայ
Քեշիկէն այգին. երէն մարդ տեսայ. այս մարդը եկաւ.
պետեմ պետեմ ծառեր շատ կային, նա ծառայ մարդ է.
Ապահանգեալ մարդիկներ են:
2. Ածականները միշտ զրուում են գոյականից առաջ, Որոշիչ-
ները զրուում են միշտ որոշեալներից առաջ և չեն հօլով-
ւում, անփոփոխ են մնում: Մեր հրաշալի զարդարած պար-

Ե). ԲԵՅԵՑԵՑՏԻՉ և ԲԵՅԵՑԵՑՏԵԱՆ.

1. Այն բառերը որոնք մի ուրիշ բառի հիմքի վրա են, որը լինելն են ցույց տալիս, կոչվում են բացայայտիչներ: Երբեք գետը հոսում է. գետը կլինի ենթակայ, Երասխ— բացայայտիչ—գետը բացայայտեալ:
2. Բացայայտեալը դրուում է որոշեալ յօդով (ը—ն), իսկ բացայայտիչը առանց յօդի: Վարդապետը թագաւորը սպանեց Վարդապետը. որոշեալ յօդ ունեցողները են թագաւորը և զօրավարին, մէկը ենթակայ, միւսը լրացուցիչ—կ'լինեն բացայայտեալ. իսկ անյօդ—Վաղարշակ և Վարդան կ'լինեն բացայայտիչ: Հիմա դորա հակառակը—Լաֆա—ր Վաղարշակը սպանեց Վարդանին, թագաւոր և զօրավար կ'լինեն բացայայտիչ. իսկ Վաղարշակը և Վարդանին բացայայտեալ, որովհետեւ յօդ ունեն և մէկը ենթակայ իսկ միւսը լրացուցիչ է:
3. Բացայայտիչը առանց յօդի է լինում սովորաբար. իսկ բացայայտեալը սովորաբար յօդով. երբ բաղադրեալ է բացայայտիչը և ուղղում ենք խօսքը ուժեղացնել—շեշտել, այն ժամանակ բացայայտիչը կարող է յօդ առնել: Օր. կանոնաւոր է. Վարդան՝ հայոց զօրավարը մեռաւ. շեշտուած է, Վարդանը՝ հայոց զօրավարը սպանուած է (որտեղ հասկացուում է Վարդան զօրավարը, հայոց զօրավարը):
4. Բացայայտեալը զեղջուելիս նորա յօդը դրուում է բացայայտիչի վերայ, երբ նախորդ նախադասութիւնից յայտնի է բացայայտեալը: Օր. Վարդան զօրավարը մեռաւ, բայց Վարդանը կենդանի մնաց, այսինքն Վահան զօրավարը:
5. Ենթակայ և լրացուցիչ եղող բացայայտեալների բացայայտիչները չեն համաձայնում կանոնաւոր առմամբ. իսկ եթէ ուղղում ենք շեշտել բացայայտիչը այն ժամանակ համաձայնում են. Ժողովրդի ոխերեմ լինումի՝ Բարսեղին սպանեցինք—սա կանոնաւոր է—առանց շեշտելու. Ժողովրդի ոխերեմ լինումի՝ Բարսեղին—սպանեցինք, շեշտուած է և համաձայնած բացայայտեալի հետ:

զ) պարագայական բառեր.

1. Պարագայական բառեր դառնում են բոլոր մակբայները և այն գոյական ու ածականները որոնք Մակբայօրէն են գործ ածւում: Երբ պիտի գաս. այսօր գնում ենք. Խէչկա, երբ, այսօր, խելօք—պարագայականներ են:
2. Գոյականները առանձին և կրկնուելով պարագայական բառեր են կազմում: Գիշեր և ցերեկ աշխատում ենք: Օրէ ցօր աւելանում է. ճակատ ճակատի տուած կուում են. Բերանից Բերան խօսում են:
3. Ածականները երբ հայցակոնաբար են գործ ածւում բայերի մօտ դրուած, այն ժամանակ լինում են պարագայական բառեր. մենք խօսում ենք ճշմարիտ և աշխիշ քան թէ դուք:
4. Ոչ և թէ՛ մակբայները շատ անգամ գործ են ածւում բայերի հետ, առաջինը բացասութիւն ցույց տալով, երկրորդը արգելումն: Չէ՛մ գնում. Թէ՛ գնար քան:
5. Ոչ և թէ՛ առանձին էլ են գործ ածւում, բառերի հետ էլ: Ոչ մարդ ես, ոչ ծեր....: Խառա թէ՛, անիլ թէ՛. չէ՛մ գնում, Թէ՛անիր:
6. Չ—և թէ՛—արգելական հրամայականներից առաջ էլ են դրուում, յետ էլ. միայն յետ դրուելիս հրամայականի բացասութիւն է լինում: Մի գնար, Թէ գործիր—գործիլ Թէ, գնալ Թէ, թող չ'խառայ. թող խօսայ ոչ. ասի ոչ—չասի ևլ:

Է) խնդիրներ (Լրացուցիչներ)

1. Այն բոլոր լրացուցիչները, որոնք դրուում են նախադասութեան մէջ—միտք լրացնելու համար, կոչվում են խնդիրներ, (այսինքն բայի կողմից խնդրուածք, իւր միտքը լրացնելու): Մեր տունը լիքն է հարկիչներով: Լիքն է բայը, խնդրում է՝ պահանջում է հարկիչներով բառը իւր միտքը լրացնելու համար:
2. Խնդիր պահանջող—խնդրառու բառերը գլխաւորապէս

- բայերն են, մասամբ անուանները և նախադրութիւնները:
 3. Բոլոր հոլովները խնդիրներ են, ուստի կոչւում են խնդիր (ուղղական, սեռական.....) հոլովով:

բ) Ուղղական հոլովով խնդիր.

4. Օժանդակ էական բայը՝ ածականով և գոյականով դրուած ժամանակ լինում է ստորոգեալ. իսկ եթէ օժանդակը առանձին ստորոգեալ կոչենք, ածականը և գոյականը ուղղական հոլով խնդիր կլինեն: Ես երջանիկ եմ ստորոգեալ է. իսկ թէ է՛լ լինի ստորոգեալ, երջանիկ կլինի Ուղղական խնդիր:
 5. Երբ չէզոք և կրաւորական բայերի մօտ են դրւում գոյականը և ածականը, այն ժամանակ լինում են ուղղական հոլովով խնդիր: Այս պիտի կոչուի Գիշ. շատերը որ արշիւ էին երևում—անարշիւ դուրս եկան:

թ). Հայցական հոլովով խնդիր.

6. Նախադասութեան մէջ այն երկրորդական առարկաները (լրացուցիչները). որոնք ենթակայի գործողութիւնը իրանց վերայ են կրում, են հայցական հոլովով խնդիրներ. Ես Կասս գրեցի. նա Գիրքը կարդաց. Կասս, Գիրքը—հայցական են:
 7. Մի քանի բայեր կան որոնք թէև ներգործական են և գլխաւորից գործողութիւնը տանում են դէպի երկրորդականը և պիտի հայցական հոլով պահանջէին, բայց պահանջում են հայցականի փոխարէն տրական հոլով: Ես խփեցի փայտին. մենք յաղթեցինք, տիրեցինք Երբէք. այդպէս աղաչել, խնդրել, օգնել, նայել բայերը ևլ:
 8. Հայցական են դրւում տրականի նման այն մարդիկները անուանները, գերանուանները, որոնք արդէն որոշեալ են: Ես նրան տեսայ: Ես Պէրսոնն տեսայ:
 9. Ուղղութիւն ցոյց տուող բայերը պահանջում են հայցական հոլով. Ես գնացի Կոնս. մենք հասանք Կոնստանտին:

10. Երբ խնդիրը—անորոշ է, անորոշ հայցական է կոչւում, երբ որոշեալ է—որոշեալ հայցական է կոչւում. Ես Ծառ տեսայ, Ես Զոյ տեսայ, Ես Ծառու տեսայ, Ես Զոյն տեսայ:
 11. Հայցական հոլով դրւում են ժամանակի տևողութիւն և չափ, կշիռ ցոյց տուող բառերը: Գրեցի օր անձրև եկաւ: Այս չիթը երեսուն արշին եղաւ: Միսը բոլորը հինգ փունս եղաւ:
 12. Բաղդատական ածականը Կասկած դրուելիս հայցական հոլով է պահանջում: Առիծը ուժեղ է քան թէ Գայլը:

ժ). Սեռական հոլովով խնդիր

11. Սեռական հոլովով խնդիրներն են բոլոր յատկացուցիչները իրենց յատկացեալներին: Պարսկի դուները.. Կոնստ. պատը..
 14. Սեռական հոլովով խնդիր դրւում են արժէք ցոյց տուող բառերը. հինգ Գանձի միրգ. քսան Գանձի ապրանք:

ժբ). Տրական հոլովով խնդիր.

15. Տրական հոլովը դրւում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը յօգուտ կամ 'ի վնաս մէկի է կատարւում: Ես ընծայեցի նրան. Ոչ Զէյն թույլ չտուեց գնալ:
 16. Տրական հոլով պահանջում են հրամայել, խփել, տիրել հնազանդել, նմանել, կարօտել, յայտնել ևլ. բայերը: Նրան հրամայեցի. նրան հնազանդեցին. Զոյ կարօտել են ևլ:
 17. Ժամանակ ցոյց տուող բառերը դրւում են տրական հոլովով. 1845—ին ծնուեց. ամսի 20—ին, ժամի 5—ին եկան. Գարնան լաւ հունձ կլինի. նոյեմբերին ուսումը կ'սկսի:
 18. Մի քանի ածականներ տրական հոլով են պահանջում. ինչ արժանի է. Զոյ ընդունակ է. Զոյնի կարօտել եմ, օգտակար է, յարմար է, դիւրին է արան (համար):
 19. Մի քանի միջարկութիւններ տրական հոլովով են պահանջում. երանի ինչ. վաճ Զոյ. ևլ:

Ժբ). Բացառական հոլովով խնդիր.

20. Բացառական հոլովով դրուում է այն բառը, որից գործողութիւն է ստանում ենթական. ես նրանից ծեծուեցի:
21. Բացառական հոլովով դրուում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը մի տեղից շարժուել, սկսուել, մի նիւթից մի բան շինել, մի բանից զրկուել, մի կէտից ժամանակը որոշել է ցոյց տալիս ևւ: Ես բաշխեցի հեռացայ. ես այնպէս սկսեցի գործս, փայտից է շինած. հարստութեանից զրկուեցի. 1858—Լուսից սկսած մինչև օրս:
22. Բաղդատական ածականը բանի—փոխարէն բացառական էլ է պահանջում. ես նրանից մեծ եմ:—

Ժգ). Գործիական հոլովով խնդիր.

23. Գործիական հոլովով դրուում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը կատարւում է մէկի ձեռքով, միջոցով, գործիքով, քանիսով, որ ժամանակով, քնչալիսի տեղով ևւ: Քեզնով ամէն բան կ'անեմ. նորա ճիշտով կ'կատարեմ. ռաբոտով կ'տաշեմ, տասն հանգիստով եմ առել և բանով էլ ծախում եմ. գիշերով պիտի գնամ. ծովով աւելի մօտ է քան ցամաքով. լեռներով աւելի մօտ է ևւ:

Ժդ). Ներգոյական հոլովով խնդիր.

24. Ներգոյական հոլովով դրուում է այն ժամանակ, երբ գործողութիւնը մի տեղում, ժամանակի մէջ է կատարւում. ես պահ մէջ եմ. ես այգիս էի, հինգ ժամաւ պրծայ. տասն օրու կ'առնեմ:
25. Ներգոյականի մասնիկն է աւ (պարտեզում (գործում, ասում), մէջ, տան մէջ (քան տնումը). և չի—անորոշ դերբայների մօտ—գործելիս ևւ:
26. Նախադրութիւնները զանազան հոլովներով խնդիրներ են պահանջում: Մէջ համար եկաւ: Նոյն մօտ գնաց. Բոլորի տակը մտաւ. պարի վերայ բարձրացաւ. առանց բեռ չենք

գնաւ. բացի նրանից մարդ չ'եկաւ. ելանք պահ մէջ. յագար ուսումնարանի է այս. ի վնաս քեզ է այս խօսակցութիւնը: Սոքա կոչւում են նախադասութիւնով խնդիր:

Ժե). Ածականների և թուականների խնդիրներ.

1. Ածականը խնդիր է առնում երբ չափ՝ աստիճան ցոյց տուող գոյական ունի. էյֆելեան աշտարակը եղաւ—հաղար Դեպի Բարձր քան թէ Մ...ը: Հինգ հարիւր հանգուստի պիտի լինէր փոսը: Հաղար Դեպի—խնդիր է բարձրին, հինգ հարիւր հանգուստ—խնդիր է խոր—ին. իսկ եթէ բարձր եղաւ, խոր պիտի լինէր, ստորագետ համարենք, այդ խնդիրները կ'պատկանեն—ստորագետներին:

Տրական հոլովով. աշխարհին հաստատար է նա. մեզ զգաւոր պիտի լինի. առաջինի պէս երկու ձևով խնդիր համարելի են: Բացառական հոլովով. աչից անհերքելի եղաւ. նոյն ձևով: Գործիականով—բաժանելով լիս գիտի խնդիր. բաժանելով խնդիր է լիս ածականին և խնդիր լիս—խնդիր բալին կարող ենք ասել: Բացառական կրուի նոյնպէս, երբ բաղդատական ածականի պէս կ'վարուի. Դեպից Դեպի գնաց. հարստութեանից փոքր մեծաւ. Դեպից հարստութեանից խնդիր են մեծին և փոքրին: Սոքա շատի մասը են ցոյց տալիս հարուստներից (շատերից) փոքրը (մասը): Մշակներից շատերը մեծան. նոյնպէս մասնական է:

2. Բացի մասնականներից թուականները նոյնպէս բացառական խնդիր են պահանջում. հարանից մէկը կորաւ. զբոսից տասն կորաւ. հարանից, զբոսից—խնդիր են թուականներին:

Ժզ). Համաձայնական վերլուծում.

Զօրքերից չորսը մեծան պարսից Յազկերտ թագաւորի սաստիկ և շուտափոյթ հրամանի համաձայն և թաղուեցին գեղեցիկ շիրմի մէջ: Սա մի միաւորեալ նախադասութիւն է:

Թաղուեց և մեռաւ—ստորագեալներ են: Չորսը—ենթա-
կայ: Հրամանի համաձայն—նախադրութիւնով խնդիր
մեռնելուն: Զօրքերից—բացառական հոլովով խնդիր (լրա-
ցուցիչ) չորսին: Թագաւորի—յատկացուցիչ (հրամանին:
Սաստիկ և շատափոյթ—որոշիչ հրամանին: Յազկերտ—
բացայայտիչ թագաւորին: Պարսից—յատկացուցիչ թագա-
ւորին: Շերմի մէջ—ներգոյական հոլովով խնդիր թաղու-
ելուն: Գեղ.—որոշիչ: Այս վերլուծումը միեւնոյն է առաջին
համաձայնական—վերլուծման հետ, այստեղ միայն լրա-
ցուցիչների անունը փոխած է և խնդիր դրած:—

Ժէ). Դիմորոշ և Որոշեալ յօդ.

1. Յօդերը երկու տեսակ են, դէմք որոշող—նւն պատկանեալ
լինելը ցոյց տուող, ստացական դերանունների տեղ դրուող,
քիրք*, իմ քիրքը, գիրքը—քո գիրքը: Եւ որոշեալ յօդ,
երբ անորոշ մի անուն յայտնի է կացնում. մարդ եկաւ.
Տի ծառայ ներս մտաւ. ծառան մտաւ:
2. Որոշեալ յօդերը երկու են ն և լ. ձայնաւորով վերջացած
բառերի վերջում դրւում է ն. բաղաձայնով վերջացածից
յետոյ լ. երբեմն բաղաձայնից յետոյ դրուող լ—փոխուում
է ն—ի, երբ յաջորդ բառը ձայնաւորով է սկսւում:
Մարդը, խօսքի—խօսքին: Ձերն ու մերը, քոն ու նրանը ևլ:
3. ա) Որոշեալ յօդ դրւում է՝ երբ մի որ և անուն որոշ է,
յայտնի է. չի՞ բեր: բ) Ածականով, յատկացուցչով
անունից յետոյ, 4-2-3-ի՞ հարցը եկաւ. այդու դու: գ)
դերանուններից յետոյ. մեր ասու, այս հարցը. ձեր այգին:
դ) յատուկ անունների վերայ, երբ որոշեալ են. Պետրոսը
եկաւ: ե) բոլոր հոլովների վերայ, երբ ուղղականը որո-
շեալ է, բացի սեռականից որ թէ ընդունում և թէ չէ
ընդունում: Գիրքը, գրքին, գրքից...ևլ:
4. Անորոշ յօդի մասնիկն է Տի, մի մարդ, մի գործ ևլ:
Շատ անգամ Տի չի գործ ածւում բայց հասկացւում է.
Ծառայ մտաւ այսինքն Տի ծառայ մտաւ: Անորոշ յօդ չի

դրւում, և զօրութեամբ է հասկացւում. ա) երբ անունը
անյայտ է, անորոշ է, չի բերէք. ասի՞ տուէք: բ) երբ
յատուկ անյայտ անուններ անորոշաբար են գործ ածւում.
Պետրոսը շատ տեսած կամ. Մանուկը քիչ տեսած կամ:
գ) երբ դերանունով դրւած անունը բացառական է.
այս ինչ լաւ մարդ է.

դ) Ածականով գոյականը յօդ չի առնում, երբ բացառա-
նական է. ինչ հրաշալի ապարանք է:

ե) Ժամանակ ցոյց տուող բառերը շատ անգամ չեն առ-
նում. այս կիրակի լաւ անցաւ. այս տարի լաւ տարի էր:

զ)—Ածականով գոյականները յօդ չեն առնում, երբ դրւած
են անորոշ Տի յօդով և թուականներով: Մի գեղեցիկ
պարտէզ. Էրէ՛ հասկը սպառազէն զինուոր. ասու հասարակ
և պատառոտուած գիւղացի:

5. Դիմորոշ յօդերն են ա, դ. և ն, սոցանից՝ եզակիներում՝
ն—յօդը շատ անգամ շփոթւում է ն—որոշեալ յօդի հետ.
տախտակը—աւելի հասկացւում է նի՞ քան նորա տախտակը.
բայց յոգնակիներում և ուշադրած եզակիներում նորա է
նշանակում: Օր. խեղճ, ասու քանդուեց. այսինքն նորա
տունը. տներնի՞ն—մեր տները, տներնի՞ր—ձեր տները,
տներնի՞ն—նոցա տները և ոչ այն տները:

6. Դիմորոշ յօդերը իբրեւ անձնական դերանուն գործ են
ածւում գլխաւորապէս բ—դէմքով կոչականներում, ով
քաջդ Սամսոն—այսինքն դու քաջ Սամսոն: Ա և գ—
դէմքերով շատ հազիւ. քաջս, տեսնում ես այսինքն ես
քաջս: Քաջը ահա, տեսնում ես—այսինքն նա քաջը ևլ:

7. Դիմորոշները իբրեւ անձնական դերանուն գործ են ած-
ւում Յ դէմքով էլ ոչ կոչական նախադասութիւնների
մէջ. ոչորմէլն ինչ անեմ. ոչորմէլիք ինչ անի. ոչորմէլն
ինչ անի (եւ ոչորմեմիս, դու ոչորմեմիդ, նա ոչորմեմին):

Ժը). Յարաբերական և յարաբերեալ.

1. Որ դերանունը դրուում է մի որ և է անուան տեղ և նրան յարաբերում է, դրա համար որ կոչուում է յարաբերական, իսկ որին յարաբերում է—յարաբերեալ: Նա, որ եկաւ, ասաց. պղինձները, որոնք թողել էիք այստեղ. որ, որոնք—յարաբեր. նա, որ ինչն էր յարաբերեալ են:
2. Յարաբերականը դրուում է իւր յարաբերեալից յետոյ, և իւր ստորոգեալից առաջ: Այն հարկը, որը եկաւ մեզ մօտ, շատ երկար խօսեց:
3. Յարաբերականը յարաբերեալից յետոյ է դրուում անմիջապէս, բայց շատ անգամ մտքին նայելով միջանկեալ բառեր էլ են ընկնում մէջերը. դուք մի չե՛ պիտի տեսնէք այնտեղ արքունական ճանապարհի վերայ, որը....:
4. Յարաբերականը թուով միշտ պիտի համաձայնի յարաբերեալի հետ, որովհետեւ նորա տեղն է դրուում, իսկ հոլովով կարող է անհամաձայն լինել, որովհետեւ ինչ հոլով դրուելը կախուած է իւր ստորոգեալից: Այն հարկէն, որոնց կանչեցիր....ևլ:
5. Կանոնից շատ անգամ շեղուում են, մանաւանդ ռամկական բարբառում, յարաբերականը չեն համաձայնեցնում յարաբերեալի հետ: Այն հարկէն, որ եկան ինձ մօտ, փոխանակ այն մարդիկը, որոնք.:
6. Յարաբերութիւնը եթէ անորոշ է, յարաբերականը որոշաբար կ'վարուի. իսկ եթէ որոշեալ է. որոշեալ ը—ն—յօգը կ'առնի. Տի հարկ, որ ոչ մի բանից չի վախենալ.... Այն հարկը, որը ոչ մի բանից....:
7. Յարաբերականը որոշեալ յօգով եթէ դրուում է եզակի՝ յոգնակի յարաբերեալի մասերը ցոյց տալով, այն ժամանակ նշանակում է մէկը: Օր. փախած մարդիկները կորան որը այս փողոցով, որը այն (մէկը այս, մէկը այն), բոլոր զօրքը հարբեց, որը գինով, որը օղիով, որը գարեջրով (մէկը գ. մէկը....):

Բ.

Նախադասութիւնների համաձայնութիւնը.

ա). Երկրորդական նախադասութիւնների համաձայնութեան ընդհանուր կանոնները.

1. Որոշիչ նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ որ—յարաբերականով, կամ որ—ի տեղ դրուած ուր, երբ մակբայներով: Այն աշակերտը, որը եկաւ: Այն տեղ, ուր (որի մէջ) նստել էինք: Հին ժամանակ, երբ (որի մէջ) մարդիկ վայրենի էին:
2. Որոշիչ նախադասութեան մէջ որը լինում է այն հոլովով ինչ որ պահանջում է բայը, և որովհետեւ յարաբերում է գլխաւոր նախադասութեան մէջի յարաբերեալին, ուստի համաձայնում է թուով յարաբերեալի հետ: Օր. այն աշակերտը, որին դուք տեսաք:
3. Որոշիչ նախադասութեան մէջ որը շատ անգամ անհամաձայն է լինում յարաբերեալի հետ: Նրանց, որ եկան ինձ մօտ, պիտի պատժեմ: Բոլոր իշխանները, որ տեսան, խղճացին:
4. Որոշիչ նախադասութիւնը եթէ կազմուած է ածականով օժանդակ բայից, կրճատուելիս ածականի է փոխուում: Այն աշակերտը, որ ծայլ է. —ծայլ աշակերտը....ևլ:
5. Որոշիչը նախադասութիւնը եթէ կազմուած է գոյականով օժանդակ բայից, կրճատուելիս բացայայտի է փոխուում: Լեւոնը, որը աշակերտ էր, վարձադրուեց: Աշակերտը....ևլ:
6. Որոշիչ նախադասութիւնը, որը կազմուած է անկախ բայերի սահմանական ժամանակներից—գերբայների է փոխուում: Այն աշակերտը, որը չի օգնում ընկերին, պատժուում է: Ընկերին չօգնող աշակերտը: Այն աշակերտը, որին խփեցիր, մեռաւ. (քո) խփած աշակերտը մեռաւ ևլ:
7. Պարագայական երկրորդական նախադասութիւնները կապուում են գլխաւորի հետ բոլոր տեսակ մակբայներով: Տեղական մակբայներով, ուր, ուր որ, որտեղից, այնտեղից.

- Ժամանակական նախադասություններով—էրբ որ, որ Ժամանակ, թե՛ն որ. այն Ժամանակ. դեռ չէ, հասն որ ևլ: Որակականներով—*ի՞նչպէս*, *այնպէս*, քանակականներով—*արհաւիր*, *արհաւիր* ևլ. պատճառականներով, ժամանակ, որովհետեւ, որովհետեւ չէ: Ուր որ գնաս—գալու եմ. որպէս ինչ լսեցիր, այնպէս գնա. էրբ որ լսես, այն Ժամանակ կգաս. *Ի՞նչպէս* որ չլսես, չգնաս. հասն որ չէր եկել, խելօք էր: *Ի՞նչպէս* լսեցիր, այնպէս էլ հաւատաւ. արհաւիր խօսես, այնպէս կ'յոգնես: Որովհետեւ խօսեցիր, որպէս համար կ'ասես:
8. Տեղական պարագայականները կրճատուելիս փոխուում են անցեալ և ապառնի դերբայների—տեղ—բառի հետ. ես այնտեղ եմ գնում, որպէս դու չես տեսել. ես գնում եմ հա չ արհաւիր արհաւիր:
9. Ժամանակական պարագայական նախադասությունները կրճատուելիս փոխուում են անորոշ դերբայի: Երբոր գնացի տուն, նա եկաւ—որովհետեւ գնացի, նա եկաւ: Երբեմն անցեալ դերբայի—դեռ չէի խօսել, էրբ թե՛ն. դեռ չէի խօսել:
10. Որակականներ պարագայական նախադասությունները կրճատուելիս փոխուում են գործիական հոլովով գոյականի. *ի՞նչպէս* ուրիշ մարդիկ խօսք տուին, այնպէս...: Ուրիշ հարդիսն էր խօսքերով... ևլ:
11. Պատճառականները կրճատուելիս փոխուում են գոյականի և անորոշ դերբայի՝ բացառական հոլովով և համար—ով: Որովհետեւ չարհաւիր արհաւիր էր չէիս, չարհաւիր արհաւիր էր չէիս:
12. Լրացուցիչ Երկրորդական նախադասությունները կապուում են գլխաւորի հետ թե՛ն, թե՛ն որ, դերանուններով և թե՛ն շաղկապներով: Նա ասում է՝ թե՛ն դու չեկար..., երկրորդ նախադասությունը թե՛ն—ով է կապուած:
- Լրացուցիչ նախադասությունները կրճատուելիս փոխուում են անցեալ և անորոշ դերբայների: Ինչ ասում են, որ որովհետեւ—ինչ ասում են տուն գնալ: Ասացի այն՝ ինչպէս լսեցիր—ասացի լսածս: Ասում է թե՛ն նա գնացել է—ասում է նորա գնալու համար ևլ:

13. Երկրորդական ենթակայ նախադասությունները կապուում են գլխաւորի հետ ուլ, ուլ որ, և թե՛ն—ով: Ուլ որ խօսի, պիտի պատժուի:
14. Ենթակայ—նախադասությունները կրճատուելիս փոխուում են ներկայ և անորոշ դերբայների: Ուլ փող չունի—հարկ չէ փող չունիս, մարդ չէ ևլ:

բ). Անկախ նախադասություններ.

15. Այն նախադասությունները, որոնք միմեանց հետ կապ չունեն, միմեանց չեն պարզաբանում բաղադրեալների պէս, կոչուում են Անկախ: Մարդ խելօք էր, նա շատ հարգում էր:
16. Բաղահիւսական նախադասությունները կապուում են միմեանց հետ բաղահիւսական շաղկապներով և, թե՛ն, հա, ուլ ևլ. երբ անկախ նախադասությունները համաձայն են և չեն հակասում: Օր. Շատ մարդիկ գործում էին իրանց ներքին համոզմամբ, և շատերը իրանց կրքով կամքի ուժով. (և—շաղկապով): Մենք նորա բոլոր գործերը քննեցինք էլ, շատ մոլթ կէտեր էլ պարզաբանեցինք: (էլ—շաղկապով): Նորա բոլոր անազնուութիւնները ոչ միայն հանեցինք, այլ և շատ գործերի մէջ մեղադրեցինք: (ուլ միայն, այլ և շաղկապներով մէկ նախադասութեան ոյժ է տրուած): Հայոց հայրապետը մեծ հանգէտով դուրս եկաւ Վահանի առաջ, որով բոլոր ժողովուրդը մեծ խնդութեամբ, դրանց ետեւից հալ տիկիները ծաղկեալ փնջերով ևլ: (Պատմողական բաղահիւսական նախադասութիւն է):
17. Ներհակական անկախ նախադասությունները, որոնք մըտքով հակասում և չեն համաձայնում միմեանց հետ, կապուում են ներհակական մակերայններով Էսայ, որովհետեւ, ընդհանուրապէս, ինչպէս ևլ: Օր. անազնիւ մարդիկ փախչում են սլաւոսլաւաւաւութիւնից, ինչ ազնիւները ընդհանուրապէս իրանք իրանք ենթարկում

են պատասխանատուութեան. հակասական—(ներհակ) նախադասութիւն է):

Ընդ հակասակն ես նորանից անդ չեմ պահանջում, քայն ճիշդ ազնիւ լինի ուրիշ ոչինչ, եւ:

(Նախադասութիւնները քանի մասի են բաժանուում— (5 մասի. պարզ, բաղադրեալ, միաւորեալ, միջանկեալ և յաւելեալ): Սոքա քանի ձեռով են արտայայտուում-6 (պատմողական, հարցական, պատասխանական, բացառական, հրամայական, և կոչական): Ըստ բայի—բացասական և հաստատական: Պարզը քանիսի—2—ի, համ. և ընդ.: Բաղ.—4—երկրորդականի, լրացուցիչ, որոշիչ, պարագայական, և ենթակայ: Նախադասութեան անդամները որոնք են. ինչպէս են կապուում միմեանց հետ ևլ: (Ո՞վ կասի մի պարզ, մի բաղադրեալ, մի երկրորդական, ո՞վ կ'ընծատի. ո՞վ նախադասութիւնները կ'որոշի):

Գ. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

1. Ուղղագրութիւնը կազմում է համաձայնութեան երրորդ մասը, որի նիւթն է ուղիղ գրելու, ճիշդ կարդալու նշանները, ձևերը, կէտեր, ձայնաւոր գրերի գեղջուելը, տառերի փոխակերպութիւնը, դոցա կանոնաւոր հնչումը գիտենալը և գործադրելը:
2. Ուղղագրութիւնը բաժանուում է երեք մասի, ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնների, Առողջանութեան և Տրոհութեան:
3. Ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները խօսում են առհասարակ տառերի որոշ տեղերում գրելու, տառերի փոփոխման սղման, երկբարբառների և սոցա փոփոխութեան վերայ:
4. Առողջանութիւնը խօսում է բառերի ուղիղ և ճիշդ արտասանութեան վերայ: Տրոհութիւնը խօսում է բառերի, նախադասութիւնների բաժանման վերայ, թէ ըստ իմաստի և թէ ըստ ձևի:

ա). Ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները.

1. Իւրաքանչիւր վանկի մէջ ենթադրուում է մի ձայնաւոր, որը կամ հնչուում և գրուում է, կամ հնչուում և չի գրուում. առանց ձայնաւորի վանկ չի կազմուում: Մարդիկ կրկին—չըր—չի. կռատուն—չըստան:
2. Ձայնաւորները վանկերում փոփոխուելիս կամ փոխուում են ուրիշ տառի, կամ բոլորովին գեղջուում են: Ի—տառը փոխուում է ը—ի. սիրտ—սրտի—սրտի. գիր—գրել, գրել, բժիշկ—բժշկի—բժշկուելիս, արծաթափն, արծաթափնի, արծաթափնի է—տառը փոխուում է ի, սեր, սիրել, ծէս—ծիսակատարութիւն, լէճ—լիճաբանութիւն. պարակ—պարակապան. անէծք, անիծել. իսկ է—հոլովման ժամանակ չի փոխուում, մնում է էլի է. պարակէլ, պարակէլի մէջ. ծէսի, լէճում, անէծքից ևլ: Ու—երկբարբառը փոխուում է ը—ի. ջուր—ջրի, մար—մրի, բուս—բնի, երբեմն ուղղակի գեղջուում է առանց ը—ի փոխուելու. անասուն—անասնուելիս. բազմ—բազմութիւն: Իւ—երկբարբառը փոխուում է ու—ի միայն եզակիներում և բառերի վերջում եղած ժամանակ, հովիւ—հովուի, հոյի—հոյի: 3. Այս կանոնները ունեն իրանց խտտորումները, բացառութիւնները, հիմն—հիմնական. շարժ, շարժանակի բայց շրջաբանութիւն. չի, չիան, ձաւ, ձաւի, թիւ—թուեր փոխանակ թիւերի ևլ: 4. Ա և յ վերջացող բառերի վերջում աւելանում է յ տառը, և կազմում այ և յ երկբարբառը: Բահանայ, խոյ: 5. Միավանկ բառերի վերջում յ տառը հնչուում է, հայ, չայ, խոյ, հոյ, վայ, փայ: Բազմավանկների վերջում այ, յ, հնչուում է համը յ—ով. քահանայ, դշխոյ, տեսայ, փեսայ, կորայ: 6. Յատուկ անունների, դերանունների, հրամայականների վերջում յ չի գրուում: Տաշիւ, դո, սո, հարդո, գնո:

7. Բառերի վերջում է փոխառում է է—ի և է—ն էլ է—ի, գործում է՛, գործում է՛, գործում է, գործէ՛, գործէ՛, գործի (է):
8. Բառերի վերջում օ չի գրւում, այլ ոյ, շոյ և ո՛չ շո։ յատուկ օտար անունները մէօ, կոօ, բոօ աւելի ընտիր կլինի գրել մէոյ, կոոյ, բոոյ:
9. Ո—ն բառերի սկզբում հնչւում է իւր իսկական հնչմամբ, Օր. ոսպ, ուկի, ուն, ուր, ոշջ: Ոյնանա, ոյ, ոյկիանոս ոյազիս բացառութիւն են և հնչւում են օյ և ո՛չ ո՛ ևլ:
10. Բառերի սկզբում է իւր հնչմամբ է հնչւում, Եփրեմ, Եսայի, Էս, Էկ ևլ:
11. Բառերի սկզբում ւ չէ գրւում, այլ վ յատակ վարիչ ևլ: Ո—ից յետոյ բառերում գրւում է վ. կով, ծով, Ժողով:
12. Ո—ից առաջ վ չի գրւում. բացառութիւն են վ՛, վ՛մակ, վ՛շ—բառերը:
13. Ո—ից առաջ գրւում է ւ և հնչւում. էկէս վ—ի հնչիւնով որդւոց, հոգւոյն սրբոյ, զինուոր, թագաւոր, գործաւոր, մեղաւոր ևլ:
14. Երբ երկու ու միասին ընկնում են միմեանց մօտ, առաջի ու ի—ո—ն ջնջւում է և մնում է ու հնչիւնը. գործաւոր—գործաւոր, գրաւոր—գրաւոր:
15. Իո—ի փոխարէն վո զնել չի կարելի, որովհետեւ Ո—ից առաջ վ հայոց լեզուի մէջ չի գործածւում այն ինչ ու—ից առաջ ւ շատ կայ. չի կարելի գրել ուտւոր—այլ ուտաւոր:
16. Միայնակ Ուերը վ և ւ փոխել էլի չի կարելի. աստուած և աստուած գրել չի կարելի, այլ Աստուած:
17. Ը տառը առանձին վանկով բառ չի կազմում, բացի ըստ—ից, այլ բառերի վերջում, միջում և սկզբում գործ է ածւում բազմավանկների մէջ. ըստրել, մակընթացութիւն, մարգը, խոջընդոտ:
18. Ի, ի, է, ո, յ, ո, միանալով կազմում են ու, է, ոյ, ոյ, ու է, ի երկբարբառները. թագաւոր հոգեւոր, հայր, լոյս, մութը, կորն, սենեակ:

19. Ի—Հնչուում է իսկական հնչմամբ, երբ բաղաձայն չունի ետևում, թիւ, հաջիւ, կռիւ:
Ի—Հնչուում է իւն—երբ բաղաձայն ունի ետևում, կորիւն, մրջիւն (մրջուն), ողորմութիւն, խռնչիւն:
20. Ու առանձին լինելիս իսկական արտաբերութեամբ է հնչուում, լեզու, թթու, կծու: Եթէ ետևից ուրիշ տառեր են գալիս հնչուում է ձ—ի նման, թթուած, լեզուի, հովուի եւ:
21. Պ, Բ, ֆ, շրթնայիններից առաջ ն փոխւում է ղ շրթնայինի, բացի ն բացասական մասնիկներից, (բայց նփոփ), ամբաւ, կործանմամբ եւ:
22. Բ ից յետոյ ն պատահելիս բ փոխւում է ուն ի. ամառն, առնումն, խառնումն եւ:
23. Գլխատառով գրւում են յատուկ անունները, վերջակէտից յետոյ, ոտանաւորի տողի առաջին տառը, պատուանունները, գրուածների գլխները: Յակովբ, Վեհափառ Տէր. Բլբուլն Աւարայրի եւ:
24. Յետադաս եւ նախադաս ածանցները, որոնք կազմում են ամէն տեսակ մասն բանիներ են հետևեալները:

ՅԵՏԱԴԱՍ ԱԺԱՆՑՆԵՐ.

այլին—երկնային, դժոխային ծուռ—շինծուռ,
ան—շրջան, իշխան կան—աշխարհական, գործնական
գին—ուժգին, ցաւադին կի—ուղղակի, կողմնակի
եայ—սղոյձեայ, քրիստոնեայ նակ—գանձանակ, եղանակ
եան—արեւմտեան, Դէմուրեան նի—մատանի, հովանի
եղ—ուժեղ, զօրեղ նոց—ջորանոց փայտանոց
եղէն—սկեղէն, կաւեղէն ոտ—ծակոտ, աւագոտ
ենի—հայենի, մայրենի ոտի—ցնցոտի, սնոտի
զան—Սրբազան, որդ—որսորդ, ճամբորդ
էք—ջրօրհնէք, ութօրէք ոց—ձմեռոց, ծակոց
ի—փայտի, աղի ու—ահարկու, ազդու
իկ—թափանցիկ, կանխիկ ուհ—թագուհի, վարդուհի
ին—ներքին, վերջին ուն—սողուն, շարժուն

իւն—գոչիւն, մոնչիւն ուրդ—ժողովուրդ, ծնունդ
ուց—գեղնուց, նեղուց ունի—ամատունի, արքունի
սլան—սլահասլան, ջաղացսլան ստ—իմաստ, գովեստ
ստան—ծառաստան, հայաստան րան—սլահարան, գործարան
ցի—Շուշեցի, գիւղացի ցու—մահացու, տիրացու
ւոր—թագաւոր, գործաւոր

ՆԱԽԱԴԱՍ ԱԺԱՆՑՆԵՐ.

ապ—ապացոյց, ապագայ առ—առարկայ,
արտ—արտադրել, արտասանել բաղ—բաղդատել, բաղկանալ
գեր—գերազանց, գերագոյն հակ—հակաճառ, հակասել
դեր—գերասան, դերանուն համ—համաձայն, համարձակ
ներ—ներգործել, ներհակ ստոր—ստորագրել, ստորաբաժ.
տրամ—տրամաբան, տրամադ. ենթ—ենթակայ, ենթամնայ
մակ—մակբայ, մակդիր շար—շարագասել, շարունակ
վայր—վայրաբերել, վերադիր փոխ—փոխադրել, փոխանակ
յար—յարաբերել, յարացոյց պար—պարունակ, պարագայ
տար—տարբեր:

(ածանցները հաղորած են Ռայն Այդենեանից):

բ). Տրոհութիւն.

1. Տրոհութիւնը Ուղղագրութեան մասն է, որ ցոյց է տալիս թէ ինչպիսի կէտեր պիտի գործածել, որպէս զի բառերի բաժանմամբ կարելի լինի թէ ուղիղ գրել և թէ կարգալ որևէ մի պարբերութիւն:
2. Տրոհութեան մէջ գործ են ածուում նշաններ, որոնք ցոյց են տալիս բառերի, պարբերութիւնների միմեանց հետ ունեցած կապը, որոնք են. բութ(՝) ստորակէտ(,) միջակէտ(·) վերջակէտ(:) ապաթարց(կ') մակակէտ(ի) չակերտ(,) (,) փակագիծ(()) միութեան գիծ(-) անջատման գիծ(—) բազմակէտ(...):
3. Տրոհութեան մէջ մտնում է բացի կէտագրութիւնից և տողադարձի կանոնը, որը ցոյց է տալիս թէ բառերը բա-

ժանելիս և միւս տողը անցկացնելիս ինչ կանոններով պիտի ղեկավարուել:

4. Բութ(՝) գործ է ածուում այն ժամանակ, երբ կիսատ երկրորդական նախադասութիւնը կապում ենք գլխաւորի հետ: Օր. գնալով նոցա մօտ՝ ասացի....բ) գործ է ածուում, երբ մի բառ յաջորդ բառին չպատկանելն է հարկ լինում ցոյց տալ: Օր. մեր բարեկամներին արած գործերը. Բէ՛ բարեկամներին արած գործերը շատ...ււլ:
գ) գործ է ածուում, երբ մի բառ գորութեամբ է իմացուում, մեր զօրքերը և հայրը՝ մտան քաղաք: գ) դասական թուականները գատուում են բութով. դու անպիտան ես, ասալին՝ որ այս ինչ...էրբարտ՝ որ...էրբարտ՝ որ...:
5. Ստորակէտը գործ է ածուում, երբ հարկ է լինում կարճ երկրորդական նախադասութիւններ, կամ նախադասութեան որևէ կրկնուած անդամը անդամից ջոկել: Երբ էլանս նոյն մօտ, այն ժամանակ նոյն աւարտան, վերջապան փոխելից, Բարեկամ...ււլ: Հայրս, մայրս, քոյրերս շատ...: Ես գնացի, իմեցի, Էրայ...:
6. Կամ—Եւով կապուած բառերի մէջ ստորակէտ չի դրուում. ես և դու գնացինք: Եւ կամ դու: Միաւորեալ նախադասութեան մէջ և, կամ եղած տեղը ստորակէտ չի դրուում. նշան իմեցի և ասացի:
7. Անկախ նախադասութիւնների մէջ և էլ կգրուի ստորակէտ էլ: Մենք գնացինք լաւ շրջեցինք, և յետոյ եկանք հացի նստեցինք:
8. Բացազանչական և կոչական բառերը դրուում են ստորակէտների մէջ, և բաժանուում են միւս անդամներից ստորակէտով: Գնա՛, արբի, փա՛ ի՛նչ...: Ո՛ւ, Տէր Աստուծո՛ւ:
9. Միջակէտը գործ է ածուում լրիւ նախադասութիւնների մէջ, երբ մի պարբերութեան զանազան մասերը միմեանցից տարբերուում են, բաժանուում են: Հաստատար՝ որ դուրս էլանս, փանս, շատ լեւաներ, լճեր, մայրաքաղաք. այդ լճերում էլանս շատ փանս լճեր. այնպէս էրբարտ էլին փոքր Էրբարտներ...:
10. Երբ որևէ պարբերութեան միտք ամբողջացած է, լրիւ է,

- միւսներէն անջատ է, այն ժամանակ դրւում է վերջակէտ:
11. Ապաթարցը դրւում է գեղջուած տառերի փոխարէն. չ'ուզի, չ'ասի, չ'գայ չ'ասի եւ:
 12. Մակակէտը դրւում է նախդիրների վերայ, որ զանազանի բառի միւս տառերից. աշխարհաբարում նախդիրներ չկան, միայն մակբայներում գործ է ածւում 'ի մի քանի տեղ: Վայր 'ի վերոյ, 'ի վնաս նորա եւ:
 13. Չակերտներ գործ են ածւում այն ժամանակ, երբ ուրիշ խօսքեր մէջ են բերւում: Ասացի նորան „ար է՞ գնում“:
 14. Փակագիծ գործ է ածւում այն ժամանակ, երբ բացադրական խօսքերը հարկ է լինում բաժանել միւսներից: Երբ ես նորան հարցրի „ո՞ւր ես գնում (այդ ժամանակ ես հեգնութեամբ ծիծաղում էի նորա շորերի վերայ) այդ նոր շորերովդ“ նա բարկացաւ... եւ:
 15. Միութեան գիծ դրւում է այն ժամանակ երբ բառեր կամ բառի մասեր միմեանց հետ կապւում ամբողջացւում են. ուռւ—տաճ—պ. հնդկա—եւրոպ—ազգ:—
 16. Անջատման գիծ գործ է ածւում հարցու պատասխանի, բացադրութեան ժամանակ: Ո՞վ է այժմ մեզ հետ խօսողը—նա, որ այսքան տարի ձեզ...:
 17. Բազմակէտ գործ է ածւում այն ժամանակ, երբ ցանկացած խօսքերը, մտքերը մէջ չեն բերւում: Նոքա հայերի համար... այո՛, շատ բան... եւ:

Տողադարձ.

18. Տողադարձին միավանկ բառերը չեն բաժանւում. կէն, հար, այր, անբաժան են նոյնպէս երկբարբառները իբրեւ միավանկ բառեր. չայ, անցեալ—ան—ցեալ:
19. Երկու ձայնաւոր կամ երկու բաղաձայն տառեր միմեանց մօտ որ լինեն, մէկը կ'անցնի, միւսը կ'մնայ: Լի—աղբ. խօս—հոյ:
20. Երեք բաղաձայն եղած ժամանակ միայն վերջինը կ'անցնի. ճշ—մարիտ, օրհ—նութիւն, հանգ—ջում եւ եւ:

21. Բառի մէջ եթէ հնչւում է ը և չի դրւում, տողադարձին դրւում է. գըր—քեր, ալ—նունդ եւ:
22. Ու, ա, է, ի, ու, կազմում են մի վանկ իրենց նախորդ կապ ընդաձայնի հետ և բաժանել չի կարելի. արա—բաւժ, հաւաժ, խը—փռի, պա—հաւեր, ճնշաւալ—ճըն—շաւալ:
23. Բարդ բառերը շատ անգամ կանոնից շեղւում են և բաժանւում բարդութեան համաձայն փոխանակ—ա—ղա—հայ—գրւում է դողադարձի ժամանակ և աղ—ա—հայ. նորընծայ—նա—ըն—ծայ, և նոր—ընծայ եւ:
24. Տողադարձի ժամանակ վանկը անց կացնելիս, վերջում դրւում է գիծ—, որ կոչւում է ենթամնայ. Վա—ղար—շակ:

գ). Առոգանութիւն.

1. Առոգանութիւնը ուղղագրութեան մասն է, որ սովորեցնում է բառերի ճիշդ արտասանութիւնը.
2. Բառերի արտասանութեան համար, բարձր թէ ցած, երկար թէ կարճ, գործ են ածւում առոգանութեան նշաններ, հարցական(?), շեշտ(!) և երկար(˘) և բութ(˙):
3. Հարցական նշան կամ պարոյկ դրւում է այն բառերի վերայ, որոնք հարց են ցոյց տալիս. ո՞ւր ես գնում, այժմ եկար:
4. Չարմացական կամ երկար նշան դրւում է այն բառերի վերայ, որոնք երկարացւում են. վայ, հաւա՛ս քանդեցին:
5. Շեշտ դրւում է այն բառերի վերայ որոնք բարձր են կարգացւում, հետո չգնա՛ս ամենեւին:
6. Շեշտ դրւում է կոչական բառերի վերայ. Լի՛ն, է՛ն բ). դրւում է հրամայականների վերայ. գնա՛, չե՛րի՛ր, այստեղից:
7. Շեշտ դրւում է բառերի վերայ կամ քերականական կանոնով, կամ մտքի իմաստին նայելով. ես քո ա՛յր աչքերդ կհանեմ. է՛ք քո այդ աչքերդ կհանեմ. ես քո այդ աչքերդ կհանեմ. սոքա իմաստին նայելով շեշտ են

- (Տրամաբանական): Ո՞ր ես գնում, ես գնում եմ տուն—
քերականական շեշտ է:
8. Շեշտերը հրամակոչականում գրվում են բառերի առաջին վանկի վերայ. կա՛րապետ, կի՛րակոս է՛կէ, է՛կէ:
 9. Շեշտողը կոչվում են այն շեշտուած բառերը, որոնց վերջին վանկը է շեշտուած. է՛կէ, պե՛տէ, գնա՛յէ ևլ:
 10. Յարաշեշտ այն բառերը են կոչվում, որոնց վերջընթեր վանկերը են շեշտուած կարա՛պետ, վարդա՛պետ:
 11. Երևանի բարբառի, առհասարակ գաղառական բարբառներում շեշտերը վերջընթեր վանկերի վերայ են դնում. հայր սո՛ւրբ ջան, ա՛ջիդ զո՛ւրբան, ո՛րտեղից եկար, լիսը քեզ տեսնողին, մենք մե՛ռանք, խորովեցինք, ջարդուեցինք, մաշուեցինք ևլ:
 12. Անշեշտ բառերը բուլթ են կոչվում. ես ձեզ չեմ ճանաչում չեմ—շեշտուած, մնացածը բուլթ են:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Տաճկահայոց տշխարհաբարի հսլովումը և խոնարհումը.

Ա. հսլովում, Բ. հսլովում, Գ. հսլովում,
Ե զ ա կ ի

Ու.Հ. փայտ, գլուխ, գիշեր—ողորմութիւն
Ս. փայտի, գլխու, գիշերուան—ողորմութեան,
Տ. ” ” ” ”
Բ. փայտէ, գլխէ, գիշերւոնէ—ողորմութեւնէ,
Գ. փայտով, գլխով, գիշերով—ողորմութեամբ,
Ն. փատի մէջ, գլխուն մէջ, գիշերուան մէջ,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու.Հ. փայտեր, գլխներ, դիշերներ—ողորմութիւններ,
Ս. Տ. փայտերու, գլխներու, գիշերներու—ողորմութիւններու
Բ. փայտերէ, գլխներէ, գիշերներէ—ողորմութիւններէ,
Գ. փայտերով, գլխներով, գիշերներով—ողորմութիւններով

Եզակի յողնակի
Ու.Հ. հայր, քոյր, հայրեր քոյրեր,
Ս. Տ. հօր, քրոջ, հայրերու քոյրերու,
Բ. հօրմէ, քրոջմէ, հայրերով քոյրերով,
Գ. հօրմով, քրոջմով, հայրերէ (մէ) քոյրերէ (մէ),

դ ե ը ա ն ու ն ն ե ը

Ու. ես, դու, ինքն,
Ս. իմ, քու, իրեն,
Հ. գիս(իս), զքեզ(քեզ), զինքն,
Տ. ինձի, քեզի, իրեն,
Բ. իզմէ, քեզմէ, իրմէ,
Գ. իզմով, քեզմով, իրմով,

դ ե ը ա ն ու ն ն ե ը

Ու. նա կամ ան, որ, իմս, դա—ադ,
Ս. անոր, որու, իմինիս, ադոր,
Հ. այն, որ (զոր), իմս, ադ,
Տ. անոր, որուն, իմենիս, ադոր,
Բ. անորմէ, որմէ, իմինէս, ադորմէ,
Գ. անով, որմով, իմինով, ադով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու. որոնք մենք, դուք, իրենք,
Ս. որոնց մեր, ձեր, իրենց,
Հ. որոնք զմեզ (մեզ), զձեզ (ձեզ), զիրենք (իրենց),
Բ. որոնցմէ մեզմէ, ձեզմէ, իրենցմէ,
Գ. որոնցմով մեզմով, ձեզմով, իրենցմով,

յ ո գ ն ա կ ի

Ու. անոնք,, իմիններս, ադոնք,
Ս. անոնց, իմիններու, ադունց,
Հ. անոնք, իմիններս, ադոնք,
Բ. անոնցմէ, իմիններէս, ադոնցմէ,
Գ. անոնցմով, իմիններովս, ադոնցմով,

Բ Ա Յ Ե Ր.

Ա. լծորդ. ԵԼ. Բ. լծորդ. ԱԼ. Գ. (խառն լծորդ.) ՆԱԼ. Դ. լծորդ. ԽԼ.

Սահմանական ներկայ.

Ե զ ա կ ի

կ'լսեմ,	կ'կարդամ,	կ'մոռնամ,	կ'ապրեմ,
կ'լսես,	կ'կարդաս,	կ'մոռնաս,	կ'ապրես,
կ'լսէ,	կ'կարդայ,	կ'մոռնայ,	կ'ապրի,

յ ո դ ն ա կ ի

կ'լսենք,	կ'կարդանք,	կ'մոռնանք,	կ'ապրենք,
կ'լսէք	կ'կարդաք,	կ'մոռնաք,	կ'ապրէք,
կ'լսեն,	կ'կարդան,	կ'մոռնան,	կ'ապրեն,

անցեալ անկատար.

Ե զ ա կ ի

կ'լսէի,	կ'կարդայի,	կ'մոռնայի,	կ'ապրէի,
կ'լսէիր,	կ'կարդայիր,	կ'մոռնայիր,	կ'ապրէիր,
կ'լսէր,	կ'կարդար,	կ'մոռնար,	կ'ապրէր,

յ ո դ ն ա կ ի

կ'լսէինք,	կ'կարդայինք,	կ'մոռնայինք,	կ'ապրէինք,
կ'լսէիք,	կ'կարդայիք,	կ'մոռնայիք,	կ'ապրէիք,
կ'լսէին,	կ'կարդային,	կ'մոռնային,	կ'ապրէին,

անցեալ կատարեալ.

Ե զ ա կ ի

լսեցի,	կարդացի,	մոռցայ,	ապրեցայ,
լսեցիր,	կարդացիր,	մոռցար,	ապրեցար,
լսեց,	կարդաց,	մոռցաւ,	ապրեցաւ,

յ ո դ ն ա կ ի

լսեցինք,	կարդացինք,	մոռցանք,	ապրեցանք.
լսեցիք,	կարդացիք,	մոռցաք,	ապրեցաք,
լսեցին,	կարդացին,	մոռցան,	ապրեցան,

Յարակատար.

լսած եմ,	կարդացած եմ,	մոռցած եմ,	ապրած եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:

Յարակատար ներկայ

լսած կ'ըլամ,	կարդացած կ'ըլամ,
„ կ'ըլաս,	„ կ'ըլաս,
„ կ'ըլայ,	„ կ'ըլայ,
„ կ'ըլանք,	„ կ'ըլանք,
„ կ'ըլաք,	„ կ'ըլաք,
„ կ'ըլան,	„ կ'ըլան,

մոռցած կ'ըլամ,	ապրած կ'ըլամ,
„ կ'ըլաս,	„ կ'ըլաս,
„ կ'ըլայ,	„ կ'ըլայ,
„ կ'ըլանք,	„ կ'ըլանք,
„ կ'ըլաք,	„ կ'ըլաք,
„ կ'ըլան,	„ կ'ըլան,

Յարակատար անցեալ.

լսած էի,	կարդացած էի,	մոռցած էի.	ապրած էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:

Վաղակատար.

լսեր եմ,	կարդացեր եմ,	մոռցեր եմ,	ապրեր եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:

Վաղակատար անցեալ.

լսեր էի,	կարդացեր էի,	մոռցեր էի,	ապրեր էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:

Գերակատար

լսած եմ եղեր,	կարդացած եմ եղեր,
„ ես եղեր,	„ ես եղեր,
„ է եղեր եւ:	„ է եղեր եւ:
մոռցած եմ եղեր,	ապրած եմ եղեր,
„ ես եղեր,	„ ես եղեր,
„ է եղեր եւ:	„ է եղեր եւ:

Գերակատար անցեալ

լսած էի եղեր,	կարդացած էի եղեր,
„ էիր եղեր,	„ էիր եղեր,
„ էր եղեր եւ:	„ էր եղեր եւ:
մոռցած էի եղեր,	ապրած էի եղեր,
„ էիր եղեր,	„ էիր եղեր,
„ էր եղեր եւ:	„ էր եղեր եւ:

Ապառնի ներկայ.

պիտի լսեմ,	պիտի կարդամ,	պիտի մոռնամ:	պիտի ապրեմ,
„ լսես,	„ կարդաս,	„ մոռնաս,	„ ապրես,
„ լսէ եւ:	„ կարդայ եւ:	„ մոռնայ եւ:	„ ապրէ եւ:

Ապառնի անցեալ.

պիտի լսած ըլլամ,	պիտի կարդացած ըլլամ,
„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս,
„ „ ըլլայ եւ:	„ „ ըլլայ եւ:
պիտի մոռցած ըլլամ,	պիտի ապրած ըլլամ,
„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս,
„ „ ըլլայ եւ:	„ „ ըլլայ եւ:

Ապառնի հարկադրական.

լսելու եմ,	կարդալու եմ,	մոռնալու եմ,	ապրելու եմ,
„ ես,	„ ես,	„ ես,	„ ես,
„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:	„ է եւ:

Պայմանական ներկայ.

պիտի լսէի,	պիտի կարդայիր,	պիտի մոռնայիր,	պիտի ապրէի,
„ լսէիր եւ:	„ կարդայիր եւ:	„ մոռնայիր եւ:	„ ապրէիր եւ:

Պայմանական անցեալ.

պիտի լսած ըլլայի,	պիտի կարդացած ըլլայի,
„ „ ըլլայիր եւ:	„ „ ըլլայիր եւ:
պիտի մոռցած ըլլայի,	պիտի ապրած ըլլայի,
„ „ ըլլայիր եւ:	„ „ ըլլայիր եւ:

Պայմանական հարկադրական.

լսելու էի,	կարդալու էի,	մոռնալու էի,	ապրելու էի,
„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,	„ էիր,
„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:	„ էր եւ:

ՄՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ.

որ լսեմ,	որ կարդամ,	որ մոռնամ,	որ ապրեմ,
որ լսես, եւ:	որ կարդաս եւ:	որ մոռնաս, եւ:	որ ապրես եւ:

անցեալ.

որ լսէի,	որ կարդայի,	որ մոռնայի,	որ ապրէի,
լսէիր եւ:	կարդայիր եւ:	մոռնայիր եւ:	ապրէիր եւ:

յարակատար.

որ լսած ըլլամ,	որ կարդացած ըլլամ,
„ „ ըլլաս,	„ „ ըլլաս,
որ մոռցած ըլլամ,	որ ապրած ըլլամ,
„ „ ըլլաս, եւ:	„ „ ըլլաս, եւ:

գերակատար.

որ լսած ըլլայի,	որ կարդացած ըլլայի,
„ „ ըլլայիր,	„ „ ըլլայիր,

որ մոռցած ըլլալի, որ ասորած ըլլալի,
 ,, ըլլալի չի: ,, ըլլալի,

Տարկադրական ներկայ.

որ լսելու ըլլամ, կարդալու ըլլամ,
 ,, ըլլաս, ,, ըլլաս,
 մոռնալու ըլլամ, ապրելու ըլլամ,
 ,, ըլլաս չի: ,, ըլլաս չի:

Տարկադրական անցեալ անկատար.

որ լսելու ըլլալի, կարդալու ըլլալի,
 ,, ըլլալի, ,, ըլլալի,
 մոռնալու ըլլալի, ապրելու ըլլալի,
 ,, ըլլալի չի: ,, ըլլալի չի:

Տարկադրական կատարեալ.

որ լսելու եղալ, կարդալու եղալ,
 ,, եղալ, ,, եղալ,
 մոռնալու եղալ, ապրելու եղալ,
 ,, եղար, ,, եղար,

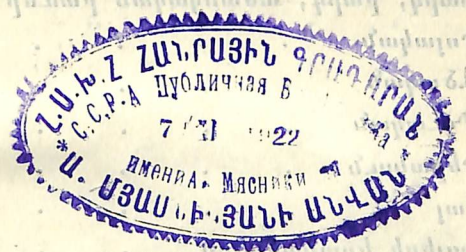
Տրամայական.

լսէ, մի լսեր, կարդա, մի կարդար,
 լսեցէք, կարդացէք,
 մոռցիր, մի մոռնար, ապրէ, մի ապրեր,
 մոռցէք, ապրեցէք,
 լսելու եղիր, կարդալու եղիր, մոռնալու եղիր,
 զերբ. ներկայ { լսել, կարդալ, մոռնալ, ապրել-անորոշ. }
 { լսող, կարդացող, մոռցող, ապրող-ներկայ. }
 { լսած, կարդացած, մոռցած, ապրած } անց. } զերբայ.
 { լսիր, կարդացիր, մոռցիր, ապրիր }
 լսելու, կարդալու, մոռնալու, ապրելու-ապառնի

1. Տաճկահայոց աշխարհաբարում 4. լծորդութեան կրա-
 ւորականները խոնարհուում են մեր դ—լծորդութեան

պէս, միայն մեր կրաւորականները—ա—լծորդութեան
 և սոցա պէս է լինում:

2. Տարբեր են սոցա բացասական բայերի խոնարհումը.
 ներկայ. չեմ լսեր, չեմ կարդար, չեմ մոռնար, չեմ ապրեր.
 անկ. չէի լսեր, չէի կարդար, չէի մոռնար, չէի ապրեր.
 միւս ժամանակները հաստատական ձևով են:
3. Միտ դնելու բան սա է որ մեր ապառնին սոցա
 ներկայ է. կ'ապրեմ—ապ. սոցա համար ներկայ է.
 չեմ ապրիլ—ապ. սոցա համար ներկայ է.
 չէի ապրել—ապ. սոցա համար անկա-
 տար է. միայն ը—տառը լ—ի փոխած:—
4. Թէ հաստատական և թէ բացասական բայերի խոնարհ-
 ման ժամանակ մեր ապառնին սոցա ներկան է. միայն
 ը—լ փոխած բացասականում:
 (Ո՞վ կհամեմատի մեր հոլովները Տաճկահայոցին հետ,
 մեր խոնարհումները նոցանին հետ և):

ՍԽԱԼ Է

37 երեսի վերջերում հղումով «Ուղ. Մեկ զմէկ» անորոշ
գերանունը, որը ուղղական չունի, պիտի գրուէր «...»:

Յ Լ Ն Կ

Ա. Ս. ՍՏՈՒԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ.

վերնագիր	երես
1. Մի քանի խօսք	4
2. Քերականութեան որոշումը	5
3. Նախադասութիւններ	6
4. Ենթակայ, ստորոգեալ, լրացուցիչ	7
5. Պարզ և բաղադրեալ նախադասութիւններ	8
6. Միաւորեալ, միջանկեալ և յաւելեալ նախադասութիւններ	10
7. Պատմողական, հարցական, պատասխանական, զարմացական և կոչական նախադասութիւններ	11
8. Բառեր	13
9. Վանկեր	13
10. Հնչիւն տառ	14
11. Պարզ, բարդ, ածանցական բառեր և յօդակալ	16
12. Գոյական	18
13. Ածական	29
14. Թուական	32
15. Դերանուն	33
16. Բայ	41
17. Բայերի եղանակները	43
18. Բայերի ժամանակը, զէմքը և թիւը	44
19. Բայերի կազմութիւնը	45
20. Բայերի խոնարհումը	48
21. Կրաւորականների խոնարհումը	63
22. Անցեալ պատմողական ժամանակներ	65
23. Դերբայ	67
24. Նախադրութիւն	69

25. Մակբայ	70
26. Շաղկապ	71
27. Զայնարկութիւն	71

Բ. Մ. ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ.

Ա. Նախադասութեան 'և' սորա անդամների համաձայնական կազմութիւնը որոշիչ, յատկացուցիչ, բացայայտիչ և պարագայական բառեր:—	74
2. Համաձայնական լուծում	76
3. Բաղադրեալ երկրորդական նախադասութիւնները	76

Բ. ՆԱԽ. ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

4. Ստորոգեալ	79
5. Ստորոգեալ և ենթակայ	82
6. Որոշիչ և որոշեալ	83
7. Յատկացուցիչ և յատկացեալ	84
8. Բացայայտիչ և բացայայտեալ	86
9. Պարագայական բառեր	87
10. Խնդիրներ լրացուցիչներ	87
11. Ուղղական հղումով խնդիր	88
12. Հարցական	88
13. Սեռական	89
14. Տրական	89
15. Բացառական	90
16. Գործիական	90
17. Ներգոյական	90
18. Ածականների և թուականների խնդիրներ	91
19. Համաձայնական լուծում	91
20. Դիմորոշ և որոշեալ յօդ	92
21. Յարաբերական և յարաբերեալ	94

Բ. ՆԱԽ. ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ.

22. Երկր. նախ. համաձայնութեան ընդհ. կանոնները	95
23. Անկախ նախադասութիւններ	97

ՎԻՊԱԿՆԵՐ

երես տող	սխալ	ուղղիչ
5 10	միմիանցից . .	միմեանցից . . .
6 30	ընթուներու . .	ըմբուներու . . .
13 26—27	ուսին . . .	ուսեն . . .
16 31	բերանակապ . .	բերանկապ . . .
28 1	ժամակ . . .	ժամանակ . . .
37 21	մէկզմէկ . . .	(աւելորդ է)
42 31	բառերը . . .	բայերը . . .
48 17	լինել . . .	,լինել . . .
69 60	յեաադաս . . .	յետադաս . . .
71 27	է . . .	(աւելորդ է)
78 19	տեղ . . .	տեղն . . .
85 5—6	շատ անգամ . .	երբեմն . . .
87 28	մադրիկներով . .	մարդիկներով . .
96 15	դերըայի . . .	դերբայի . . .
98 18	կէտեր . . .	կէտերը . . .
100 4—5	մկօ, կռօ, բրօ . .	Մկօ, Կռօ, Բրօ . .
100 5	կռոօ . . .	կռօ . . .
101 12	ո—ն . . .	ռ—ն . . .
102 17	Այտենեանից . .	Այտինեանից . . .
103 20	Եւ . . .	Ես . . .
103 22	նշան . . .	նրան . . .
106 3	հրամակոչական . .	հրամայական-կոչական . .
106 11	հսլովումը և խոնարհումը	հսլովումը և խոնարհումը
106 18	գիշեր ողորմութիւն	(աւելորդ է)
107 11—30	աղ(բոլոր հոլովներով)	ատ(բոլոր հոլովներում)
107 28	աղունց . . .	ատոնց . . .
107 11	իմենիս . . .	իմինիս . . .
108 1	կ'ապրեմ . . .	կ'ապրիմ, իս, ինք, իք, ին . .
112 28	լսիր, կարգացիր, մոռացիր, ապրիր	լսեր, կարգացեր, մոռցեր, ապրեր
112 25—26	Պեր. ներկայ ներկայ . .	(աւելորդ է)
112 31	դ—լծորդութիւն.	Գ—լծորդութիւն . .
113 1	միայն մեր կը. ա— լծոր. և սոցա պէս է լինում	իսկ մեր կը աւարականները թէ Ա.—լծորդութեան և թէ Գ. լծ. պէս
113 6	հաստատական . .	հաստատականի . . .

03 2

2013

2482

«Ազգային գրադարան»

NL0059684

